

CĂPITAN A. LOCUSTEANU
din Infanterie.

Sub aripa morții

Însemnări fugare din războiul de întregire

Lucrare aprobată de M. St. Mj. cu ordinul No. 2193 din
2 Oct. 1922

Cu o prefață de Dl. Prof. Univ. Sextil Pușcariu

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL”.
Cluj, 1923

VARIANTA V1.0
Martie 2025
steluş

*Viteji, în care Țara-și pune
Speranța toată, luați aminte:
Luptați ca leii! Înainte!...
Căci steaua noastră nu apune.
 Ci răsare...
Trăiască România-Mare!*

(Testamentul meu)

AUTORUL

ÎNCHIN ACEASTĂ LUCRARE:

MAMEI,

CARE A ÎNCHIS PE VECI OCHII, TOT AȘTEPTÂNDU-MĂ SĂ VIN.

ȘI

EROULUI NECUNOSCUȚ

Cluj, 20 Mai 1922

Domnule Locusteanu,

Am cetit cu mare plăcere Însemnările D-tale și te sfătuiesc să le publici.

Desigur că din ele nu răsare imaginea marelui război, cu giganticele-i proporții, – dar D-ta ne arăți o parte a lui, cu toată limpezimea lucrului văzut de aproape și cu toată sinceritatea notelor însemnate sub impresia imediată a celor trăite.

Asemenea ziare, când sunt izvorâte dintr-un suflet ales ca al D-tale, ar trebui să avem cât mai multe, căci din amănuntele lor atât de caracteristice se încheagă adevărata atmosferă a războiului cel mare.

Destăinuindu-te ziarului, cu sinceritatea celui ce scrie pentru sine, iar nu pentru alții, ai izbutit să arăți fapte de erou în toată simplitatea măreață cu care au fost săvârșite, să prinzi, într'o frumoasă descriere a naturii, tot dorul de viață și de frumos al celui încătușat în tranșee și să scrii un cânt din epopeea războiului nostru de întregire națională.

SEXTIL PUȘCARIU.

Către cetitori:

Tipăresc aceste însemnări, fără nici o pretențiune de artă. Ele nu sunt altceva decât înseilarea, zi cu zi, clipă cu clipă, a celor trăite pe front, așa cum le-am înregistrat atunci.

Autorul.

Cuvânt înainte.

Cine s'ar fi gândit, că în veacul al XX-lea, când omenirea atinsese apogeul civilizației, popoarele cu cea mai înaltă cultură se vor arunca unele asupra altora ca niște fiare flămânde, zăvorâte până atunci în gratiile acelei civilizații?!...

Și cu toate acestea, într'o zi Zeul Xlarte cheamă la masa lui cea roșie pe toți învățații omenirii, poruncindu-le să-i pună emblema pe frontispiciul laboratoarelor, în care mintea lor înfierbântată va naște în sudori de sânge jucăriile lui drăcești.

De doi ani, spiritul războiului suflă din gura-i monstruoasă valuri de pară în cele patru vânturi ale lumii și nisipurile câmpurilor de luptă, arse de secetă, se adapă cu sângele omenesc, din care se vor hrăni, generațiile viitoare.

De doi ani întregi, moartea se învârtește tot mai vertiginos, sorbind în dansul și orbita sa, ca un astru colosal, rând pe rând, câte un satelit nou, în vreme ce coasa-i de foc taie tot mai adânc în viața omenirii!

Zeița plâpândă a dreptății se zvârcolește amar în strângerea mușchilor de oțel ai morții și așezământul bătrânei Europe trosnește din temelii ca o navă sub valurile furtunoase...

Tot mai tare se aude bubuind tunul la hotarele noastre, mirosul erbii de pușcă se simte tot mai puternic și cercul de foc își strânge veriga din ce în ce mai aproape de noi, rămași ca o insulă de verdeață într'o mare de sânge...

Sunt doi ani de zile de când ne-am părăsit vetrele și stăm de veghe la fruntarii, auzind din zi în zi mai sfâșietor glasul milioanei de frați, care sângerează sub ciocul pa jur ei cu două capete, fără să știe pentru ce, chemându-ne acum, ori niciodată!...

Dar ora cea sfântă a sunat și pentru noi și clasul dezrobirei, așteptat de sute de ani, a sosit în sfârșit. Goarna trâmbițează, clopotul, ca și în vremurile vechi ale lui; Ștefan și ale Voievozilor, cheamă pe fiii Țării, nu la rugă, ci la arme, în jurul

stindardului sfânt. Dreptatea ne îmbie zâmbitoare sub faldurile steagului alb, lanțurile tratatelor nesocotite cad huruitoare și iată-ne, după doi ani de așteptare cu arma la picior, intrați în hora lugubră, alături de surorile noastre mai vârstnice, spre care ne împinge sângele acelorași stămoși.

Astfel, într'o noapte de vară, oastea română își ridică arma la mână și batalioanele ei pășesc încrează floare peste Carpații bătrâni, în plaiurile Transilvaniei.

CAPITOLUL I.

ÎN ARDEAL

18 August 1916

TURGHEȘUL este un târgușor așezat la câțiva km. de Vama Prisecani. Războiul a început să-și desăvârșiască opera și prin aceste locuri. Urmele luptei sunt proaspete. O fabrică de scânduri, sfărâmată, își arată măruntaele înapoia unui gard de sârmă ghimpată, ai cărei pari de fier aplecați într-o parte mărturisesc izbitura atacului nostru. Un pod de lemn stricat și șoseaua ruptă ne învață că tactica inamicului este de a ne împiedica și îngreuna cât mai mult înaintarea.

Târgul este efuit și pustiu. N-a rămas picior de Român în el, căci Ungurii i-au împins înăuntru sub amenințarea glonțului. Ușile și ferestrele sparte lasă să se vadă lucruri vrășulite ca de furtună prin casele părăsite în grabă.

19 – 20 August

Trupele noastre de acoperire înaintează vertiginos, zădărniciind prin atacuri fulgerătoare apărarea îndârjită a inamicului.

Tunul bufnește surd spre *Ghitrau*.

Regimentul nostru formează rezerva generală, cu ordinul să organizeze defileul de pe șoseaua Tulgheș - Ghitrau. Ungurii fugiți în munți ne fac mult necaz, căci atacă convoiurile și se coboară noaptea în sate, neliniștind trupele care cantonează în ele. Compania mea face garda de poliție a târgului și asnoapte o patrulă a împușcat doi, fiindcă au fugit când i-a somat.

Timpul frumos își bate liniștit tic-tacul și orașelul începe să însuflească încetul cu încetul. În gurile văilor prind să se arate carele încărcate cu avutul Românilor, care se scoboară pe la gospodăriile lor, din munții unde se ascuseseră de groaza Ungurilor. Cu masca spaimei

încă pe față, ei nu se mai satură de vorbă cu noi; plâng de bucurie și totdeauna sfârșesc cu un suspin:

„Demult v-așteptam, dragi feciori”...

Tulgheșul își reia pe nesimțite pulsul vieții dinainte.

21 August

Domnul Căpitan Ioachimescu este numit guvernatorul, Tulgheșului și are sub ordine jandarmi și polițiști trimiși din țară. Și-a făcut proclamația cuvenită și acum veghează cu severitate la menținerea ordinei.

Începem inventarierea averilor și lucrurilor rămase pe urma celor fugiți, de care, conform ordinelor de sus, nimeni nu are voie să se atingă, nici cu un capăt de ață. Se înființează într'un hotel un spital care, deși se cheamă că e provizoriu, este așa de frumos și de bine orânduit! Saltele de lână, albituri noi de olandă și plapome de mătase, adunate de pe unde am găsit. Căci încep să sosiască răniții! Unul din ei mi-aduce o veste tristă! Camaradul Mogârdici a murit! Rămân ca trăsnit. Simt că mi se umezesc ochi... Și câți n-au să mai moară!...

22 August

Zi de sărbătoare. Clopotul bisericii, amuțit un timp, își desleagă din nou limba-i de aramă. Preotul nostru face slujba în mijlocul unei mulțimi de credincioși, cari strălucesc în hainele lor curate.

Apoi bătrânii s'au adunat la casa sfatului. Azi trebuie să-și aleagă primar dintre ei. Pe fețele brăsdate de amarul și de lacrimile robiei le străluce bucuria libertății, căci acum stăpânirea e românească și domniilor lor Români trebuie să fie!

Femeile și copiii s'au cioporât să primească porumb, din acel găsit de noi în hambarele administrației și ale particularilor, căci de aci înainte ziua hotărâtă pentru primirea rației este Duminica...

Ardealul! Pământul făgăduinței, Edenul nostru! Ardealul, cel cântat atâta de barzii neamului, acum îl văd pentru întâia oară. Și merită să fie cântat! Munții lui ni se par mai fermecători decât ai noștri. Codrii de aici sunt mai verzi, mai plini de poezie; poveștile lor sunt mai duioase. Gospodăriile, în cadrul lor de verdeață crâncenă, par că râd razelor soarelui întinerit, care se ridică de după deal și cârduri nesfârșite de vite,

mânate de flăcăendrii plini de viață, se pierd, în clingăte de clopote, pe șoseaua argintie...

Bogăție, viață și poezie! – iată ce înseamnă Ardealul nostru dorit.

Primim vești neliniștitoare. Vrajmașul s'a înfipt adânc pe *D, Runcului*, din fața Topliței, unde se ține cu o încăpățănare oarbă. Trebuie să plecăm într-acolo chiar în noaptea asta.

3 August

Ajungem la *Borsec* pe la ceasurile trei dimineța. După un marș lung și obositor ca cel de asnoapte, a cantona în condițiuni mizerabile înseamnă adevărată nenorocire. Trupe multe și case puține; îngrămădeală, necaz și enervare; iar odihna, numai odihnă nu se poate numi... Chin! La opt, Batalionul meu trebuie să-și continue marșul de apropiere spre *Toplița*.

Soarele s'a ridicat ca de două-trei staturi de om; căldura arde și înăbușe, iar coloana tăcută urcă gâfâind, sub greutatea echipamentului, pe șoseaua în zigzag – ca un șarpe verde uriaș.

După trei ore de marș ajungem la locul ordonat – un deal cam pe la jumătatea drumului până la *Toplița*.

Borsecul rămas în urmă își resfiră printre brazii voinici casele sale mândre, de stațiune climaterică. Pozițiuni mărețe, priveliști răpitoare și frumuseți în fața cărora pana și graiul rămân neputincioase!...

N-aș fi crezut vreodată să ajung, în viața și sărăcia mea – să văd locurile încântătoare, al căror oaspe sunt azi!...

Zăduful răsună surd și prelung de bubuitul tunurilor infuriate. Suntem aproape. Pe fețele tuturor se citește ceva neobișnuit... Miroase parcă a sânge...

Am așezat posturile de pază și-acum, în noaptea senină, visez în razele lunii, trântit în iarba pajistii de lângă drumul care duce spre moarte...

4 August

În același punct, până la patru după amiază, când detașamentul care luptă la *Toplița* ne cere ajutorul. Plecăm numaidecât. În drum trecem prin poziția obuzierelor noastre grele, așezate pe una din treptele coastei care scoboară repede ca o scară. Au amuțit artileria inamică și acum își

scuipă, câte unul pe rând, măruntaiele lor de fier, ca într'un sughiț de tusă adâncă și seacă.

Automobilele-brancarde zboară unul după altul, purtând pe lărgile din cutiile lor închise pe cei greu răniți. De la unul care putea să vorbească aflăm că pe *Runcul* a fost măcel, nu altceva și că acum, după cinci zile de lupte crunte, *Toplița* blestemată trebuie să fi căzut.

Cam la vreo doi km. de locul luptei ne-am oprit. Tocmai când eram gata să sorb o înghițitură de cognac – ca să mă înviorez oleacă, primesc porunca să fac legătura cu trupele de sus. Un fior rece ca gheața îmi trece prin tot corpul. Mă uit adânc în ochii soldaților mei... Încrederea pe care o citesc pe fețele lor îmi dă curaj și pornesc cu ofițerul-călăuză din Regt. 56. Tocmai se făcea urmărirea, când am ajuns noi sus. Dușmanul se retrage în neorânduială, răspunzând din timp în timp cu câte un glonț...

Toplița arde. Cerul s'a înroșit de văpaia focului distrugător și atmosfera răsună de bubuituri puternice: ...podurile de peste Mureș, zvârlite de inamic în aer!

Seara se lasă încet, în timp ce batalionul urcă pe *Runcul*.

— „Dar dacă inamicul ne contraatacă pe Valea Zămașului?”...

Iată-mă însărcinat să fac siguranța în această parte, pentru care trebuie să mă scobor și să mă așez pe D. Secul.

Grija care te stăpânește în avanposturile de luptă și somnul care nu se lipește de mine, au făcut ca noaptea asta rece să mi se pară un veac!

Reflexele violete ale aurorei prind să se joace la răsărit și dușmanul nu mai vine să contraatace...

25 August

Toplița arde mocnit, mistuindu-se pe încetul sub norul negru de fum care o învăluie.

Batalionul nostru trebuie să se uniască cu trupele cari au luptat la *Runcul* și pe urmă să ocupe *Muntele Leul*.

Înaintăm fără să întâlnim vreo piedecă. Vrajmașul pare că a intrat în pământ. Numai într'un sat pustiu, de la poalele *Leului*, patrulele noastre au găsit în podul unei case trei Unguri, rămași într-adins de trupa lor.

La eșirea din sat ochiul ni se fixează pe săpăturile de pe creasta muntelui-obiectiv, iar binoclul te face să crezi că aici te așteaptă inamicul,

îngropat într'un adevărat sistem de tranșeie. Ordinul de luptă ne săgetează inimile, iar greutatea așteptării stoarce broboane de sudoare de pe fiecare frunte... Patrulele de recunoaștere semnalizează în sfârșit că tranșeele sunt goale. Un uf!... de ușurare șueră din gâtleurile arse, fețele se destind și armonica formațiunii de luptă să strânge.

Nu pot uita chinurile oboselei, în care se sbătea bătrânul meu căpitan Ioachimescu, ca să se țină la cot cu tinerețea plină de vigoare.

Eram sus pe Leul. Ațipisem o clipă în brațele moi ale odihnei, când hop!... trebuie să recunosc dealul din față, *Călimănelul*, căci e ordin de înaintare.

Porunca e poruncă!... Nesiguranța clipei viitoare te cutremură, gândurile îți vâjje, în creierul înfierbântat, ca un stol de ciori apucate de furtună, te scuturi ca de un vis urât, strângi dinții și pumnii, te stăpânești... – „Ce dracu!... Poate că n-am să”... și pleci.

Ca un melc, care își întinde cornițele înainte, așa mă strecor eu prin pădure, până ce ajung pe Călimănelul pleșuv. Dar recunoașterea mea nu scoate nimic altceva decât un soldat inamic – rupt de cărd și rătăcit, desigur – pe care mi-l aduce rânjind *Labă*, țiganul cel înalt și spătos.

Șrapnelele și obuzele vrăjmașe încep deodată să șuiere pedeeasuprăne, ca o vijelie năprasnică, pocnind ca niște harapnice uriașe în batalionul care înaintează. A fost observat. M-am ascuns cu oamenii sub o sprânceană de teren, uitându-ne cu inima strânsă cum se zvârcolea batalionul sub ploaia omorătoare.

Clipe grozave trăiește o trupă când e prinsă în cleștele, de foc ale artileriei protivnice!...

Tirul se abate de la un timp asupra convoiului de trăsurile care vine pe șosea. Acelaș tablou! Samarele mitralierei – oameni și cai – s'au băgat, ca să scape, în dosul unui tufăriș din Mureș.

Așa urlă furtuna până seara, când alt batalion ne ia locul pe Călimănel, iar noi scoborâm în valea Mureșului să ne odihnim sub o răpă, unde moartea nu ne poate atinge.

26 August

Dacă ți-ar da cineva nu știu ce în timp de pace ca să faci ceia ce faci la războiu, sunt sigur că l-ai face nebun, ba poate i-ai trage și o înjurătură.

Și, totuși, aici faci lucruri peste putința omenească! Să urci, cu zeci de kgr. în spate, munți unde n-a călcat picior de făptură omenească, unde numai vulturii își acață în țipete sfâșietoare cuiburile de stânci; să-ți deschizi drum prin păduri unde numai vântul a pătruns; să suporti foamea și arsurile setei, zile întregi de multe ori, și pedeeasupra chinurile și teama necunoscutului și a morții!...

Pantă, aproape ca zidul; mușchiul, ud de ploae. Aluneci în jos ca o nălucă, te acați într'un ciot, îți aduni puterile în răsufări adânci și începi din nou urcușul anevoios, căci „obiectivul trebuie atins cu orice preț!”...

Așa ne chinuim de douăsprezece ceasuri, în care n-am avut repaus decât la mîncarea de prînz, într'o poiană unde am găsit un cioban care cunoaște părțile locului și care acum e călăuza noastră, în fruntea coloanei înșiruită ca ața de furnici.

La o înălțime de 1200 metri. Ploaia se cerne tot mai deasă și artileria inamică trage înfuriată asupra poziției de unde am plecat azi-dimineață. Vălul nopții s'a făcut tot mai gros și negru, iar eu adorm, în adăpostul colibei înfiripată în grabă de soldați, cu gândul departe, la mama mea bătrână...

27 August

Negura cerului s'a ridicat și aici par'că suntem mai aproape de discul aprins al soarelui.

Suntem chemați la ordine ca să ne orientăm asupra situației când, deodată, ne pomenim cu Brigadirul, Generalul Bătrînescu. Însoțit desigur – cum se cuvine – de faimosul său Adjutant, Sublocotenentul G. Nimiculescu.

Câte zile voi avea n-am să uit înfățișarea acestui adjutant. Mă rog, eu socot că nici șeful de stat major al lui Hindenburg, sau Ludendorf, nu este înzorzonat cu atâtea hărți, creioane de toate neamurile și colorile, ca el! O, dar busola, mare cât podul palmei, priponită cu un șnur roșu!... Dar mutra ce face, când începe artileria dușmană să tragă?!

— Dom-nu-le general – începe el apăsător și grav – locul Domniilor-voastre nu este aici...

— Da, da... răspunde sacadat și peltic moșneagul – ai dreptate!... Vasăzică, ne-am înțeles, maiorule!...

— Înțeles! – fu răspunsul scurt al acestuia și oaspeții se depărtară grăbiți, în gesticulările largi ale ciracului.

Toți cei de față rămăseseră cu buzele înțepenite într'un surâs, când ordinul ne deșteaptă:

„Dealul *Bâtca-Rătăcel*, cota – nu știu care – trebuie ocupat. Vom rămâne acolo mai mult timp, făcând lucrări de sapă”...

...Nici urmă de inamic, par că l-a înghițit pământul și marșurile în munte sunt istovitoare. Te uiți de pe vârful unde te găsești la cel unde vrei să te duci și par că l-ai prinde cu mâna. Dar când o iei la picior, mergi până amețești!...

28 August

Asnoapte a fost primul somn mai cum trebuie de când scotocim ponoarele astea virgine. Ne-am oprit cu amândouă batalioanele sus pe *culmea Bucilor*, am mănjit ochii foamei cu o cutie de conserve de la camaradul Ciobanu, apoi ne-am culcat amândoi, spate la spate.

Viața noastră, de sălbăticiuni pornite întru îndeplinirea aceluiași scop, ne apropie unul de altul și camaraderia dintre zidurile cazărmii își trăiește adevărata față aci, la război.

Luna își strecura lumina printre crengile brazilor, țesând o pânză argintie, înfiorările acelor verzi se filtrau prin timpanul meu pe jumătate adormit, până ce ajungeau în suflet ca niște povești pline de mistere, pe care le ascuți cu ochii închiși... Apoi am adormit...

„*Aceiași actori, jucând aceiaș dramă pe aceiaș scenă cu acelaș decor!*”... iată ce suntem noi.

Nici nu-și deschisese bine ziua pleoapa azi-dimineață, când noi plecasem. Câte un huhurez, trezit din somn, fâlfâia de câteva ori din aripele-i amorțite, ca apoi să cadă printre brazi, orbit de lumina tot mai vie. Mișu-Silvicultorul și cu mine mergem în fruntea avangărzii, care deschide drum coloanei ce se strecoară somnoroasă prin hățișurile *Zebrakului*.

Soarele, în cumpăna amiezii, împușcă sulițele înfierbântate asupra oamenilor ațipiți pe poiana, unde și-au potolit foamea cu câteva îmbucături din hrana de rezervă. Susurul veșnic al pădurii se pierde, înghițit de un bâzâit surd și înăbușit – ca de bondar alunecat într'un

borcan de sticlă – care se aude din ce în ce mai aproape și mai tare. Toți se întorc pe o coastă, se arcuesc de la mijloc sprijiniți într-o mână și ridicându-și ochii, se uită cercetător în sus. Așteaptă...

El este, aeroplanul, pasărea albă uriașă, care vâslește pe marea seninului ca o peniță de argint, spionând toate mișcările pământului nelegiuit...

Nu știu cum se face, că fiecare om are înăuntrul lui un fel de barometru, care-i spune când e bine și când e rău... presimțirea.

Zadarnic caută Mișu să-mi alunge ideea care mă stăpânește. Simt că pe suflet mă apasă ceva, greu ca o piatră de moară.

Bâtca-Rătăcelul, pe care trebuie s'o ocupăm, își întinde ca o bestie uriașă spinarea până în Mureș, la câteva sute de metri deasupra noastră. *Labă*, patrulorul meu de încredere, vine gâfâind, se așază în genunchi lângă mine, sprijinindu-se în armă și repezindu-și capela pe ceafă, își șterge cu mâneca bluzei șiroaiele de sudoare de pe frunte... înghite de câteva ori în sec, își răsfrânge buza-i carnoasă și dându-și ochii holbați peste cap, începe în șoaptă:

— Am dat de ei... sus pe creastă... într'o poiană... ca o companie... l-am văzut dintr'un copac... stau la masă... Acum dom'le sulicotinent... îi luăm ca din oală...

— Presimțirea!... Iată presimțirea mea, Mișule!...

Scot carnetul, mă uit adânc în ochii lui *Labă* care par'că mă dojenesc că întârziez, apoi scriu raportul.

Am plecat, fără să mai aștept ordinul, *Labă* înainte, eu după el și compania după mine. – „Nici o vorbă, nici un zgomot!” este consemnul. Ne-am strecurat unul câte unul pe poteca strâmtă până la marginea pădurii. Am așezat compania așa, ca să-i strâng din trei părți, să nu-mi scape nici unul și, la semnalul spus, armele își descarcă oțelul ca într'o pârâitură prelungă de vreascuri. Două valuri țâșnesc din pădure și dintr-un salt suntem în poiană, pe creastă. Dar nu se vede nimic, căci vrăjmașul s'a retras în cealaltă parte a pădurii. Gloanțele se întâlnesc în bâzâiri scurte, ca albinele primăvara.

— Culcă-te jos, dom'le sublocotinent! țipă la mine sergentul Cojocar, trăgându-mă de haină – vrea să te curețe boanghinul ăla de după copac!...

Cojocarul îl pândește cu arma întinsă până ce scoate capul să mă ia la

ochi, un poc! și Ungurul blestemat, care voia *să mă curețe* cu ori ce preț, se prevale peste cap.

Din vaietul luptei, care se pierde în ecourile pădurii, se deslușește odată un „Predam... Predam...” Isbutesc să opresc o clipă focul, dar pădurea din față trimite asupra-ne o grindină de gloanțe. Am priceput înșelătoria și înfuriați, ne-am repezit la baionetă, ca un uragan dezlănțuit de o putere nevăzută...

Un mort – caporalul Ciocan – și cinci răniți, între care și sergentul Galben – căruia soldații îi spuneau Vulpoiul – cu amândouă coapsele zdrobite de un dum-dum – au fost hrana luptei de o jumătate de ceas pentru ocuparea Bâței-Rătăcelul.

29 August

Deabia azi pot să-mi dau socoteala cât de grele și de primejdioase sunt luptele de pădure și de munte. Ce ușor ar merge dacă ai cunoaște totul de mai înainte!...

Simt arsura glonțului care m’a atins ieri la gât. Cine știe?!... Dacă n-ar fi fost Cojocarul, poate că... Îmi vâjje și acum în urechi și tabloul luptei ia proporții și mai mari, întunecându-mi mintea.

Da, da... Răsboiul, lupta!... Mi-aduc aminte că acum un an, când săpam tranșe la graniță, mi s’a făcut negru înaintea ochilor când m’a înțepat doctorul pentru tifos... Dar eri, par că nici n’auzeam vaietele lui Galbenul, care se târa pe brânci, ca un câine paralizat de jumătatea dinapoi a trupului!... Da, da... lupta!... Omul nu mai este om în vârtejul ei. Pupilele i se largesc, fața i se crispează, fălcile i se strâng în scrâșniri de dinți și pumnul stă gata să izbească!...

Da, omul nu mai este om în vârtejul luptei!...

Ordinul sună că trebuie să întărim Bâtea-Rătăcelul pentru apărare, întru-cât aci vom rămâne până la noi ordine.

Adică ce înseamnă asta?... Începem lucrul.

30-31 August

S’a stricat vremea. Din norii groși și cenușii se burnițează o ploaie subțire, apoi o sloată care își repede pieziș acele de gheață. Preludiul toamnei!

Soldații își fac colibe de brad, pe care le acopăr cu fân și cu cetină. Bivuacurile companiilor se înșiră în spatele crestei ca niște mușuroaie de cârtițe.

Domnul Maior are plan mare! A pus să i se sape un bordei, pe care îl va căptuși cu lemn, îi va pune mașină de încălzit și ferestre; ba, mai mult, ar vrea să facă și o cameră de bae, căci – „ce dracu'”?... rășboi, rășboi, dar omul trebuie să se mai spele și el din când în când!”...zice el.

De câte ori am cârtit în mintea mea contra D-lui Maior, când mă trimitea numai pe mine în recunoașterea!

— Cum, adică numai eu sunt ofițer în Batalion alții nu mai sunt?... Poate vrea să-mi facă de petrecanie?... – mă cugetam în egoismul meu strâmt.

El, pesemne, îmi citea gândurile și, prin privirile pătrunzătoare cu care mă săgeta, îmi dădea a înțelege că: – „În tine am încredere”...

Domnul Maior mă iubește; la fel și Căpitanul slăbuț, cel căruia i-am ajutat să-și cațăre bătrânețele pe vârfurile munților. Trăiesc foarte bine amândoi. Adăpostul bordeiului lor îmi împărtășește și mie un colțișor. Seara înainte de a adormi, când unul spune una, altul alta ca să-și treacă vremea și urâtul, le mai fac și eu câte puțin haz cu cântecul, căci tare-i mai place Căpitanului să auză câte o psalaticie hornăită pe nas, așa ca părintele Iliuță de la Mănăstirea dintr'un-lemn!...

Lucrul merge... Artileria dușmană ne-a mirosit însă urma. A început să tragă, dar ai noștri i-au dat de lucru niște tranșeie false pe care le scormonește toată ziua...

1 – 12 Septembrie.

Toamna a venit de-a binelea. Dar nu ca la câmp cu unghiuri de cocoare ce țipă prelung adio, cu copacii pătați ca de rugină și covoare de frunze moarte, purtate în aer de vânt. Doar frigul și vremea posomorâtă, apoi din timp în timp, câte un corb flămând, care își arată talentul prin croncănituri răgușite, îți spun că și pe aici este toamnă.

Zilele trec liniștite și monotonia lor te plictisește până la enervare. Afară de lucru și de recunoașteri nimic altceva, decât joc de cărți, câte un ziar cu dată veche, pe care îl citești cu cea mai mare nerăbdare până la cea din urmă slovă și, rar de tot, câte o scrisoare de acasă! Noaptea,

fiecare povestește câte ceva din trecutul său care, aici pe front, este singura și nesecata rezervă a prezentului sterp și crud.

.....

Labă, namila de țigan pe care mi l'a dăruit Dumnezeu și regimentul în companie, își face de cap de la o vreme încoace. Când aude de patrulare, se face cum e catranul la față, i se aprind ochii în cap, i se mosorăsc vinele pe tâmpile; apoi se ridică într'un genunchi și cu gura deschisă, de i se văd gingiile sângerânde, de abia așteaptă să se sfârșească ordinul, ca să se repeadă:

— Hapoi să trăiți don Sulicotinent, lăsați să mă duc și eu... Și dacă nu v-aduc un pușor de boanghină. Să nu-mi zăceți mie Laba...

Nu știu cum face, cum drege țiganul, că-i prinde ca din strachină. Și dacă nu-l pun în patrulă, mi-am găsit beleaua cu el. Răsfrânge buza de jos, vânăta ca porumba și toată ziua umblă bosumflat, de nu-și găsește loc.

Odată, nu l-am lăsat să meargă; dar când caporalul Pipirig s'a întors cu mâinile goale, Labă s'a ridicat ca ars și strâmbându-și gura într'un râs batjocoritor, mi-a spus:

— Hapoi vedeți?!... Dacă n-a fost Laba; siriacu, n-a chicat nica în labal!...

Patrula se pregătește de plecare. Țiganul privește oțărât în tăciunii din mijlocul colibii, scăpărând fulgere de mânie din ochi.

— Hai, Labă – zic eu, fă-ți dambla!...

— Să trăiți... și n'apucă să sfârșească vorba că a și înșfăcat arma zbughind-o afară.

L-am văzut întors în ușă, sclipindu-i față cum își încătărăma centironul; apoi patrula a dispărut în întunericul gros de l-ai fi tăiat cu cuțitul.

— Să hiu al dracului... dacă... plocon... Fură ultimele cuvinte ale lui

Drumul pe care l-a bătut de atâtea ori, Labă îl cunoaște ca în palmă. S'au strecurat ca niște umbre până la marginea pădurei de lângă tranșeele vrăjmașe. Aci s'au oprit, s'au risipit și s'au pus la pândă...

Printre linii, pârăul Unguraș pare că își dojenește unda care aleargă clicotind la sânul Ilvei. Doi ochi, măriți de frigurile așteptării și îndeplinirii datoriei, țâșnesc de după un copac două sulici ca de foc în bezna nopții... Labă veghează, înjurând prin scrâșniri de dinți, prada care

întârzie...

Umbrele nopții fug printre copaci, urmărite de albul zorilor. Patrula dușmană înaintează cu pași de vulpe. Labă a văzut-o și acum-o urmărește strâns cu vederea. O căldură i s'a urcat deodată prin tot corpul și mâna-i noduroasă strânge cu putere gâtul patului, ca într-o convulsione. Parcă își vede baioneta rece aburind de sângele vrăjmaș... Dar nu! Trebuie să-l aducă viu...

Când șeful patrulei ungurești era la doi pași de el, Țiganul s'a lipit broască de copac. Apoi s'a învârtit încet pe după el până ce au trecut cu toții și când se pierduseră prin pădure, de le auzea numai pașii, a fluierat ca o pasăre, cum se înțelesesă între ei, și iată-i – cât ai spune „mei” – în cârca inamicului.

Un foc de arma. Cel lovit se rostogolește la pământ ca o ghiulea de plumb. Speriați, ceilalți o iau la fugă. Numai unul – Ungur spătos și voinic ca un taur a îngenunchat lângă un copac și trage pe viață și pe moarte. Trag și ai noștri, dar Labă, înfuriat ca ursul când nu e lovit bine, se repede cu baioneta.

Câteva minute s'au alergat împrejurul bradului gros, până când Țiganul, prinzând mișcarea Ungurului, i-a înfipt baioneta sub țâța dreaptă, dar cu așa putere, că l'a trântit la pământ și s'a prăbușit și el peste namila sălbatică.

Măinile Ungurului, strâng încleștate arma cu care în zadar încearcă să lovească. Labă i-a repezit stânga în gât, i-a pus genunchiul pe furca pieptului, iar cu dreapta a tras baioneta care rămăsese înfiptă. Un val de sânge a țâșnit pe urmele ei, udând haina cu o pată neagră și scorțoasă, cât podul palmei de mare.

Două corpuri, unul peste altul, se zvârcolesc în încăierarea morții. Labă aspira cu nările umflate mirosul cald de sânge... Când a văzut că nu poate scoate arma din mâinile Ungurului, l'a pocnit odată cu mânerul baionetei în dinți, de i-au sărit toți din gură... Prada a leșinat pe urmă, iar vânătorul o ridică și pornește, cu un zâmbet drăcesc pe buze, să își ia răsplata...

Tocmai îmi beam ceaiul, când Mihai intră ca o furtună:

— A făcut-o iar Țiganul, să trăiți dom'le sublocontinent...

.....

Soldații s'au strâns horă. În mijloc, doi sanitari leagă rănilor celor doi Unguri întinși pe tărgi. La capul lor Labă, rezemat în armă, se uită ținută la ei, cu fața strânsă într'un rânjet diabolic de mulțumire...

— Ei, Labă, ce ispravă ai făcut?... – îl întreb eu, pășind înăuntrul cercului prin porțița ce-mi deschid oamenii.

— Hapoi, dă... Numai doi, să trăiți, da' nici unu'teafăr! Nu v-am spus eu?... Laba e Laba, siriacu'!... – îmi răspunde el, în timp ce șeful patrului dă raportul.

— A dracului cioară!... Da' fără inimă mai ești măi cloncane!... – îl ia în primire Vultur.

— Hooo!... Huideooo!... – continuă Șoiman.

— Uite cum i-a sfârțicat, săracu'!... – sfârșește A. Catrinii cel milos...

Și ochii cerului își clipesc lacrimile lor mărunte și dese...

.....

Aproape două săptămâni de când stăm pironiți pe Bâtca-Rătăcel. Două săptămâni fără nimic nou, afară de Căpitanul cel bătrân care a fost evacuat la ambulanța diviziei și de acolo poate în țară. Apoi soldații, ducându-se după fân, au găsit într'un stog pânzeturi, scoarțe de lână înflorite în stil românesc și multe alte lucruri de gospodărie. Sunt ale Românilor, desigur, care, ca și în vremurile vechi de restriște, împinși cu baioneta spre Capitală, tot codrului-frate și-au spus amarul, încredințându-i avutul!...

De câteva zile timpul s'a limpezit, s'a încălzit. Companiile scoboară pe rând la Mureș pentru spălat. Oamenii par'că și-au uitat de grozăviile războiului, căci glumele, care de care mai nesărate, zboară din gură în gură. Voia bună le înseninează fețele lor aspre și deodată, aci, pe malurile mult cântatei *ape line*, se înfiripă o doină, ale cărei note se împletesc cu murmurul undelor... și cu bâzâitul unui aeroplan vrăjmaș. – Realitatea!...

Se spune că șederea noastră pe loc ar fi datorită aliaților noștri Ruși, care nu vor cu nici-un preț să se miște.

Dar în sfârșit!... „La Dorna, după cinci zile de lupte grele, dușmanul este respins, iar noi trebuie să înaintăm”! spune ordinul.

13 Septembrie

Superstițioșii spun că 13 e numărul dracului!... La război însă trebuie

să te dezbraci și să alungi ca pe un duh rău asemenea credințe, care te-ar înrâuri, ori ți-ar slăbi hotărârea de a-ți face datoria.

Și cu toate acestea 13 Septembrie este o zi splendidă de toamnă. Soarele cerne o puzderie de aur călduț peste bruma groasă, ai cărei cristali de gheață par nestimate.

Bâzâitul gros al unui aeroplan ține hangul împușcăturilor dese, care se aud înspre compania 11-a, împinsă ieri la confluența Cucubertului cu Ilișoara.

Fierbere și activitate peste tot. Soldații roiesc ca musca, primindu-și hrana rece, rațiile de rezervă și cartușele. În vreme ce ofițerii, strânși cerc în jurul Comandantului, ascultă îngândurați ordinele, urmărind din timp în timp cu degete tremurătoare harta.

Însărcinarea batalionului nostru este să facă o mișcare de învăluire, să cadă în spatele vrăjmașului și astfel să-i taie retragerea.

Regimentul s'a adunat în întregime. Coloana stă gata de plecare, având în frunte țăranul-călăuză dat de divizie, iar în coadă, artileria de munte și pionierii, care ne vor ajuta la atingerea scopului nostru.

Comanda de plecare s'a dat. Coloana se mișcă în îălăzuiuri molatice de valuri ușoare, iar eu mă despart cu greu de bordeiul scump, pe părății căruia am săpat – cu cuțitașul numele celor care l-au locuit.

Scoborâm în V. – Ilvei. Deși primejdia este aproape – căci patrulele noastre s'au ciocnit cu posturile înaintate vrăjmașe, totuși, măreția naturii te fură. Ochiul nu se mai satură de admirat, iar plămânul se umflă ca un foaie cu reșina bradului...

Zadarnic au căutat stăpânitorii să secătuiască aceste bogății. Căci Ardealul nu se poate seca!...

Coloana șerpuiește tăcută pe linia ferată îngustă, toți sunt duși pe gânduri și urmează calea ca niște orbi...

De-o jumătate de oră se ciorovăesc între ei ofițerii batalionului. Nu pot ajunge să hotărască, dacă punctul unde ne găsim este confluența celor două Ilișoare, sau a celor două Ilve. I-am lăsat să-și bată singuri capul, m-am așezat pe un buștean și încerc să pătrund necunoscutul. Îmi reped mintea ca o săgeta, dar în zadar!... căci sfredelul ei rămâne neputincios în fața haosului...

Ca să se lămurească chestiunea, păcatul cade tot pe mine. Iarăși

recunoașterea!...

Dar de abia am făcut 5–600 pași și iată-mă nas în nas cu Ungurii. Focul lor mă silește să mă retrag. Lumina e făcută!

Negura ne prinde în fundul unei văii, ca într'o ghioace de ou și artileria din cotul Mureșului își scuipă până noaptea târziu balele înroșite asupra noastră...

14 Septembrie

Mulțumescu-ți, Doamne, că m'ai ajutat să mai văd lumina, după o asemenea noapte!

Ziua Crucii și Crucea este simbolul nădejdiei! Pedeeasupra văii plutesc suluri de ceață, prin ale cărei spărturi se văd lucind vârfurile argintate ale brazilor.

Dinspre Dorna se aud mitraliere și tunuri.

Coloana – ca o omidă uriașă – așteaptă semnalul de înaintare. În fruntea ei, noul comandant al brigăzii, colonelul Neculcea, militar de rasă, a dezlegat problema cea grea de aseară și dă ordine.

.....

Batalionul 1 a atacat fără să aștepte ora hotărâtă pentru tot regimentul. De sus, de pe dealul Căzătura, lupta lui se vede ca într'o pânză de cinematograf.

S'au repezit Dorobanții noștri la baionetă, cu un ura, de răsunau pădurile; dar avântul lor se sfărâmă sub rețelele dușmanului, care s'a întărit ca într'o cetate două săptămâni întregi. Mitralierele seceră amar pajiștea acoperită de cadavrele flăcăilor noștri.

— Trebuie să-i ajutăm! – izbucnește comandantul batalionului II, văzând zvârcolirea neputincioasă a alor noștri. — Inamicul este pironit de front, să-l lovim în coastă!

Pârâul Unguraș ne desparte de dușman prin valea lui, care se deschide ca o prăpastie la marginea pădurei. Cele două companii pornite la atac aleargă în valuri printre copaci, dar panta pleșuvă pe care trebuie să o scoboare, se repede ca un zid. Inamicul o ține sub pază și odată cu apariția celor dintâi soldați, gloanțele lui încep să muște din piatra stâncii. Dar Românii noștri vin mereu și valurile lor se rostogolesc la vale ca într'o cascadă...

Când ne-am adunat în fundul văii, era aproape întuneric. Lupta amuția pe deal, ca un muribund. Cei doi dușmani au rămas față în față, pentru a reîncepe mâine în zori.

Să mai încercăm să atacăm, noaptea, prin pădure, în necunoscut? Ar fi o nebunie, care ne-ar costa prea mult!...

Deci, înapoi pe Căzătură. Frânt de oboseală, lac de sudoare, încerc să adorm sub o foaie de cort, teșcuit între doi soldați, căci Mihai al meu s'a pierdut.

Întuneric, de-ți dai cu degetele în ochi. Pe cărarea de la capul nostru se aud gemete surde, care se depărtează... Doi sanitari duc pe o targă pe comandantul batalionului, rănit.

15 Septembrie

Cinci răniți și un smintit!... – îmi raportează dimineața majorul.

— Evacuați?

— De-aseară... – răspunde el.

Pânza ceții se destramă încetul cu încetul. Doar Mureșul își poartă bolborosind necazul sub un sul de ceață. Fosta poziție dușmană reapare și soldații batalionului I furnică prin șanțurile ei.

Adevărată fortăreață! O sută cincizeci de suflete odihnesc sub zidurile ei!...

Jos la Ilva, în locul unde să varsă în ea Ungurașul, dușmanul a avut o magazie de proviziuni și-un grajd de cai, într'un cap. Tot scotocind soldații prin năuntru dau într'un colț, sub niște fân de un moșnegel ca de 45–50 ani. L-au adus la noi. Mic, slab, murdar, cu fața plină de cenușe și cu degetele arse; pe semne tot scoțând cartofii din foc.

— Se vede că ăsta a fost schimb 2, de n-a șters-o!... – face haz unul.

— A adormit în timpul serviciului... – adaugă altul.

Trebuie să ținem din scurt pe inamic și să nu-i dăm răgaz să se îngroape.

Îl ajungem sus pe *D. Arșița*. Dar norocul lui este că dăm peste el tot seara: un ropot de gloanțe – ca ploaia de vară – și noaptea o ia la sănătoasa...

16 Septembrie

Inamicul se retrage – fugе. Dar și noi ne ținem ca scaiul de el! Cei doi morți, acoperiți numai pe față cu câteva frunze și cele două tărgi cu răniți, prinse în înaintarea noastră spre Răstoșnea ne arată că suntem în spatele lui.

Răstoșnea arde, Capul dinspre Reghinul-Săsesc se mistue sub flăcări, pe când cestălt înghite rând pe rând trupele noastre, care se coboară din munți, pentru a se aduna aici.

Vrăjmașul nimicește totul în retragerea sa. Pe unde trece el, pustiul și jalea își întinde domnia. În tot satul acesta nu se vede, nu se aude nici o vietate omenească.

Pe la amiază vine cu automobilul DI General Prezan, Comandantul Armatei de Nord. Ostașii înșirați de-al ungu! șoselei îl primesc cu un ura voinic din piepturile lor sănătoase, apoi liniștea se lasă iarăși, căci cele trei zile de înaintare fulgerătoare cer odihnă...

Acum stau pâlcuri-pâlcuri împrejurul căldărilor în care fierb cartofi. Mihai al meu, cu mânecile suflecate ca cea mai harnică gospodină, îi dă zor de moarte la gulașul, pe care îl gătește din cei doi pui găsiți de Barbu, țiganul brancardier...

Stau și mănânc în casa unui inginer agricol. Mă uit la chipul lui și al nevestei, prinse în ramă, îmi rotesc ochii prin odăile rămase pustii și cad pe gânduri... Războiul!... Apoi mă uit pe fereastră. Răstoșnea arde. Suluri de fum se destramă spre cerul senin. Înspre asfințit defileul se lărgeste. Departe, la orizont, se profilează de-acurmezișul o coamă de munte.

17 Septembrie

Dimineață de toamnă blândă și târzie. Bruma groasă acopere iarba pârlită ca un cearșaf alb. Artileria noastră, urcată pe noua-i poziție, înfioară liniștea cuprinsului.

Mă întâlnesc în V. Bradului cu camaradul Jenică Buieu, din Reg. 55. O, Doamne, ce fericire să-ți regăsești un prieten în asemenea împrejurări!

Ne spunem multe, nu ne-am mai sătura de vorbă, ba ne-am mai despărți. Dar aceste clipe de bucurie au și partea lor de durere.

— Știi că a murit Căpitanul Vulovici? – mă întreabă Jenică. — A căzut, sărmanul, trăsnet drept în frunte de un glonț...

— I-a împlinit Dumnezeu dorința... așa cum îi cerea într'o poezie a sa!... – îi răspund eu cu ochii înrouați de lacrimi.

.....

Nicolae Vulovici, ofițerul poet, sufletul atât de ales, nu mai este! Chiar anul acesta am petrecut Anul-Nou împreună, la Craiova.

Era o noapte senină de iarnă geroasă, când stelele par înghețate pe firmament. În casă, cald și voie bună. Mesele se întindeau pline de bunătați, vinul curgea pârâu și muzica răscolia sufletele...

Căpitanul căzu pe gânduri. Privea undeva, cu ochii pironiți... Apoi se trezi din vis, mă trase lângă el și-mi șopti:

— Am o durere mare în suflet... Aș plânge, aș plânge într'una!... Cântă-mi ceva duios, o doină din Ardeal, ceva de dor de jale...

Ochii îi erau umezi.

.....

Calvarul războiului ți se pare mai ușor când ești cu soldații, cu camarazii tăi de batalion. Între ei te simți ca în familie, iar când împrejurările fac să te răzlețești de ei, se naște în tine un fel de simțământ de înstreinare. Ți se pare că noul comandant – cel vitreg – te privește chiorăș și că ar vrea să te piardă cu ori ce preț.

Acest sentiment îl încerc eu și soldații mei de cinci zile, de când am încăput pe mâini străine, mai ales că nu mai avem hrană, nici caldă, nici de rezervă.

În sfârșit!... Suntem liberi să mergem la batalionul nostru.

Pădurea, dacă în unele împrejurări, îți vine în ajutor, apoi câteodată misterele ei nepătrunse îți pot fi fatale...

De șase ceasuri de când mă învărtesc, cu compania, fără să pot eși la vre-un capăt. Sergentul călăuză, dat de batalionul II să mă conducă, mi-a inspirat încredere la început; pe urmă s'a rătăcit și el și-acum, șase ceasuri de când pipăim în necunoscut, de când plutim în haos. Se poate întâmpla orișicui, ori cât de expert ar fi, să se rătăcească în astfel de codri, necălcați de picior omenesc. Busola, harta, mușchiul copacilor, într'un moment dat devin instrumente moarte!...

18 Septembrie

Dacă na's fi pus atâta nădejde în călăuza mea și aș fi apucat-o de la început pe V. Bradului, ca să ies la Mureș, de mult aș fi fost la locul meu. Așa, de abia după o zi și o noapte de „du-te, vino” ajungem acolo unde trebuia să fim de ieri.

Maiorul meu mă îmbrățișează ca pe copilul lui, pe care nu l-a văzut atâta timp. Și ca să mă simtă mai mult lângă el, m'a poftit să mâncăm împreună. E cel mai bogat om, căci ordonanța i-a adus multe bunătăți de acasă și masa noastră e încărcată cu fripturi, cozonac, cafea...

O, ce fiori îți dă o scrisoare de acasă! Aceleași slove, întinate de zăbava drumului atât de lung, le citești și recitești, până ce ochii-ți nu le mai văd, transformându-le în chipurile celor dragi, lăsați departe și cu care trăește acum aevea câteva clipe... Par'că văd pe mama, îmbătrânită cu zeci de ani în așteptarea singurului ei copil... Par'că în văd casa și locuri! e copilăriei mele nevinovate...

Dar mare e Dumnezeu!...

19 Septembrie

Noaptele reci, sub seninul cărora mi-am odihnit truda zilelor trăite cu batalionul II, mă tremura în căldurile și vedeniile unor friguri istovitoare. Doctorul mă trimite la infirmeria regimentului.

Aci, lângă medicul șef al regimentului, mai găsesc și pe preot, șeful muzicei, casierul și pe cei doi comandanți de trenuri.

Tovarășul meu de suferință, Sub-Lt. de rezervă Mărgăritescu Vasile, ușor rănit la un picior, se zbate de 2 săptămâni în niște crize grozave de nervi.

Fusese trimis să facă o recunoaștere, în care era gata-gata să cadă la inamicul care-l înconjurase.

— Mi s'a întunecat înaintea ochilor – îmi spune el – n-am mai văzut decât ca într'o scăpărare de fulger, pe mama, tata, frați, surori... O nădușală îmi scaldă atunci tot corpul și carabina îmi căzu din mâini... Am simțit apoi o mână aspră care mă strângea de ceafă și pe urmă... m'am trezit rănit – nu știu prin ce minune! – în brațele a doi soldați ai mei...

Războiul! Credeam exagerări copilărești când citiam că numărul idioților și a înnebuniților este aproape egal cu al răniților.

Este prima oară de la începutul campaniei, când am dormit o noapte în casă. Patul, plapoma, căldura, te fac să-ți uiți o clipă de războiu... dacă obuzierele grele, care trec prin fața casei, într'un huruit nesfârșit, nu m-ar readuce la realitate.

Vasile este evacuat la ambulanța divizionară pentru a fi trimis în țară. Vrând să-mi așez vre-o două cărți în cutia măsuței, găsesc aci niște însemnări, rămase de la el, pe semne.

Sunt niște reflecții prea adânci și amare, pe care nu mă pot stăpâni să nu le trec în carnetul meu:

— „Oare, pot eu defini altfel războiul, decât că e un „monstru” cu șapte capete, care distruge și înghite tot ceea ce a produs omenirea mai sublim și mai măreț?...

— „Acest monstru rumegă într'una – fără semne de săturare – produsul unei munci de 40–50 generații”...

— „Oare cât îi va trebui omenirii până se va reface și cât timp va trece până ce viața va intra în făgașul ei de dinainte”...

— „E o minciună grosolană că a existat un Cristos, care s'a sacrificat pentru omenire, impunându-i morala sa înaltă! – „Să nu ucizi” – se spune că a zis El. Dar ce altceva fac azi oamenii, decât să se ucidă între ei?”...

— „Iar acei care au asmuțit, „fiara” și azi nu se închină decât zeului Marte, ridicându-i temple și osanale, fi-vor ei cândva crucificați?”

.....

— „Ți-ai părăsit tot ceea ce ai mai scump și mai sfânt; pentru ce?”

1. „Ca să te duci la moarte, ca o vită la abator”...

2. „Ca să trăiești pe sub pământ ca un sobol,” „ca să te miști numai noaptea, ca animalele de pradă și ca tâlharii de codru”.

3. „Ca să auzi la fiecare pas și în fiecare clipă țipete sinistre, glasuri care chemându-și pe nume mama, tata, nevasta, ori copilul”...

4. „Ca să vezi trupuri de om ciuntite, fețe mutilate, creieri sleiți, cadavre înțepenite într'un rânjat de durere, ori blestem”...

5. „Ca să-ți omori samenu, cu o mulțumire de fiară”...

.....

— „Nervii plesnesc ca niște strune întinse peste măsură, nimic nu rămâne întreg în tine și, la un moment dat, te vezi o închipuire de om sălbatic, întors la starea de acum cine știe câte mii de ani în urmă... Și pentru ce? Ca să sporești cu unul apanajele Zeului: orbi, șchiopi, schilozi, damblagii, ciungi, muți, surzi”...

„Ca să strigi în fiecare clipă; „Treci zi, treci noapte, apropie-te moarte.”

.....

Nu mă pot lămuri cum Vasile, o fire atât de veselă, pe care niciodată nu l-am auzit manifestând asemenea ideii, să fie stăpânit azi de o revoltă atât de puternică.

Dar creierul lui în halucinație...

21. Septembrie

Boala îmi secătuiește tot mai mult puterile trupului, iar sufletul mi se zbate în brațele înghețate ale necunoscutului: – Oare ce este cu noi, cât mai stăm aici? – se întreabă el.

Divizia a 14-a a ajuns la porțile Reghinului-Săsesc. Un ordin, găsit la un ofițer ungur, le spune să se retragă pas cu pas până la poziția,?!... unde ne așteaptă mormântul. (Cei mari aitnoștri se muncesc s-o găsească). Admiră vitejia ofițerului și ostașului român, dându-le ca pildă de urmat. Se recomandă economia de munițiuni, pe care o fac cu pricepere „*Olahii*”, deși stau mai bine ca ei.

O fi adevărată sau nu această veste, nu știu; știu numai că ne batem cu copii și cu moșnegi, care se predau în masă, fiindcă, „s’au săturat de război!”...

Sus pe munte a căzut zăpadă groasă de-o palmă. Toamna cântă cel din urmă verset din prohodul de îngropăciune al firii... La câțiva pași, clicotitul Mureșului mi se pare o cascadă de râs mefistofelic...

22 – 26 Septembrie

În spitalul divizionar din Toplița.

Zilele de toamnă își strecoară pe nesimțite melancolia în sufletele noastre... Și mai ales pe patul unui spital!

De pe front vin știri neliniștitoare. Ungurilor le-au sosit ajutoare nemțești, cu care se luptă de câteva zile Divizia din stânga noastră. La Sibiu situația e grea.

Comandamentul nostru a ordonat retragerea trupelor de pe pozițiile ce ocupau între 17–20. A revenit pe urmă, dar era prea târziu, căci vrăjmașul se înrădăcinase în ele.

27 Septembrie

Zi de doliu pentru gloria noastră de până acum!

Ardealul românesc, cucerit cu sângele floarei românești, trebuie părăsit în întregime, căci s'a dat ordin de retragere generală. — Flăcări căzuți rămân să-și doarmă, cu zâmbetul pe buze, somnul de veci în plaiurile visate!...

O camionetă sanitară aduce corpul ciuruit al unui căpitan de artilerie. Tunurile bubue în răsuflări lungi. Spiritul nenorocului își fâlfâie aripa-i neagră peste firea cuprinsă de ceva neobișnuit...

Ora 11 noaptea. Ambulanța trebuie să plece înapoi. Bolnavii greu sunt transportați cu automobilele...

Plecăm. Pe drum, încurcătură și zăpăceală, de crezi că toată lumea e cuprinsă de frigurile morții. O noapte neagră, cu bură subțire de ploaie. Automobilul bâzâie înnădușit, urcând șerpuirea drumului care duce spre Borsek.

Ne-am oprit la capul Tuigheșului, unde mai poposesc și vreo câteva brancarde cu răniți. Dinăuntru se aud gemete sfâșietoare. O felie de lună strecoară sfielnic câteva rase printr-o spărtură de nori...

Am cunoscut un glas. Mă apropii și întreb:

— Tu ești Bohotinene?

— Eu, să trăiți Domnule S–Lt... răspunde el printre horcăituri prelungi. Mă recunoscuse – ... – și vă rog să vă interesați și de copilașii mei... Ne-ați fost ca un...

— N-are voie să vorbească! – intervine sanitarul – însoțitor – plămânul îngăurit... altfel, moare...

Era plutonierul meu, Bohotineanu, care primise trei gloanțe deodată.

28-29 Septembrie

La spitalul de evacuare de la Hangu.

Doctorii țin cu ori ce preț să mă trimită la Piatra. Cu multe rugăminți le capăt făgăduiala de a mă lăsa să plec la regiment.

Plutonierul meu nu mai poate vorbi. Pe fața-i galbenă ca ceara nu se mai vede nici-o urmă de viață. În colțul gurei îi înfloresc trei năsturași de sânge, ca niște boboțe de mărgean...

30 Septembrie

Plec spre regiment, care ocupă acum poziție la V. Jidanului. Dar batalionul meu se găsește în Brateș, un sătisor frumos de munte, format dintr'o colonie de Italieni, pripășiți în părțile locului pentru lucrul la pădure. Maiorul mă primește cu brațele deschise și nu mă lasă nici în ruptul capului să mă duc la compania mea, care lucrează lângă Mănăstirea Tarcău.

Vorbim până noaptea-târziu de întorsătura pe care a luat-o războiul nostru, apoi...

Tarcăul se rostogolește zgomotos în matcă...

31 Septembrie

Se aude vestea că Rușii au venit în țară și că pe unele locuri au intrat chiar în luptă, alături de ai noștri. În Dobrogea însă, situația este foarte grea, tocmai din cauza lor, fiindcă nu au venit în numărul care trebuia să vină.

La Sibiu se dau lupte crâncene. Nemții au îngrămădit acolo forțe covârșitoare și vreau să intre cu orice preț în țară. Dar ai noștri le stau ca niște stânci în cale.

1- 2 Octombrie

Iarna bate la ușă... Compania mea trebuie să întărească lângă M-reă Tarcău o poziție, care să reziste oricărui atac de pe V. Bolovănișului.

Lucrul urmează cu sânguință și în liniște, căci inamicul n-a ajuns încă la graniță.

3 Octombrie

Trec zilele și gândurile te învăluie într'o pânză ca de păianjen. Uiți unde te găsești și visul te poartă cine știe pe ce țărâmurii. Un dor nebun te cuprinde de ai tăi și de a fi lângă ei!...

Dar lucrurile s'au schimbat! Au început luptele, tunul bubue mai cu furie și mitralierele clănțnesc mai ndrăcit... Plotonul Ciobanu este atacat, tocmai când îse pregătea mai frumos: tăiase băiatul niște purcei, niște oi, desfundase câteva putinele cu lapte acru... Dar vezi că inamicul nu vrea să știe de asta și Ciobanu se retrage spre mănăstire.

Raportez situația și cer ajutoare, la care primesc bucuria făgăduielei că ni se vor trimite.

Vine o companie din regimentul 86. Împreună cu comandantul ei facem planul ca a doua zi disdeditinează să pornim o recunoaștere, prin care să vedem dacă și cât a pătruns vrăjmașul pe pământul nostru.

4 Octombrie

Zis și făcut. În zorii zilei punem în executare planul urzit aseară. Două plotoane pleacă să cerceteze V. Bolovănișului. Nu înaintează însă ca 2 km. și sunt primite cu focuri. Se încinge o adevărată luptă. Dușmanul stăpâna munții Magheruș și Ardelele și acum venea pe crestele lor spre Mănăstire. Timp de două ore răsună valea de împușcături, până când compania vrăjmașă este dată peste cap...

Ca să-și poată ajunge ținta – de a cădea în spatele alor noștri – inamicul se slujește de o cursă, destul de cunoscută însă în principiile de luptă: a lăsat câțiva soldați să tragă din când în când câte un foc de front, iar grosul trupei se mișcă prin pădure, ca astfel să ne lovească prin surprindere.

S'a strecurat, într'adevăr, nevăzut până în spatele liniei I-a; dar spre nenorocul lui are și el inamic în spate: linia 2-a a noastră, așa că e prins ca în clește.

În clipa când, cu baioneta la armă, vor să izbească și să pună stăpânire pe calea ferată îngustă de pe V. Bolovănișului, ai noștri îi fac față din două

părți, potopindu-l cu focuri, în văgăuna unde se adunase. Secția de mitraliere venită în ajutorul nostru îi foarfecă așa de bine, că honvezii se reped la Comandant, amenințându-l cu moartea, dacă nu-i predă.

Baionetele inamice, cu batistele albe în vârful, se mișcă, ca o pădure bătută de vânt.

Un locotenent, un cadet aspirant și 57 soldați – căci ceilalți au fugit cum au putut – cad astfel în mâinile noastre, după o zi de zbucium...

O noapte în avanposturi de luptă. Cea mai grozavă din războiul nostru de până acum!...

Odată cu negura începe și o ploaie mărunță, pătrunzătoare. Bezna este așa de deasă, că nu poți vedea nici la doi pași. M-am așezat pe linie, între oameni, dar locul e în pantă și toată apa se scurge spre mine.

De sus cerne într'una, de jos mă ia pe dedesubt... până când mă pomenesc ud ca un șoarece.

Timpul pare că a înțepenit în mersuri... Și dacă mai ai și nenorocul să-ți șadă și ceasornicul, apoi este îngrozitor!...

De la un timp începe să sufle un vânt ca cuțitul. Mi-e peste puțință să mai fac vreo mișcare, căci, de bine de rău, așa cum stau, apa se prelinge pe piele și se încălzește. De somn, nici vorbă nu poate fi. Cu două foi de cort în cap, fumez țigară după țigară, deși sunt în fața inamicului. Cum să scap de urât?!...

Tunul tușește înfundat spre V. Jidanului. Vrajmașul aruncă rachete peste rachete, care își pâlpie o clipă lumina lor gălbue. Se pare că sunt semne pentru cei pierduți, dar ei nu știu. Că i-au pierdut pentru totdeauna!

Deodată începe să fulguiască o zăpadă, care acopere pământul în câteva clipe, ca o pătură de vată. Ochiul, neputincios până aci, de acum are înaintea-i un câmp de vedere.

Zăpada crește, timpul îmi face în ciudă și inamicul nu mai vine! Aproape de ziuă se lasă – colac peste pupăză – un îngheț de ți se lipesc buzele... Nu mai pot mișca nici mâinile, nici picioarele. Soldații mă scoboară de pe poziție ca pe un butuc...

5 Octombrie

Reumatismul și frigurile mă chinuiesc amar, că nu mi-am putut urma

compania, care a plecat pe Magheruş şi m-am scoborât la mănăstire. Stau la căldură, într'o chilie călugărească, transformată acum în infirmerie.

Junghiurile îmi sfredelesc măduva rece a oaselor, ca o sârmă înroşită... Afară fulgii plutesc în aer ca nişte fluturi... speriaţi par'că de răbufniturile tunurilor. Deşi sunt slăbit, mă hotărâsc să plec la companie.

6 Octombrie

Am încercat; dar în zadar, căci pe la mijlocul drumului am căzut sleit. Ordonanţa mă ridică şi mă târăşte cum poate înapoi.

Aş vrea să se sfârşească mai bine cu mine, decât să mă mai zbugium şi să mă mai torturez atâta!... mai ales că sentimentele atât de josnice şi de murdare ale omenirii nu pot fi stăpânite nici de clipe aşa de zguduitoare, ca acestea.

Nu e odios, ca un ofiţer, care a fost atât de încercat, care a dovedit cu prisosinţă, curaj şi devotament, să fie bănuir ca un criminal de rând?

Asta e omenirea. Să nu te bolnăveşti pe front, că te prefaci!

Oare, mai de crezut este o zgârietură uşoară de glonţ decât o pneumonie, ori un reumatism, căpătate în tranşeele umede, în nopţile de iarnă, nesfârşite şi pline de mizerii? Da! – după unii.

7 – 8 Octombrie

Nimic deosebit, afară de ninsoarea care s'a schimbat în ploaie şi de cele câteva ştiri care ne sosesc.

Nemţii au pătruns în ţară în câteva puncte de pe frontul de Sud. La Palanca izbutiseră de asemenea să intre o bucată, dar au fost împinşi înapoi printr-un contraatac puternic, în urma căruia au lăsat peste 300 de morţi.

Cine ştie?!... Mare e Dumnezeu!...

9 Octombrie

Plec la companie, pe Mt. Magheruş. Urcuşul greu e prea nepotrivit cu puterile mele; totuşi, încet-încet, sosesc seara.

Cât preţuieşte în creierul munţilor, iarna, un bordei, sau o colibă ciobănească!... Vântul şi frigul şi-ar face de cap în cea unde ne adăpostim, dacă băieţii n-ar fi astupat cu crengi de brad golurile dintre bârne.

Ceața groasă, care s'a lăsat, mărește teama de atac din partea inamicului.

Câte nopți nedormite până acum și câte nu vor mai fi de acum înaintea!...

10 Octombrie

Recunoașterea de pe P. Lăzăroia îmi arată tranșeele vrășmașe, însă neocupate. Nici picior de inamic. Dar măsuri trebuie luate.

Oamenii stau gata de luptă, tolăniți pe lângă foc. Somnul nu se lipește de ei și, pentru ca timpul să le treacă mai ușor, încep să povestească. Glasul unuia, domol și curgător ca o apă liniștită, băsmăște din lumile cu zmei și feți frumoși...

Așa trec aici unele din nopțile lungi și pline de grijă. Basmele trec din gură în gură până ce albește de ziuă... Patrurile raportează că n-au văzut nimic... Inamicul stă cuminte în pârlog.

11 Octombrie

Obosit peste puteri. Aș vrea să dau oleacă ochii în gene. Dar par'că pot?

Oamenii stau întinși la soarele care scaldă vârfurile munților în lumina lui caldă.

Pe la opt seara începe spre V. Jidanului un bombardament neobișnuit. Ceața groasă, răscolită ca valurile de furtună, răsună în ecouri surde de bubuituri. Lumina tunurilor sparge bezna cu scântelele unor amnare uriașe.

Două ceasuri fără întrerupere mugește iadul acesta, apoi se face liniște, pentruca la miezul nopții să înceapă din nou.

Noaptea trece tot albă. Genele nu vor să mi se lipească.

12 Octombrie

Aceiași ceață stăruitoare stăpânește văile. Dușmanul nu arată nici o activitate deosebită. Doar dinspre P. Așa se aud înainte de amiază câteva împușcături.

Încă o noapte plină de necunoscut, de frig și întuneric, violată numai de luminele rachetelor.

13 Octombrie

Azi e tocmai o lună de la lupta de la Răgoaza-Transilvania. Mi-aduc aminte cu fiori.

Soldații se prăjesc la soare. Mulți din ei sunt bolnavi din pricina frigului și neodihnei.

14 Octombrie

Sunt schimbat la comanda companiei 12, care se găsește la gura Aței.

Iată că vin cei dintâi Ruși. Un ofițer de artilerie, însoțit de trei soldați, recunoaște drumul pe unde își va aduce bateria.

Cu ocazia lămuririlor ce-i dau, bag de seamă că nu cunoaște nici o limbă streină, afară de cele câteva cuvinte pe care le rupe în nemțește.

Apoi dispar în goana nebună a cailor.

15 Octombrie

Mi-am găsit un adăpost bun în Brateș, în casa unui pădurar, plecat și el la datorie.

Deși situația noastră este cam rea, căci Constanța a căzut, iar la Jiu ai noștri s'au retras la ieșirea de Sud a defileului Bumbesti, totuș, o cameră caldă, o mâncare acătării cu un păhăruț de vin, o ceașcă de cafea și o țigară bună, te fac să-ți uiți de nenorocirile războiului. Și mai ales când ai o gazdă cum e Floarea, nevasta pădurarului.

Trupa tae fără răgaz copacii din V. Tarcăului.

Prin umbrele cenușii, care se lasă către seară, se deosebește linia unei coloane de cavalerie. Este un pluton de Cazaci, cu căciuli mari și mițoase. O melodie târăgănată leagănă visul și dorul lor de stepele de unde vin. Apoi se pierde în negura deasă a nopții, în tropotul cadențat al cailor lor mici.

Sunt Cazacii, despre care am citit lucruri așa de grozave!...

16 Octombrie

Aseară am stat mul, de vorba cu Floarea și cu soacra ei. Bătrâna, – cu ochii pierduți în para focului, care juca în umbre albastrii, cu colțurile gurii strânse într'o umbră de necaz – face reflecții amare asupra războiului:

— Dumnezeu știe – începe ea – dacă Toader al nostru s'o mai întoarce... Ș'apoi, Rușii aiștia – ce crezi Dumneata?... – nu știi decât să bea! Îmi spunea mie tătucu. D-zeu să-l ierte! – ce-au făcut la șapșapte... Ș'acum tot așa o să facă!...

— Bate-ți peste gură, mamă! – o întrerupe Floarea – bătându-și cu vârful degetelor peste buzele moțate – și nu-ți mai face inima ră dijabă... Mare e Dumnezeu!...

Am adormit și eu cu gândul la mama. Poate că și ea lăcrimează, ca baba Smaranda, după singuru-i copil...

Svonul că ne vor înlocui Rușii devine tot mai temeinic. Dar unde vom fi trimiși?... Dumnezeu singur știe.

17 Octombrie

Zilele astea morocănoase de toamnă au câteodată și farmecul lor. Prins în brațele melancoliei, mă așez pe scăunel la gura sobei, mă uit cum se îmbracă tăciunii în haina vânăta a morții și pe urmă gândurile mă fură... îmi retrăiesc trecutul.

Iar golul serilor lungi și triste îl umple Floarea cu poveștile ei de prin târâmurile acestea.

18 – 20 Octombrie

Gaspadin Palcovnic.

Rușii – neprețuiții noștri tavarăși de arme! – curg de trei zile în șir, ca un val eșit din matcă. Au tăbărât pe valea Tarcăului ca un nor de lăcuste flămânde, care întunecă lanul de grâu. Vin să ne ia locul, căci și-au adus aminte – însfârșit! – că sunt aliații noștri.

Patru zile și patru nopți ne-am ciondănit cu ei până ce, cu chin și vai, au luat poziția în primire; și nu trebuie uitat că polcul 117 cavalerie – cel care ne schimbă, este regiment de elită, și ca disciplină și ca vitejie în luptă!

S'au gândit pe semne Rușii că ar face mare greșală să ne lase să plecăm cu părere rea despre ei, așa că ne-au poftit la un mare ospăț, dat în onoarea noastră.

Iată-ne strânși într'o seară în casa cu două rânduri a unui Italian din

Brateș, unde s'a așezat ștabul lor. Exteriorul și scările luminate „a giorno” îți fac impresia că aici are loc cine știe ce recepție de gală, iar după orânduirea din năuntru îți faci numaidecât o idee de felul cum știi acești omeni să facă războiul.

După prezentări începe seria gustărilor, cu renumitele lor șnapțuri, care durează mai-mai o oră. Apoi masa, o masă încărcată cu fel de fel de mâncări și vin negru – bordeaux – printre care mai scapă – după obiceiul lor – și câte un pahar de „ra-chiuu”, șuierat cu un accent de românească stricată de Parucicul Jean.

Drăcușorul ăsta de Jean este o mutră foarte simpatică. Mic de statură – o stârpitură de om – cu niște ochi de un albastru spălăcit ca zeama de scoici, ras de musteață, pare mai mult fată decât băeat. Vorbește minunat franțuzește și, ca oricărui Rus care își respectă numele, îi place cam binișor să tragă la măsea! Tot timpul se joacă – ca un copil – cu un păhăruț rotund la fund și cu ochii aprinși de flacăra alcoolului, spune zâmbind că „atunci se va lăsa de băut, când păhăruțul lui va sta drept pe masă”...

De altfel, Jean este factotum-ul acestui ospăț.

— (Tot așa de bine însă se prezintă și ceilalți ofițeri care, cea mai mare parte, vorbesc franțuzește și nemțește, spre deosebire de mulțimea cea mare, care nu cunoaște decât limba maternă).

În capul mesei, așezat comod într'un jălț domnesc, prezidează un Polcovnic, bărbat din plin, cu spete largi, nas voinic și o pereche de mustețe cânepii, răsucite în spirale largi, ca două fuioare. Ochii mari au început să i se împăenjenească sub influența mult gustatului spirt.

Atmosfera este dintre cele mai plăcute, căci Rusul este prietenos, bun la suflet și știe să petreacă dacă se apucă.

— Ne simțim ca între cei mai buni camarazi și stacanele curg unul după altul...

Vinul a încălzit pe toată lumea și sentimentele izbucnesc ca lava unor vulcani în erupție.

Încep discursurile. Fel de fel de laude reciproce la adresa acelor două armate aliate... Și Polcovnicul, în cuvântarea sa – (în rusește, căci el era din cei vechi și făcuse garnizoană undeva, prin Caucaz și Siberia) – amintește și subliniază calitățile ostașului român, apăsând, mai cu seamă,

asupra spontaneității, vioiciunii și înflăcărei cu care este înzestrată rasa latină. Apoi sfârșește:

— Domnilor – (nouă) – deși Nemetskii au intrat în țara voastră, să nu descurajați. Așa-i războiul!... Anul ăsta bate Ghermanul... la anul batem noi... dar la urma-urmelor *noi* vom învinge, căci Răsia este mare... bogată și mult Ru... us!.

Zgâlțâitul unui sughiț adânc îl silește să se sprijine de Maiorul nostru, care își freacă spicul bărbii între trei degete, la dreapta lui. (Discursul respectabilului Polcovnic ni-l tălmăcește simpaticul Jenică, cel cu paharul misterios).

Urmează câteva clipe de liniște, după care Rușii încep a cânta din melodiile lor orientale, trăgându-le în tonuri pline de armonie, care impresionează. La ei petrecerile fără muzică sunt ca mâncarea fără sare.

Stăruințelor de a cânta și noi, le-am răspuns pe același ton, cu „S’a ruginit frunza în Vii” și „Vino Nello”... care le-au umezit ochii, mai cu seamă Polcovnicului.

În pervazul ușei apare deodată, ca un spiriduș, Jean și glasul lui răsună limpede și clar:

Café à la russe, Monsieurs!...

Ne ridicăm cu toți ca să-l urmăm în rândul al doilea, unde ne aștepta pe semne renumita-i café à la russe.

— Cum o fi cafeaua asta?! – mă întrebam eu nedumerit, în gând, când sdup!... se prăvale peste mine un frate.

— C’est la gravité de la terre, mon ami!... – îi spun eu, oprindu-l să nu se ducă de-a berbeleaca.

Acum, la urcatul scărilor, se vede bine că scumpii noștri sunt *praf*, – cum ar spune unii, sau *Krupp* – cum ar zice alții.

Curiozitatea mea fu satisfăcută când intrarăm în sala cea mare de la al doilea. „Café à la russe” se traduce prin două samovare respectabile, care sfârie la cele două capete de masă, clocotind în pânțele lor nichelat vin negru ca sângele de iepure, amestecat cu zahăr, scorțișoară și mai știu eu cu ce mirodenii.

Da-capo-al-fine!... – prin urmare... Și dă-i, dă-i într’una cu cafea rusească până când, într’un târziu, murmurale din sală sunt acoperite de niște note puternice de bas, care răsună prelung, ca bâzâiturile unui

bondar dintre două ferestre.

Polcovnicul nostru, cu capul îngreunat rezemat în cot, cu ochii pe jumătate închiși, fredonează în tacte scurte o melodie cu vorbe moldovenești, stricate: „Nu-s parale, nu-s parale”!... Căci, după cum ne spune el mai în urmă, cândva, demult de tot, a făcut garnizoana și în Bessărabia.

Se vede că prezența noastră i-a trezit amintirea, căci, scuturându-se ca dintr-un vis urât, își împreună mâinile în dreptul frunții și începe:

— „Nu-s parale, nu-s parale.

Nu-s parale, nu-s...

Nu-s parale mărânțale

Șă fitiță fărmașale

Nu-s... nu-s... nu-s”

Apoi brațele îi cad ca plumbul pe masă, capul pe ele, și bătrânul trece în lumea celor fericiți...

.....

În mod deosebit mi-a atras atențiunea un căpitan în floarea vârstei, cu cisme de lac și pantaloni albaștri ca cerul de Mai. Avea o înfățișare impunătoare. Dar pe fața lui fragedă se citea o umbră ușoară. L-am observat tot timpul. Când ceilalți beau paharul până în fund, el sorbea o dată – de două ori, apoi își continua convorbirea începută cu camaradul Vasilică Popescu. Din când în când îi răsărea în colțul gurii câte un zâmbet de durere.

Se vede că suferă, că are ceva pe suflet! – mă gândeam eu.

M-am apropiat de ei

— Ce să faci, dragul meu?... – povestește căpitanul în nemțește... – de cinci ori am fost rănit până acum – dar greu de tot – fără să mai număr zgârieturile... Acasă n’am fost de la începutul războiului – adică de doi ani – dar... am primit vestea, când eram în Bucovina, că am un băiețaș care, cât e ziua de mare, strigă într’una: „Tata... Tata”!...

Genele-i umede clilesc de câteva ori, își reazemă tâmpla pe degetele trecute prin păr și, cu ochii măriți, care poate că văd aievea copilul, urmează cu un suspin: – de aceia, dacă o fi să cad, să mor cel puțin cu ceea ce am mai bun pe mine!... – sfârșește el oftând.

Suferea sărmanul!

Cuvintele căpitanului m'au adâncit în gânduri. „Tata... copil... dacă o fi să cad...

Vedeam, auzeam vaere de luptă aprigă... pare că îl vedeam mort... când, deodată, un țărâit de piteni mă deșteaptă.

Vorbele curg domol în sală, ca o apă liniștită. Un soldat merge în urma adjutantului – un căpitan înalt și bine făcut – care se îndreaptă cu pași mari spre capul mesii, unde odihnește Polcovnicul. Îl prinde de umeri, îl zgâlțâie de câteva ori...

Bătrânul ridică în sfârșit și cu greu capul, își freacă ochii înroșiți cu dosul palmelor, citește zapisca pe care i-o întinde căpitanul... apoi bolborosește ceva neînțeles... și capul îi cade din nou pe brațele încolăcite...

Călărețul ascultă, smirna, cu mâna la căciulă, ordinul scurt al adjutantului, apoi un „sdrasti” și se depărtează în zornăitul pitenilor lui grei...

Am înțeles că este vorba de un raport de pe front... că o sotnie întreagă ar fi împrejurată de Unguri la Palanca... că viteazul Polcovnic nu se trece cu firea și că expediția de salvare a amânat-o pe mâine...

— Totdeauna face așa Gaspadin Paleovnic!... bufnește în răs Jean, arătându-l cu degetul.

.....

Săracul, Rusul... cei pasă lui?!... „Anul ăsta bate Ghermanul, la anul Rusul... Răssia e mare... Rus mult... dar la urmă tot noi vom învinge!”...

Trăiește-ne Doamne aliații!...

Nu știu cât să fi fost ceasul când s'a spart petrecania, dar când am ieșit afară, ca să ne ducem fiecare la casa lui, răsărise luceafărul de ziuă și stelele începeau să se răiască pe cer...

.....

Pe semne că s'a trezit și Polcovnicul și că și-a adus aminte că trebuie să se ducă să scape pe ai săi, căci Regimentul stă gata de plecare

Mă uit la acești oameni născuți din împreunarea vântului cu stepa... și mi-aduc aminte de cuvintele de aseară ale Polcovnicului.

În ochii lor scânteie marea albastră și visătoare. Sunt plini de viață și

de veselie căci, de îndată ce clapele unei harmonici cântă o căzăcească, încep să chiuie și să pocnească în palme ca niște copii, pe când picioarele bat repede cadența jocului lor național...

21 Octombrie

Celelalte două batalioane ale noastre au plecat spre Piatra Neamț. Primim și noi același ordin.

Eșim prin Valea Tarcăului în șoseaua Bicz-Piatra, care se întinde în lumina soarelui primăvăratic ca o curea de argint.

Prima noapte o petrecem în casa unui om cu frica lui Dumnezeu, căci ne așază la rezezeală două paturi într'o odaie goală.

A doua zi o luăm iarăși la picior. Drumul alunecă ca o șopârlă pe sub coloană...

Iată-ne ajunși în Piatra. Am rămas fără cantonament, tot umblând din casă în casă pentru așezarea soldaților; dar bunătatea doctorului de batalion nu mă lasă pe drum. Se aciuiase, șmecherul, la un funcționar bătrân, atras de nepoțica acestuia!

Atmosferă caldă, părintească. Bătrânii s'au strâns lângă mine iar eu, între o sorbitură de cafeluță, un fum de țigară și o otheadă la... nepoțica, le povestesc din ale războiului.

Dar seara! Ce pat cu plapomă de mătase! Căci mi-a ghicit, drăcoica, dorința. Aține-te somn de-acuma! Dar păcat, căci mâine la cinci dimineața plecăm...

22 Octombrie

Greu îmi vine să părăsesc patul cald, dar unde îmi dă un pic de răgaz Mihai-ordonanța!? Pentru el ordinul este ordin – sfânt! – fie chiar și pentru mine însumi.

— Trebuie să vă sculați, ora 5! – stăruiește el, văzând că mă tot moșmolesc, când pe o coastă, când pe alta.

Dacă zice el!...

.....

De abia se înroșește puțin cerul la răsărit și trenul nostru pornește să ne poarte la datorie.

Pretutindeni, în toate gările, pecetea războiului: pustiu, jale și lume puțină. Doar câteva bătrâne – mame ori soacre, pe semne – și vreo câteva neveste, care își șterg cu colțul năfrămii boaba lacrimii din coada ochiului, se reped spre tren, strigate pe nume de ai lor.

Îmbrățișări și bucurie la întâlnire, plâns și durere la despărțire.

Și trenul pleacă mai departe, petrecut pân'ce nu se mai vede de ele, rămase nemișcate, cu mâinile încrucite pe piept, ori cu bărbia în palmă...

Toată ziua și toată noaptea mi-am depănat gândurile în țăcănitul roatelor până ce, într'un târziu de tot, am adormit... Când s'a luminat eram în Chitila.

23 Octombrie

În gara Buftea.

Doamne și domnișoare de la Crucea-Roșie ne împart flori, țigări și câte ceva de-ale mâncării. Însuflețire mare. Soldații cântă...

O fetișcană cu ochi negri, toată în alb, și pe frunte cu o cruciuliță aproape invizibilă, împarte și ea flori soldaților.

— Hei, dudue, frumoasă mi-ar fi moartea, cu Dumneata lângă mine!... – glumește un camarad îndrăzneț. Ea surâde șiret și trece mai departe cu coșulețul.

— Așa florișcă mai zâc și eu... – îmi spune Șoiman, zâmbind pe sub mustață.

Dar trenul șueră...

În gara Băneasa.

Ne scoborâm cu ordinul de a cantona în satul Mogoșoia, la o mică depărtare de București.

Coloana se întinde în direcția ordonată. Un automobil cu marca Țării pare că zboară, lăsând în urmă-i un nor de praf...

Este Majestatea Sa Regele. A oprit. Privește cu atențiune la coloana care defilează. Cheamă pe comandant, se interesează de hrana soldatului, de îmbrăcămintea, de starea lui; apoi l-am auzit în zgomotul motorului repus în funcțiune:

— A-ha... Divizia 14... da, da, divizia de fier!...și s'a dus.

Dar care divizie nu este de fier...

24 – 25 Octombrie

În Mogoșoaia.

Două zile de repaus. Sat sărăcăcios, cu oameni răi care ne primesc numai pentru că n-au încotro.

Se completează echipamentul soldaților din prinosul destinat de populație „Apărătorilor Patriei” și care a putut ajunge până la noi. O pereche de ciorapi, mănuși etc...

Cât nu dai pentru o clipă de petrecere, când știi că mâine poate nu mai ești! Și pe urmă, ceva cumpărături, căci de abia acum vedem câte cere războiul.

Bucureștiul ne face cu ochiul; este la o zvârlitură de băț de noi. Încalec și sbughiu!!

Întins la C'onu' Mișu. Îmbrățișări, sărutări, război, povești... El cu pesimismul, eu cu optimismul...

Bucureștiul nu mai are nimic din viața de altă dată. Aripa morții se rotește pe deasupra-i odată cu „păsările dușmane”. Prin colțuri tainice de străzi tăcute, câte doi-trei bătrâni cu fețe îngrijorate vorbesc în șoapte...

Cu coburii plini de provizii, mă legăn în trapul calului, spre cantonament. Deodată clopotul cel mare al Mitropoliei începe să bălăngănească rar, apoi altele cu glasuri mai copilăroase îl îngână în aceiași prevestire: „Aeroplanele, sau Zeppelinul!...

— Măine dimineață îmbarcăm! – mi se raportează la sosire.

26 Octombrie

Ziua Sf. Dumitru. Trenul ne poartă fără să știm unde.

Unele guri spun că spre Argeș. Și într-adevăr, la miezul nopții ne scoborâm în gara Curtea-de-Argeș.

Sfârșitul Capitolului I.

CAPITOLUL II.

LA ARGEȘ.

În lumina palidă a lunii se profilează cele trei turnuri ale Mănăstirii, unde odihnesc, cel dintâi Rege și soția Sa, Regina-poetă. Câteva tunuri tulbură liniștea nopții, undeva departe.

Noua noastră cunoștință – un proiectil neexplodat de 305 m/m. — odihnește înțepenit de-acurmezișul unui vagon, ca o fiară zăbreliță. Este o cinste deosebită ce i se face, de a călători singur, în aceste vremuri când vagoanele sunt așa de rari! Dar pe semne că vor să-l ducă neatins în Capitală.

Cei câțiva oameni, veniți cu treabă de pe front, ne dau cele dintâi vești:

— Douăzeci și trei de zile am bătut în retragere! – îmi spune un plutonier.

— La Turnu' Roșu am scăpat ca prin urechile acului de o adevărată nimicire. Acum, frânturile regimentelor noastre țin – cum pot – frontul la Poiana-Spinului, puțin mai la mează-noapte de Sălătruc. Își storc cele de pe urmă picături de putere, pentru că li s'a spus că alte trupe vor veni cât de curând să-i schimbe...

— Da, fericirea și norocul acesta pe noi a căzut! – îi răspund eu în gând, plecând la adunare.

Coloana înaintază învăluită de razele lunii. Picioarele poartă singure trupurile, pe jumătate adormite, care nu știu unde merg și marșul înghite tăcut depărtarea.

27 Octombrie.

Primele sulii de lumină sparg orizontul, stropindu-l cu văpăile lor roșii, căldura dogorește din ce în ce mai tare, în aer joacă apa morților și când soarele stă în cruce la amiază, iată-ne ajunși în Sălătruc.

În Sălătruc. Soldați din toate regimentele, trăsuri, ambulanțe, cai, chesoane, foesc în toate părțile. Fierbere mare, și tunul mârâie și mai

furios par'că în așteptarea întârziată a noiei proviziuni.

Soldații noștri stau trântiți pe marginile șoselei, cu fețele întunecate de teama viitorului nepătruns.

— Dumnezeu știe dac'om mai scăpa de-aici, bade Gheorghe!...

— Trei capchilași și nevasta, măi frate... – îi răspunde celălalt, cu ochii umezi.

.....

„Inamicul trebuie scos din poziție, cu ori ce sacrificii!” – glăsuiește hotărât ordinul celor mari.

— Plecăm numaidecât! – îl completează Colonelul...

.....

Cale de un ceas și jumătate am mers netulburați, până când balonul care priveghiază de pe Muntele Cozia, ca pironit cu un cui, ne-a observat. Artileria vrăjmașă își dezlănțue toată furia, punându-ne înaintea o punte de foc și de moarte. Dar ne-a scăpat pădurea sărmana!

Pe la ora 2 d. a. ajungem în sfârșit în poziția camarazilor care ne așteptau. Nemții ne-au mirosit însă planul. Îngropați în tranșee, mai sus ca noi, ne așteaptă liniștiți până când începem înaintarea; un adevărat uragan se abate asupra-ne! Obuze, grenade, mine, mitraliere, arme și tot ceia ce știința a pus în slujba războiului, deschid între ei și noi o gură de iad flămând...

Cu toate acestea înaintăm hotărâți. Baionetele își sclipesc ascuțișurile în mâini cu vinele umflate în prăgătirea isbirii.

Dar în zădar! Entuziastul nostru ura înghiață deodată de buzele învinețite. Rândurile ni se răresc văzând cu ochii. Vaiețele își strâng inima la fiecare pas. Încă unul... și încă unul... Cade și Dumitrescu și din toată compania rămân cu o mână de oameni.

Ne-am oprit la câțiva pași de șanțurile dușmane.

Se înserează. Împușcăturile se răresc din ce în ce, până când totul intră în liniște. Vântul se tânguește printre crengi într'un psalm de îngropăciune pentru cei morți, în timp ce rachetele svârlite de nemți pâlpâie ca niște candelă suspendate, în aer, deasupra mormintelor lor de frunze, peste care stelele își cern argintul...

28 Octombrie.

Un ofițer și 128 soldați pierdere! Lacrimile îmi curg șiroaie când îmi dă plutonierul raportul.

La câțiva pași de inamic, Este peste putință să faci vre-o mișcare. Cum ridici capul din mască, te și arde. De hrană caldă nici vorbă nu poate fi. Pâinea și bucățile de carne fiartă se aruncă pe lanț din spate, ca la animale, iar omul o trage, fie cu arma, fie cu vârful piciorului. Apa, de asemenea. În mâncătura din flancul stâng al companiei, jos, la picioarele noastre, lăcrimează un izvor. Câte unul de pluton, soldații se retrag de pe linie pe coate și se duc să-și umple bidonul. Au săpat ei cum au știut și cum au putut, au mărit șuvița de apă, dar blestematul de Neamț i-a zărit și cum vede acum pe vrea-unul: „pic-pac” și l-a și vânat. Pe urmă am dat ordin să nu se mai ducă nimeni să ia apă de acolo.

M'am cuibărit într'o groapă, înapoia unei sprâncene de teren, la picioarele trăgătorilor. Mi se pare că act aș fi în oarecare siguranță. Închipuire!... căci la război n'o poți avea nicăirea, decât doar la M.C.G. și poate nici acolo.

Stau de vorbă cu camaradul Ghiță – zis și Țăcălie, din cauza bărbieșonului ce și-a lăsat – când artileria vrăjmașă începe să bată din nou, mai ales în sectorul companiei 11-a. Și bate, și bate, până ce-o amestecă cu pământul. Apoi Nemții ies din șanțuri și sar în capul alor noștri. Se încinge lupta corp la corp. Dar linia noastră dă înapoi, copleșită de numărul dușmanului.

De abia acum, după două zile, gust niște „talpă la grătar”, pe care bietul Mihai mi-a păstrat-o, cu tot ordinul ce i-am dat de a o mânca el. Prinde bine, căci mă simt cam leșinat de atâta fum de tutun.

29 Octombrie.

Veste îmbucurătoare: Maiorul Ragobete a pătruns aseară în tranșeele inamicului.

De trei ori a încercat azi dușmanul să ne rupă rândurile, dar n-a izbutit. Linia noastră și-a strâns numai puțin flancurile, ca într'o potcoavă.

De când am venit aici ne bat numai cu 305, calibru necunoscut de noi

până acum. Un monstru, nu altceva! Pare că simți fâlăirile unei păsări uriașe, când spintecă el, înfuriat, aerul; iar când se sparge, o, Doamne, un adevărat muget de leu rănit!... Nervii încep să-mi slăbiască cu fiecare clipă.

Primim cele dintâi grenade franțuzești – „perele” – cum le spun oamenii noștri. Este prima dată când le vedem în ochi și habar n’avem de instrucția lor. Noroc însă că sunt foarte ușor de mânuit, după cum se vede în cărticica ce ni s’a dat de la batalion.

Pe la orele 5 d. a. primim alt ordin de atac: „De data aceasta, însă, cu ori ce preț, vrăjmașul trebuiește scos!”

Am pornit odată cu noaptea, dar pare că și Dumnezeu este contra noastră. Alte două ceasuri de iad degeaba, afară de cei 40 de oameni pe care îi mai adaug la numărul celor morți.

Din nou liniște. Noapte senină, de o frumusețe poetică. Cerul scânteie, presărat de miriade de stele, care plâng printre crengile copacilor seculari lacrimi de diamant pe mormintele eroilor.

Îmi trec timpul vorbind cu Ghiță, care nu se mai deslipește de mine. Alături, camaradul Davidescu își ceartă pe înfundate ordonanța, că nu i-a pregătit ca de obicei perna (un sac de campanie umplut cu frunze). Ar vrea să doarmă. Fericit temperament, de trei ori fericit!

Și cum Ghiță povestește crâmpoșe din viața zbuciumată a lui V. Popescu, căzut eri, și filosofează asupra războiului, mă pierd într’o mare de gânduri, fără cap – fără sfârșit. Piuitul unui glonț, care pocnește în stejarul de lângă noi, mă deșteaptă și întrerupe o clipă și pe prieten.

Davidescu doarme dus. Lumina lunii îi scaldă fața blondă. Cum mă uit cu băgare de seamă la el, văd cum i se destind buzele într’un zâmbet de durere, își ridică amândouă mâinile în sus, apoi...

— Copila mea!... – vorbește el în vis.

Tabloul acesta, vorbele lui șoptite așa de dulce într’o asemenea împrejurare, când tuturor ne sângeră sufletele după cei dragi, m-au înduioșat până la lacrimi.

Și câți copilași nu rămân pe drumuri, să trăiască din mila și pe la ușile altora!

.....

De abia ațipisem, când un uruit, ca de tunet care prevestește furtuna, pornește dinspre Mt. Cozia. Un amestec înfiorător de bubuit de tun, clănțănit de mitraliere și grenade, pe care văile îl poartă mai departe, ca un vuiet înăbușit, până după puterea nopții.

— Ce-o fi acolo, oare?...

30 Octombrie

A patra zi de când stăm aici. Am rămas numai cu vre-o câțiva oameni. Situația devine din clipă în clipă mai grea. Dar nu numai aici: Nemții au eșit din Defileul Bumbești și ai noștri luptă acum pe viață și pe moarte la porțile Târgu-Jiului. În Dobrogea, Rușii nu fac nici o ispravă. Pe fruntariile Moldovei se dau lupte disperate.

E greu să faci războiul numai cu sufletul! Pieptul, ori cât de tare și neaoș ar fi el, nu poate înfrunța și înlocui mitraliera și tunul...

De cum s'a mijit de ziuă, inamicul toarnă într'una asupra noastră o grindină de ghiulele de toate calibrele. În șase ceasuri a atacat de trei ori, dar fără nici-un sort de izbândă.

Nervii nu mă mai ajută de loc și când Maiorul vede strarea în care mă găsesc, căci de abia mai pot vorbi, mă trimite la ambulanță să mă liniștesc.

Dar aici dau peste altă nenorocire, căci s'a dat ordin de retragere!...

ÎNCEPE EXODUL! Sfârșitul Capitolului II.

CAPITOLUL III.

RETRAGEREA ÎN MOLDOVA.

Mii și mii de vieți stropiră cu sângele lor poienile Argeșului.

Dar în zadar, căci într-o zi către seară zăgazul piepturilor voinice este rupt și clipele cele mai grele încep a-și toarce firul lor negru.

Sărman popor, ți-a fost ursit să retrăești vremile de bejenie ale strămoșilor, când aceștia aruncau într'un car ceea ce își puteau lua în pripa unei clipe, apucând calea codrilor, ca să scape de urgia cotropitorului!...

Ar trebui să fiu un adevărat maestru al condeiului, ca să pot reda în adevărata culoare tot ceea ce am văzut și suferit în această dureroasă retragere a noastră!...

1 Noiembrie – Decembrie 1916.

Pornim cu trăsurile regimentare spre Curtea de Argeș. Timpul s'a stricat. S'a lăsat un frig de pocnesc pietrele. Fulguese. De ce n'a venit această viforniță cu câteva zile mai înainte?! Poate că Neamțul ar fi fost oprit, căci ori câte tunuri și mitraliere ar avea ei, acestea nu-i țin de cald, când e vorba de frig, mai ales că e îmbrăcat cam subțire.

De altfel și noi o ducem greu. Împingem din răspuțeri la trăsurile și mai ales la ambulanțe, căci ne-a prins gheața cu caii despotcoviți.

Niciodată nu ni se spune exact locul unde trebuie să mergem, niciodată nu ni se dă un itinerar precis de urmat. Se svonește numai că ne ducem să ne refacem undeva în Moldova. Dar nimeni nu știe unde. Bâjbăim în întuneric...

Facem drumuri scurte și poposim sub cerul liber, unde ne apucă seara. Printre căruțe, soldații aprind focuri, cărora le dau toată noaptea târcoale. La fel fac și ofițerii. Și când în umbra celor câteva raze de lumină pâlpăitoare, văd fețele lor arse de amar, cad din nou pe gânduri și mă

pierd în besna necunoscutului.

Curtea de Argeș. Învălmășeală de trăsură, de cai și de oameni. Spitalele se evacuează. Străzile foesc de târgi cu răniți. Orașul fierbe ca o căldare în clocote. Nu auzi la fiecare pas de cât: evacuarea!

Carele și căruțele înșirate de-a lungul ulițelor înghit flămânde puținul celor hotărâți să fugă. Ca altă dată calul-colos, soldații Troiei. Copiii plâng, femeile aleargă de la o casă la alta și convoiul pornește scârțâind...

Trei aeroplanе cu cruci sub aripi se învârtesc de câteva ori, apoi se lasă deasupra gărei, descărcându-și bombele omorătoare. Doi copii și un doctor zac sfârticați între șine, iar pasările ucigătoare pornesc să-și îndeplinească misiunea sfântă și în altă parte...

Un vechi funcționar al fabricii de scânduri de lângă Argeș – strein de neamul nostru – a fost surprins as'noapte vorbind prin semne cu vrăjmașul. La perchezitia ce i s'a făcut, s'a găsit un carnet, în care erau însemnate toate regimentele care trecuseră spre front, când, unde și chiar numele comandanților.

O, acești mișei, acești venetici, au supt ca niște lipitori din sângele țării noastre până ieri și azi, drept mulțumire și recunoștință, mișună ca viermii în rană, ca să aducă servicii inamicului!... Poate că n'am avea acum de suferit atâtea din partea lor, dacă cei de sus ar fi deschis mai bine ochii și ar fi trecut cu mai multă energie peste favoruri.

Timpul se face din ce în ce mai rău, drumul tot mai greu și coloanele noastre, care se adună pe direcția principală, înaintează domol *spre Pitești*.

Autoritățile și oamenii de seamă au luat hotărârea să-l predea fără nici-o opunere, căci rezistența este neputincioasă în fața puhoiului ce vine și a nimici orașele ar fi o copilărie.

Într'un sat lângă Golești.

Ca să ne adăpostim noaptea, am intrat cu preotul regimentului într'o casă mare, a unui proprietar sau arendaș. Foarte greu am fost primiți și abia de ni s'au dat câteva bucăți de lemn ca să ațâțăm oleacă de foc. Stăpânul plecase, lăsând totul în seama unui administrator, care avea ordinul Domnului să nu dea nimic armatei române.

— Mai bine să ia Germanul, decât derbedei ăștia, care au plecat să

facă România-Mare! – îi spusese el.

Cămara, plină cu toate bunătățile: nuci, struguri pentru iarnă, mere, pere, gutui, ne face cu ochiul și ne ispitește la păcat. Vrem să cumpărăm și noi – cu bani, bine înțeles – dar ni se răspunde: nu, căci așa era porunca!

Țipetele unui copil dintr'o odaie vecină ne-a deșteptat de câteva ori peste noapte. A doua zi am văzut în curte o femeiușcă de 20–23 de ani, desculță, numai în cămașă, cu pruncul la sân. Era gata de plecare. Când am întrebat-o unde vrea să se mai ducă, ne-a răspuns că vine tocmai de la graniță, că a fugit când a auzit că vine dușmanul...

— Și-acuma plec mai departe, unde-o vrea Dumnezeu și încătrău 'oi vedea și eu cu ochii; mai bine să mor, decât să fiu bagiocorită!... – sfârșește ea, zguduită de o tusă adâncă.

Ne-a trebuit multă trudă, ca s-o convingem să rămână aici până când vor veni Nemții și pe urmă să se întoarcă acasă. I-am adus mâncare de la popota noastră, i-am dat câte douăzeci de lei și i-am repetat încă odată sfatul, arătându-i că este nebunie curată să rătăcească cu copil mic, pe vreme de iarnă, desculță și goală-pușcă... Apoi am plecat mai departe.

Cu siguranță că s'ar fi prăpădit și ea și copilașul!

Titu.

Poate cel mai critic moment din retragerea noastră! Închiși aproape complet într'un cerc de foc, am apucat drumul Ploeștilor, în cea mai grozavă încurcătură. O dimineată cețoasă și umedă și-un vânt rece care te pătrunde până la os. Coloane pe patru-cinci rânduri, pe șosea și afară de șosea. Antetrenuri de tunuri desperecheate, cai cu ștreangurile tăiate, soldați și animale se îmbulzesc de-a valma. Întărirea este cu neputință. Norocul, că ofițerul nostru de la trăsuri este de-o energie fără de seamăn și astfel, în urletul tunurilor, și crănțănitul obuzelor ce cad asupra gărei, ne deschidem în sfârșit calea.

Domnul Maior și camaradul Cocea, întârziați într'o casă, erau gata-gata să cadă în mâinile unei patrule, dacă ordonanța nu i-ar fi vestit, tocmai în clipa când inamicul intra pe poarta casei.

— Ne-a scăpat Neamțul printre degete!... Când el intra pe din față, noi ne-am șters binișor pe din dos!... – ne spune într'o seară Domnul Maior,

trecându-și mâna peste fruntea asudată.

Cu cât ne apropiem de Ploești, cu atât bubuiturile răgușite dinspre Clăbucet prind glas și aerul miroase a păcură arsă.

Toate sondele de pe Valea Prahovei ard, din îndemnul și sub supravegherea Englezilor. Flăcări puternice, ca niște limbi demonice, sparg atmosfera neagră de fum. Se nimicesc sondele, averea țării, pentru ca inamicul să nu-și poată sluji cu ele cauza; se nimicește o muncă de generații întregi!

Va veni însă vremea, când sudoarea și sângele nostru va fi plătit cu vârf și îndesat!

În Ploești.

Oraș mare, cu viață multă altădată, pulsul lui bate astăzi în aceeași înfrigurare: refugiul! Lume multă, pe străzi, în localuri și în restaurante, dar toată grăbită și cu îngrijorarea pe față.

Mâncăm într'un local de mâna întâia, dar spectrul lipsei și scumpetei a început să-și arate de-abinelea ghiara. Întâlnesc o mulțime de cunoscuți refugiați. Povestesc, care de care mai zguduitor, drumul făcut până aci. Tot dela ei aud că divizia de la Cerna ar fi captivat lângă Olt, trădată în clipa când era gata să-l treacă.

Divizie de viteji, a căzut în ghiarele dușmanului, dar a reînviat vremurile legendare ale strămoșilor și a făcut pe dușman să se convingă că urmașii lui Traian trăiesc încă, n'au pierit!...

Se spune că divizia noastră s'ar reface în Valea Călugărească, un sat lângă Ploești. A fost numai un zvon, căci pornim mai departe pe calea veșnicului necunoscut.

Înfățișarea drumurilor a devenit sfâșietoare. Convoiurile refugiaților se înmulțesc. Care cu boi, căruțe cu cai, trăsură, curg liniștite ca un fluviu spre Moldova, locul salvării. Sunt Olteni și Munteni, care au plecat cum au putut și cu ce-au apucat, numai să nu rămână cu Germanii, ori cu Bulgarii. Oameni cu stare, adăpostiți de ploaie sub o rogojină sau pătură, tremură în vârful unui car, sfâșiati de mizerie. Femei, care n'au cunoscut de cât munca și tihna gospodăriei, plescăesc acum prin noroiul până la glesne, îndemnând boii, iar bieții copilași, ghemuiți sub coviltir, scâncesc de frig și de foame, căci bruma de proviziuni luate cu ei s'a isprăvit de-

atâta cale... Mai încolo, pe șosea, stă trântit pe-o rână, într'un șanț, un automobil stricat, părăsit în voia sorții...

Așa am trecut prin *Mizil – Buzău – R.-Sărat*.

Am întâlnit Ruși, mulți ca iarba câmpului, revărsându-se spre front ca niște valuri sgomotoase de mare muncită de furtuni.

Dumnezeu știe dacă vor face ceva! Primele regimente au fost nimicite, iar în Dobrugea fug!

În Râmnicul-Sărat.

Facem un popas mai mare. Cantonăm la marginea orașului, în conacul unui locotenent de rezervă, rămas la o parte sedentară. Și ca să-și asigure mai bine avutul, a adus aproape o căprărie ca să-l apere.

Dacă ai trăi numai sub cătușele gândurilor negre și grijilor, sufletul ți-ar slăbi și pașii ți-ar șovăi de la un timp. Dar dacă din timp în timp mai ai câte-o clipă veselă, apoi o duci, cum o duci...

Ne pomenim într'o dimineață cu eroul de la P.S. cu o falcă în cer și una în pământ. Tună și fulgera pe comandantul trăsurilor noastre, că a dat voie soldaților de la cai să-i ardă haracii din vie și să-i distrugă averea...

Față în față, cei doi inamici își încrucișează privirile, schimbă câteva cuvinte *alese* și stau gata să-și măsoare puterile... La urma urmei, însă, prin nu știu ce minune, ajung la împăcăciune.

Varza cu carne de porc bolborosește în oală, înprăștiind un miros de-ți lasă gura apă. Și pentru că împăcăciunea să fie cu tâlc, sedentariștii e poftit la masa noastră. Dar, pentru ca noi să nu-l credem rău-crescut și ca să-și arate cavalerismul și recunoștința, el – comandantul încercat al atâtor boloboace de vin vechi, și-a chemat pivnicerul, i-a dat poruncile cuvenite și – ca urmare – au început să-și arate fața, ba rubinul, ba albul ca lacrima, ba roșul ca sângele... Într'un cuvânt, sângele lui Christos curge din belșug...

Cei doi viteji, acum sub presiune – schimbă deodată necazul discuțiunii pe chestii de politică.

Să-l fi auzit pe șeful – stăpânul casei – cum ne împărtășia ideile, perorând în vârful limbii, iar pe camaradul Vasile T. – cam mucalit din fire – făcându-i o opoziție strașnică!... Entuziasmat, șeful se urcă atunci pe masă, își sărută protivnicul și făcându-i apologia, strigă: – Deși de la

P.S., dați-mi voie, Domnilor, să-mi exprim și eu convingerile mele. Dați-mi voie, vă rog... (Toți cei de față pufniseră în râs.) Sunt fericit că am cunoscut pe camaradul Dvs... Fiți mândri cu el... Dacă țara noastră, Dlor, ar avea mulți ofițeri de talia lui, atunci, Dlor... Să mai aducă o cofă de vin, să bem în sănătatea lui!... – se întoarce el către ordonanțe, în timp ce asistența îl aprobă și pornește să răpăiască într'o furtună de aplauze.

— Bravo oratorului!... Bravooo!... strigă toată lumea, în timp ce șeful și Vasile se strâng în brațe ca cei mai buni prieteni.

A fost o scenă de un haz nemaipomenit, care ne-a descrețit oleacă frunțile de amarul atâtor dureri.

Rămăși singuri, atmosfera se schimbă. Ne aducem aminte de cei dispăruți și de acei care se zbuciumă în iureșul luptei, iar eu citesc următorul necrolog, scris într'o noapte de nesomn în amintirea camaradului Vasile Popescu, mort la Poiana-Spinului.

.....

Sufletele eroilor noștri, mulți și necunoscuți, primiră cu cântece de serafimi între ele, sus în ceruri, îs că unul, acela al lui Vasile Popescu.

Născut pe plaiurile înflorite ale Bucovinei, el însuși o floare plăpândă, Vasile fu răvășit de pe meleagurile lui de furtuna războiului european. Copil de liceu, se hotărâ cu alți colegi, care, ca și el, purtau un dor mare în suflet, să vină în România liberă.

Cu câtă duioșie în glasu-i tremurător mi-a povestit el odată această trecere a lor, pe o noapte viforoasă de iarnă! Par'că-l aud și acum...

Venit dincoace, intră în Școala Militară. Strein, îndurând tot felul de neajunsuri, toate acestea îl îndemnară la o muncă fără preget și după doi ani își termină studiile.

Plecă la regiment ca elev-plotonier, din cauză că nu căpătase încă încetățenirea.

Când goarna trâmbiță lupta sfântă pentru înfăptuirea idealului, sufletul lui entuziast și tânăr vibră adânc. Par'că își vedea visul împlinit, par'că se vedea în brațele părinților săi! O, părinților, de care își aducea aminte, totdeauna cu lacrimile în ochi!...

Vasile Popescu – acea domnișoară sfoasă, cum îi spuneam noi cu toți – devenise de un curaj nebun, în timpul din urmă. Toată lumea se mira de această îndrăzneala nemăsurată și-l sfătuia să fie mai cu băgare de

seamă în cea ce face. Dar el ne răspundea totdeauna batjocoritor:

— Copii ce sunteți! Pentru ce-ați venit aici, dacă nu pentru moarte?! Nu auziți în fiecare clipă glasul ei sinistru? nu-i simțiți, cu toți, fiorii?...

Primirăm într-o seară ordin de atac. Vasile se repede ca un șoim în fruntea alor săi, până la 5–6 pași de vrăjmaș. Svârlise carabina, își încărcase doi saci cu grenade și-acum arunca fără răgaz moartea în șanțurile dușmane. Dar un blestemat de glonț îl trăsnește drept în frunte și-l doboară.

Simfonia morții era lugubră, jocul ei macabru. Arme, mitraliere, grenade, bubuituri de tun, făceau la un loc un clocot de iad. Gloanțele vâjâiau în toate părțile; ori ce mișcare îți putea aduce nenorocirea... Zadarnic ne-am chinuit să-l ridicăm!

A rămas să-și doarmă somnul între linii...

Așa se stinse, cu zâmbetul pe buze, acest copil vitreg al sorții, copilul care purta în suflet un vis sublim, un ideal măreț, o Românie-Mare!...

Iar voi, dragi camarazi, care l-ați cunoscut, amintiți-vi-l cu sfințenie, săpați adânc în memoria voastră numele eroului Vasile Popescu, care a știut să moară, făcându-și datoria!...

Spre Focșani.

Caii, slăbiți, de abia se mișcă prin noroiul vâscos. Cerul plânge neconținut niște lacrimi mărunte și pătrunzătoare. Către seară încep să cadă fulgi mari de zăpadă. Se lasă frig și suflă un vânt rece ca tăiușul de cuțit, apoi un fel de viforniță, care șfichiuieste obrazul ca sfârcul de bici. Domnul Maior, cu toate păturile îngrămădite peste el, tremură vargă într-o ambulanță, iar eu, din aceeași pricină, am părăsit căruța cu coviltir în care mi-am făcut culcușul și-o apuc călare înainte...

Noaptea, într'un sat aproape de Focșani.

Intru într-o casă, unde dau peste camaradul Romanovici și Idriceanu-vărul – care se duc spre front cu o companie de mitraliere rusești. Întâi gustăm ceva, apoi, în căldura molesitoare a odăii, sub razele fără de viață ale lămpii, începem să vorbim:

— Averescu a trecut Dunărea pe la Flămânda, ca să cadă în spatele armatelor germano-bulgare, din Dobrogea! – spune Idricianu.

— Da' de undel... – se împotrivește Romanovici – a fost numai o demonstrație... Se dau lupte sângeroase pe Argeș și pe Neajlov. Se zice chiar că soarta armelor s'ar fi schimbat și că victoria a început să suradă oștilor noastre...

Și astfel, trecând dela una la alta cu inima strânsă, am adormit în așteptarea coloanei înfrigurate.

Focșanii îmi fac acum impresia unui oraș internațional. Un furnicar de lume se mișcă pe străzi, ca o mare de capete. Uniforme românești se amestecă la fiecare pas cu uniforme luxuase ale aliaților Ruși.

Pare că ei sunt stăpânii aici. Mi-aduc aminte de 1887. Cine știe dacă acum, ca și atunci, nu vor încerca să prindă rădăcini la noi?!...

Doctorul nostru este chiar din Focșani, iată-ne așadară chemați să ospătăm la masa lui gospodărească, o, Doamne, ca în vremurile cele bune! Dar nu ne tihnește, căci vești rele ne săgetează inimile și ne otrăvesc sufletele: „A căzut Bucureștiul!”

Cetate a veseliei, îmbracă-ți de-acuma haina de doliu, căci de azi înainte nu vei cunoaște decât mizeria și jalea asuprirei!

Mărășești – Bacău – Roman.

În Roman. Se svonește că ne vom reface aici. Că va fi adevărat, nu știu; dar bine că ne vom odihni cel puțin câteva zile într'un oraș. O casă ca lumea, o baie, o haină mai curată...

În oraș s'a sălășluit cartierul unei armate ruse. Ruși mulți, ca nisipul mării. Mahalalele evreiești, mai cu seamă, gem. Orașul este un fel de uzină: telegrafie cu fir, fără fir și telefoane, că stâlpii se îndoiesc de greutatea pănjenişului de sârme. Au ocupat toate hotelurile și localurile. Dar lumea e mulțumită și se împacă de minune cu acești oaspeți, căci fiecare Rus – dela soldat până la general – este un fel de Don-Juan. Fiecare „grație” și-l are pe al ei și nu se ferește, ba din contră, e mândră când poate să iasă cu el la teatru, cinematograf ori la preumblare.

— Ei știu să facă războiul și au cu ce să-l facă! Voi sunteți ofițeri?!... – ne spunea, mai în glumă – mai în serios – o respectabilă doamnă din elită, uitându-se de sus la noroiul și mizeria noastră – care veniam de pe front.

Ce să-i faci? Așa este lumea: curioasă și veșnic admiratoare și amatoare de tot ceea ce este străin!... și mai cu seamă sexul frumos!...

Corupția a fost și este, în toate vremurile și țările, nedespărțită de război. Ea își strecoară otrava în suflete prin fel de fel de mijloace și aliații noștri au la îndemână pe cel mai momitor: bogăția, cheltuită cu cea mai mare dărnicie!...

Bucuria că vom rămâne mai multă vreme în Roman s'a dus.

Roman – Târgu-Frumos – Hârlău – Botoșani.

Botoșanii, ca toate orașele mai răsărite din Moldova, azi este un centru de seamă. În el s'au îngrămădit o mulțime de instituții refugiate: Școala militară de infanterie și altele.

Săvenii, un târgușor plin de evrei și de noroi, este centrul străinilor internați.

Dar nici aici nu avem norocul să ne oprim; locul nostru de refacere este hotărât împrejurul Dorohoiului...

În noaptea Crăciunului. Un vifor de moarte. Umbrele de cai se arcuiesc în hamuri, de abia trăgându-și picioarele din noroiul cleios de până peste genunchi. Ne ducem să ne refacem, pentru ca pe urmă să ne întoarcem cu puteri nouă la luptă, dar nu la luptă de cotropire, ci la luptă de dezrobire a celor mulți, care gem sub jug. Căci trei sferturi din trupul țării noastre se zvârcolesc în strângerile balaurului vrăjmaș, care îi suge tot sângele și toată vlaga!...

Sfârșitul Capitolului III.

CAPITOLUL IV.

REFACEREA.

Ianuarie – Iunie 1917

REFACEREA este și va rămâne unul din cele mai dureroase capitole din războiul nostru de întregire.

Rămășițele regimentelor, topite în focul luptelor, s'au strâns în nordul Moldovei pe așa numita zonă de refacere.

Sate mici, șosele nepietruite și drumuri proaste pe care, la cea mai mică ploaie, nu se mai poate umbla și pedeeasupra, lume răuvoitoare, care nu se lasă înduplecată decât de litera legii de război.

Ni se deschide înainte un câmp necuprins de lucru. Pășim în el cu Anul-Nou, pe care îl trecem într'o atmosferă tristă. Ne-am adunat, cei câțiva ofițeri rămași, împrejurul unei mese, dar în loc de veselie și voie-bună, necazurile și nenorocul abătute asupra unei armate viteze. Numai la îngroparea anului, fețele se luminează pentru o clipă, căci cine știe? poate că Anul-cel-Nou va fi cu mai mult noroc decât cel trecut...

Regimentul nostru, din care n-au mai rămas decât conductorii de la căruțe și 70–80 oameni veniți de prin spitale, începe să se înfiripeze cu soldați din alte regimente și cu recruții ctg. 1917–1918–1919.

A sosit în țară misiunea franceză, care ne va învăța tainele războiului modern, căci Francezii au destulă practică acum și au trecut prin clipe poate mai grele decât acelea prin care am trecut și trecem noi. Au înființat fel de fel de școli, unde ofițerii și gradele, noastre învață instrucția cea nouă, pentru ca în urmă s'o împărtășiască soldaților.

Timp aspru, zăpadă până la pieptul calului și vântul suflă sloiuri de gheață. Bătrânii spun că nu-și aduc aminte să fi trăit vreodată o iarnă mai nemiloasă ca aceasta!

Și soldații noștri, sărmanii, umblă aproape goi!... Și cu toate acestea fac

instrucție de dimineața până seara.

Așteptăm mila aliaților să ne vindece rănilor, din prisosul lor.

Dar când munca este mai în toi, un nou dușman se repede flămând asupra noastră. Tifosul exantematic, boala cea nouă, seceră cu furie în rândurile ostașilor, care se strânseseră o clipă. Zadarnic se iau fel de fel de măsuri: case de izolare, cuptoare de deparazitare, băi, etc., căci boala își înghite rânjind victimele. Moare lumea civilă, mor soldați și ofițeri, cad și doctorii, răpuși de acest vrăjmaș nevăzut. Sate întregi se zbat în brațele lui!

Însfârșit, Dumnezeu pare că-și aduce aminte și de noi!... Iarna fuge biciuită de razele soarelui salvator și odată cu reînvierea firii începe și a noastră!

Ne-a venit îmbrăcăminte și încălțăminte, ne-a venit armament și munițiuni, căci aliații nu ne-au lăsat să pierim.

Instrucția este aproape sfârșită. Știu acum ai noștri să mănuiască cu dibăcie grenada, pușca-mitralieră, mitraliera și când se văd îmbrăcați bine și înarmați din cap până în picioare au alt curaj:

— Hei, dacă am hi avut toate aistea dila înșăput, hii pă pașe, bade Gheorghe, că n'ar hi cherit atât amar di lume... Mare e D-zău! Ne-a agiuta El să mai merem odată pe frunt, ș'-om vidé noi ș-a să zică Niamțul atunci!...

Au dreptate! Când pe lângă un suflet mare ai și-o flintă bună în mâini, alt curaj îți vine la bătae...

S'a stăvilat puhoiul, s'a ținut linia frontului. La Oituz, vrăjmașii n'au putut cu nici-un preț să intre, iar acum încearcă într'una, din Valea Șușitei și până în Mare. O rază de nădejde ne dau și Rușii, căci par a se fi hotărât să se miște și ei. De-ar ține barem frontul și să nu le dea drumul! O, Doamne, dar ce-i doare pe ei de amarul nostru!...

lașul, focarul de lumină, unde s'au adăpat atâtea minți și suflete ale neamului! *lașul* liniștit și patriarhal de altă dată azi este mai sgomotos decât Bucureștiul! S'au îngrămădit în el refugiații cu dare-de-mână din toate unghiurile țării, toate autoritățile din Capitală și Corpurile legiuitoare. Pe străzi, o lume pestriță, de nu-ți poți trage sufletul: Ruși, Francezi, Români – ofițeri scliviși de la Marele Cartier și Partea Sedentară și tipi de București – craii Florei și Capșei. — Dame de un lux

și extravagantă pariziană își poartă la preumblare cățelușii încărcăți de panglicuțe, expunându-și fără un pic de rușine grațiile și roșul buzelor pe Lăpușneanu. Alătura de ele, câte o pereche de cârje sprijinesc din loc în loc câte un crâmpoi de corp înjumătățit pe front. Parlamentari și samsari zboară în goana nebună a automobilelor, că ești amenințat să-ți pierzi viața la fiecare pas. Deci, atențiune!

Sărmanul Iași! Găurile smoalei au adunat zi cu zi murdăria necurăteniei, atmosfera s'a îmbâcsit de duhoarea desfrâului, iar pedeeupra plutește umbra tainică a doliului!...

Pe palatul Domnitorului Cuza fâlfie tricolorul cu marca țării. Le-a fost sortit acestor ziduri să adăpostiască în aceste zile de restriște pe cel mai mare Român, pe Majestatea Sa Regele Ferdinand.

Mă gândesc cum a putut acest om să treacă peste legile omenești, să renunțe la legăturile de neam și de sânge! A trecut, a făcut cel mai dureros, dar și cel mai mare și sublim gest. Acum își urmează poporul în nenorocirea care s'a abătut asupra lui, suferă și urcă alătura de el acelaș calvar. Și poporul, pe care nu l-a părăsit, a cărui voință a respectat-o și a cărui viață o trăește, scriindu-i istoria cu picături din propriul său sânge, nu-l va uita niciodată! Îl va iubi totdeauna, ca pe un adevărat părinte!

Am văzut și pe Majestatea Sa Regina Maria, mergând pe jos cu A.A.L.L. Princesele Elisabeta și Marioara, ca ori ce muritoare de rând. M'am uitat adânc pe fața Ei. În veșnicul și augustul zâmbet, am citit durere. În acest suflet mare răsună azi cea mai grozavă dramă din viața poporului Ei iubit. Odată cu neamul de plugari și-a jertfit și Ea o parte din ființă: – Prințul Mircea își dorme somnul, departe, în teritoriul ocupat! – ... Aici, cutreeră acum satele și orașele, cercetează zi și noapte spitalele și împarte pretutindeni alinare și speranță. Augusta-i mână mângâie și fruntea rănitului și a exantematicului, care se zvârcolește în aiurarea fierbințelei și în spasmurile morții, precum și obrazul livid și supt al orfanului rămas pe drumuri!

Prea slăvit să fii de-a pururea, înger, care alini suferința, Mamă a celor săraci și mulți, Liman al nădejdlor noastre! Fiii Tăi sunt vrednici de jertfele Tale, ei știu să te iubiască! Domnul să Te ajute să-Ți desăvârșești lucrul început! Va veni ziua, când toată suflarea românească – de la Tisa până la Mare – va îngenunchea la picioarele Tale, aducându-ți prinosul ei

de recunoștință!...

.....
Plec din Iași cu convingerea că în el trăesc două lumi: una, care suferă în tăcere, așteptând – cu credință nestrămutată în suflet – ora cea mare de izbăvire a Neamului, alta, care petrece.

.....
Armata română, ca și legendara pasăre Phoenix, a renăscut din propria-i cenușă. Cu sufletul călit în para nevoilor și suferinței, cu corpul oțelit de otrava boalelor, stă gata să se reîntoarcă să-și încerce din nou puterile și să-și poarte mai departe flamurile la biruință!...

.....
Firea și-a aruncat pe umeri haina cea verde a tinereții. Lanurile tălăzuesc ca o mare în razele soarelui convalescent. Satele vindecate respiră adânc viața, în umbra copacilor înverziți ca niște buchete gigantice. Mierla șuieră, privighetoarea concertează, cucul își strigă numele...

Speranța a renăscut și dorul de a merge mai degrabă la datorie devine tot mai viu în sufletele noastre!...

Sfârșitul Capitolului IV.

CAPITOLUL V.

SPRE BIRUINȚĂ!

2 Iunie 1917

MULT așteptatul ordin de plecare pe front a sosit. A părăsi însă locul unde ai stat cinci luni de zile, unde ți-ai întemeiat o adevărată gospodărie, nu e glumă. Numai acei care cunosc aceste lucruri știu ce înseamnă a te împacheta și a te pregăti de plecare.

Zarvă, foiala, mișcare. Ordonanțe, conducători, cismari, croitori, bucătari, magazioneri, scriitori, toți, în toate părțile. Dar soldații! Fie care își are gospodăria sa. Și știți ce înseamnă gospodăria unui soldat? Un adevărat bazar, o adevărată hală de vechituri. Afară de lucrurile regulamentare găsești fel de fel de lucruri vechi și fără nici o însemnătate: cârpe, tinichele, de care soldatul se desparte foarte greu. Le vântură de două-trei ori, alege la o parte pe cele pe care vrea să le svârle, dar la urma-urmelor nu poate renunța la ele și iarăși le adună. Spiritul de camaraderie nu se desvoltă nicăieri mai mult ca la război. Compania nu este altceva decât familia, care își are gospodăria ei, de care se folosesc toți copiii-soldați.

Meșteșugul cel mare însă este făcutul răniții, așa ca să încapă totul și pedeeșupra ceva de-ale mâncării și băuturii. A te bizui numai pe ceea ce îți va da cazanul, ar însemna neprevvedere. Cei vechi sunt doctori în făcutul răniții, mai cu seamă în urma experienței căpătate în prima parte a campaniei... Recruții, sau bobocii – cum le spun ei – sunt mai idealști.

Pe șosea, gata de plecare. Trupă, muzică și căruțe... Cerul acoperit de nori negri își deschide pleoapa, din care la început picură, apoi plouă deabinelea și în cele din urmă toarnă cu găleata. Cu toate acestea femeile, copiii și bătrânii, care la început nu fuseseră bucuroși de noi, stau în poartă sau pe drum, așteptându-ne plecarea. Ici, colo, câte o bătrână își

șterge ochii, gândindu-se că iar ne ducem la foc, pe când o nevestică sau o fată, cu buza strânsă în părerea de rău a despărțirii, spune unui recrutar bălan pe care l-a avut în cantonament:

— Vezi să nu ne uiți, Gheorghică. Trimite-ne din când în când câte o *carte*, să știm și noi cum te afli...

Așa e militarul: prinde rădăcini unde se duce! Cântă muzica, se opintesc în hamuri caii, coloana se mișcă, plecăm. Câinii fac larmă, din când în când câte o batistă flutură în vânt, un cap întors și coloana, îmbrobodită cu foi de cort, înaintează, plesciând în marea de noroi.

Plouă, plouă mereu și printre picăturile mari se lasă umbra grea a nopții.

E o nenorocire să mășăluești pe-o asemenea vreme, pe-o asemenea șosea și mai cu seamă noaptea. Coloana se destramă, dezordinea pătrunde în rânduri, oamenii deabia își trag picioarele din cleiul noroiului, cad unii peste alții. Zgomote, injurături, ploaia te pătrunde și oboseala te doboară...

Degeaba și-a aprins fiecare trăsură felinarul! Cele câteva raze se pierd bolnăvicioase și fără putere în pânza negurii și ploii. Un cheson a căzut în șanț: un cal mort, un om strivit. Cade și comandantul Batalionului, cu cal cu tot. Noroc că Bondoc al meu calcă și pipăie drumul ca un om!

Zadarnic am îmbrăcat mantaua de ploaie peste cea de iarnă, căci apa m'a pătruns, și, cum merg călare îi simt mângâierile pe piele, până în cizmă.

3 Iunie

În reflexele alburii ale zorilor se conturează forma unui sat. Mă deștept din amorțeală, mă uit pe hartă, număr satele prin care am trecut as-noapte: Vorniceni-Dorobanțul; acum vine Teișoara.

Ordin de oprire mai lungă.

Teișoara este un sătuț sărăcăcios. Oameni răi, cu toate că ne văd starea, nu vor să ne primiască prin case. Cu mare greutate și cu multă vorbă izbutesc să înduplec o bătrână să mă lase să mă odihnesc la ea. Cismele mi s'au udat așa de tare, că nu le pot scoate fără să le tai. Mihai a făcut puțin foc și pe urmă a plecat să se îngrijească de masă. Adorm...

Ploaia a stat. Cerul s'a mai limpezit, dar soarele își arată cu zgârcenie

fața. Plecăm mai departe. Oamenii sunt obosiți însă și se mișcă greu.

4 Iunie

As-noapte am dormit sub cerul liber, într'o pădure lângă gara Bucegea. Am avut norocul că ploaia ne-a lăsat în pace. Deși răcoare, ne-am odihnit destul de bine de obosiala marșului.

Ordin să merg în gară, pentru supravegherea îmbarcării. O ploae stăruitoare începe din nou, odată cu ivirea zorilor cu reflexe cenușii ca plumbul. Printre pânzele ceții, gara. În mijlocul câmpului nesfârșit, pare ca un punct. Trenurile sunt pregătite. Mașinile care manevrează par niște monștri, care aruncă scântei din gură. Oamenii de serviciu aleargă încoace și în colo tăcuți, printre vagoane. Felinarele lor mici, atârinate de un nasture al mantalei, rămân neputincioase în fața besnei.

Ploaia toarnă cu găleata. Lumina prinde din ce în ce putere. Începem. Hăuituri, grabă, înghesuială și iarăși „cuvinte alese!”. Tăcute, vagoanele își înghit prada pe rând și în câteva minute totul este gata.

S'au luat măsuri de prevedere contra acelor care se îndeletnicesc cu spionajul. S'a scos numărul de la capelele soldaților, s'au șters numerele de pe toate trăsurile și li s'a spus oamenilor să nu răspundă nimănui nimic. Două secții de mitraliere veghează contra aeroplanelor, pe două platforme și înainte de amiază, trenul pornește cu șuierături prelungi și ascuțite.

5 Iunie

Gara Bujor. De abia cu o gară înainte ni s'a spus că vom scoborî aci. Scoborârea, sau debarcarea – cum îi spun militarii, – a cărei exptriență soldații o au acum, se face mult mai ușor decât urcarea, sau îmbarcarea. Și cu toate acestea, cu greu se desparte soldatul de locușorul ori colțișorul său din vagon.

Înhămați, încolonați, gata. Plecăm spre pădurea de lângă satul Bujor, unde trebuie să stăm ascunși, căci aeroplanele vrăjmașe își fac regulat sborul de recunoaștere înăuntrul țării.

Timp frumos. Coloana înaintază, învăluită de un nor de pulbere.

6 – 12 Iunie

În pădurea Râioasă. Pădurea Râioasă are povestea ei întreagă, pe care n'o vom uita ușor. Cum am sosit aci, am întins printre copaci corturile, pe care le acoperim cu iarbă și frunză, pentru a înșela ochii aeroplanelor.

Dar pentru ce am botezat-o „râioasă?” Fiecare firică de iarbă, fiecare frunză este otrăvită de omizile care mișună în șiruri nesfârșite. Nu poți să stai jos, nu poți să te rezemi de un copac, ori să atingi ceva cu mâna, că o pățești. Ți se bășică pielea și te scarpini până ce dă sângele, ca la cea mai nenorocită râie.

Dar bietele animale! Caii umblă ca turbați, cu buzele umflate și așa de înveninate, că nu mai pot prinde cu ele un fir de nutreț. Într'un cuvânt, suferă toată suflarea care se adăpostește în ea. Și iată pentru ce i-am dat numele de pădurea râioasă.

Repaos desăvârșit toată ziua. Oamenii se odihnesc, dorm, ori își îngrijesc armătura și averea lor purtătoare. Ofițerii se cioporăsc prin corturi. Unii dezbat evenimentele zilei, alții bat *foițele*, căci renumita bibliotecă „Grimaud” are o deosebită căutare la război. Mulți de abia acum încep să citească cele 32 volume. Dar boala devine generală și tare mi-e teamă că mulți din cei care acum o fac numai „ca să-și treacă timpul”, vor continua mai târziu, nu într'un cort, ci într'un club luxos și poate chiar într'un tripou!

Batalionul I o ține tot într'o petrecere. Au târât după ei un vas cu vin și cum „nimeni nu știe ceasul”, îi trag băieții de zor. Mai cu seamă Alecu se leagănă veșnic în biățele lui Morfeus și Bachus...

Aeroplanele inamice brăzdează marea văzduhului în toate direcțiile și la toate orele. Din această pricină, ziua este oprită orice mișcare și nimeni n-are voie să iasă din pădure. Orice exerciții se fac numai noaptea.

Deși suntem departe de front, totuși glasul tunului se aude până aici.

12 Iunie – noaptea

„Marș de noapte. Direcție necunoscută!”

Pornim. O noapte feierică. Cerul senin, de un albastru imaculat, se pare și mai străveziu sub reflexul stelelor care-l scaldă într'o mare de lumină. Luna, ca un felinar uriaș spânzurat de torțile cerului, luminează calea coloanei ce înaintează tăcută. Nu se aude decât zgomot de pași,

tropot de cai și lovituri seci de baionete cu bidoane. Apoi din timp în timp, prin huruitul trăsurilor, glasul unui soldat care își îndeamnă caii... și coloana se pierde pe șosea, în umbra prafului alburii.

Marș de noapte! Oboseală și enervare, mai ales când distanța de străbătut este lungă. De la o vreme oamenii adorm în rând, picioarele se mișcă mecanic și umărul se mișcă automat, din când în când, ca să se înșele de greutatea armei care îi amorțește. De câte ori omul din spate nu cade peste cel din față! Atunci, mormăeli și cuvinte dulci la adresa mamelor.

Când se dă repaos – și acestea sunt dese nopțile – coloana se despică în două pe marginea drumului, cât ai clipi din ochi. Soldații cad cu spatele pe răniți, ca niște butuci și sunt gata adormiți, cu fața spre cer. Greu să-i repui pe picioare.

Ofițerul? Călare, merge adormit în legănatul pasului. De câte ori nu te pomenești alunecat pe gâtul calului, sau grămadă în șanț! Mai mare oboseală decât dacă ai merge pe jos. Câte un bubuit de tun te deșteaptă din ațipeală și-ți aduce aminte că te apropii de front. Departe, în necuprinsul nopții, apare o linie nesfârșită de lumini, care își clilesc în aer strălucirea gălbui. Sunt rachetele care îți arată că acolo este linia de luptă.

13 Iunie

As'noapte ne-am odihnit în satul *Puținii*. Am pornit-o spre front cu noaptea în cap, căci toate mișcările se fac numai pe întunec. Inamicul, ca să-și ajungă scopul, nu se dă înapoi de la nimic. Mai ales în apropierea frontului, spionii forfotesc la fiecare pas.

Luceafărul de ziuă clipește din ce în ce mai rar și fără de viață, apoi se pierde în haos, în timp ce coloana noastră dispare sub bolta întunecată a Pădurii Hanul-Canachii.

Suntem la doi pași de linia de luptă, ba chiar în poziția artileriei rusești.

Rușii credeau că armata română nu mai există. Ce bucurie pe ei, când ne văd! De infanteria lor sunt scârbiți, fiindcă a început să fraternizeze cu dușmanul și deacea s'au îngrămădit pe soldații noștri, vorbind voioși cu ei.

— Cu *pihota* voastră și cu artileria noastră se duce la dracu' Ghermanul! – spun ei în limba lor.

Într'adevăr, artileria rusă este vrednică de toată admirația. Stăm ascunși în niște șanțuri din fața tunurilor lor, așa că nu ne scapă neobservată nici cea mai mică mișcare. Au potop de material, și rusesc și englezesc. Știu să se ascundă și să se lege minunat cu posturile observatoare de pe linia infanteriei. Cheltuesc fără nici o milă muniția. Dacă trage Neamțul o ghiulea, ei îi răspund cu douăzeci. E de ajuns numai să-i vestiască observatorii, că bateriile încep să trăsniască, de se zguduie pământul.

Dar se țin și de ghidușii; sunt șireți. De pildă: Aeroplanele dușmane se învârtesc pe deasupra pădurei, ca să-i descopere. Ei însă au făcut lângă gară o baterie falsă și trag Nemții în ea, de prăpădesc pământul. Dar n'au nimicit nici tunurile acestea închipuite, cel puțin! au omorât numai vre-o câți-va șobolani de câmp.

Artileriștii își întrețin încă spiritul de disciplină; și de luptă; resping cu necaz și ură orice încercare de fraternizare din partea vrăjmașului.

Cu privire la aceasta, un ofițer rus îmi spune următoarea întâmplare, care ilustrează îndeajuns faptul:

— „Într'o zi se vede fluturând deasupra tranșeii nemțești un steag alb. Un parlamentar, desigur! – gândesc ai noștri. Neamțul este din șanț, pornește spre noi și este lăsat să se apropie nesupărat. Dar el, sărmanul, nimereste chiar în dreptul unui post de observație de artilerie. Artileristul, nici una nici două, s'a repezit asupra lui, i-a retezat capul și l-a adus înfipt în iatagan... – „Asta, pentru că Nemții nu spun decât minciuni!” – își lămuri el isprava. Ce-a urmat, cred că bănuiești... – sfârșește ofițerul rus.

Satul Nămolosa. De abia acum știm destinația noastră: vom intra pe front la Nămolosa, în locul Rușilor.

Noaptea: Marșul de apropiere.

Nemții nu ne-au simțit până acum; deaceia, măsurile de siguranță sunt și mai aspre.

Am trecut podul de peste Siret în cea mai mare liniște, dar nu fără fiori, căci, ori cum ai merge, trecerea unui pod face un zgomot deosebit și

dacă te-a prins dușmanul într'un foc de artilerie, numai bine nu-ți poate fi!

În sat. Plouă cu găleata.

Besna nopții este străfulgerată scurt de lumina tunurilor care urlă îngrozitor către Galați. De la un timp acestea tac, lăsând să vorbească arma și mitraliera. Vre-un atac, după cum se vede. Dar din a cui parte?

Ne adăpostim, care cuții putem prin casele pustii, dar gata pentru ori ce clipă, deși în sectorul nostru este liniște.

15 Iunie

Nămoloasa – ca toate satele din apropierea frontului, – și maicuseamă pe unde au trecut și stat Rușii – este o ruină. Casele mari și frumoase – căci Nămolosa este un târgușor, - sunt cu adevărat jefuite. Nu mai au uși, nici ferestre, ba după multe este luat chiar și acoperișul. Nu războiul este cel care a stricat atâta, ci aliații noștri, Rușii, care au cărat totul în tranșee.

Pornim cu comandantul batalionului să recunoaștem sectorul pe care-l vom ocupa. Intrăm pe poziție nesupărați, căci aici nu se trage nici-un foc. Suntem primiți cu mare bucurie, așa cum se întâmplă ori de câte ori este vorba să fii schimbat. Comandantul batalionului rus este un căpitan tânăr, care a plecat la război de pe băncile academiei, iar acum își așteaptă gradul de maior.

Alături de el, un locotenent de rezervă, în civilitate profesor de liceu. Ne spune că regimentul acesta de vânători este unul dintre puținele atinse mai ușor de boala bolșevismului. Totuși, și aici ca pretutindeni în armata lor, sovietele sunt în floare. Bietul om nu comandă decât cu numele și numai în vreun caz de luptă. Încolo, nu se poate amesteca, nici în administrație, nici la bucătărie, căci totul este în mâna „tavarășilor” conducători, care hotărăsc totul.

Lucrările lor nu se pot numi nici tranșee, nici șanțuri. Au rămas așa cum erau când s'a stabilit frontul: prima linie, a doua și câteva șanțuri de comunicație. Mai îngrijită este linia de foc; dar și asta, vai de lume! Șanțul s'a dărâmat, pe unele locuri este prea la suprafață și strâmt, de nu poți umbla prin el. În loc de adăposturi contra artileriei, niște găuri ca de șobolani, scobite în fundul șanțului. De altfel, ce nevoie au ei de

adăposturi?!... Ceea ce au bun sunt *crenelele* de beton și plăcile de oțel de la posturile de observație, apoi adăposturile de vânt, ploaie și soare, pe care le-au împodobit cu ceea ce au furat din sat. Căci Rușilor le place să trăiască bine. Au deasemenea fântâni de ciment și de piatră, făcute însă de nevoie și din pricina pământului nisipos. Încolo, nimic. Au lăsat totul în părăsire și iarba și bălăriile au cotropit întreaga poziție. De altfel murdăria este cea mai de seamă însușire a Rusului, care este la iveală oriunde și-a băgat el râtul.

În tranșeie serviciul se face ca vai de lume: dezordine și indisciplină. Tovarășii își fac digestia sus pe șanțuri, întinși cu burta la soare. Apoi pornesc la plimbare, doi-câte-doi, discutând revoluția. Neamțul îi lasă în pace. Nu-și mai amintesc de când nu s'a tras un foc de tun, sau de armă pe aici! De ce să tragă, când cei doi inamici fraternizează?! Ba mai mult:

Lângă Siret tranșeele sunt la 15-20 pași unele de altele. Au sfredelit acolo un fel de tunel, care este deasupra apei. Au întins până la șanțul nemțesc un odgon de sârmă, pe care mănuesc o barcă, numită barca curier. Neamțul o trage încărcată cu de-ale mâncării, de care Rușii au din belșug: *hlebă*, ouă, etc., iar Rusul o aduce înapoi cu de ale băuturii: rom, vutcă, spirt și pedeașupra hrana sufletească: manifestele. Mai e nevoie, oare, de ghiulele și de gloanțe?...

Ne-am sfârșit de făcut recunoașterea și la amiază, când arde soarele mai cu putere, o luăm înapoi, căci am văzut doar cum stă situația! Vremea mesei. Ne-am oprit într-o vie, ne-am așezat la umbră și am început să îmbucăm, fiecare ce avea. Comandantul își scosese haina udă de sudoare și o întinsese frumos la soare, într'un copăcel.

— Nu fiți copii, bre! Voi nu vedeți că pe-aici se umblă ca în țara lui Cremene? – răspunde el obiecțiunilor noastre, că am putea fi văzuți. Și printre îmbucături ne gândeam:

— De nu ne-ar trăda deseară intrarea pe poziție!

Noaptea.

„Baionetele legate, bidoanele înfășurate, ordinea și liniștea cea mai desăvârșită!” – glăsuște porunca de intrare pe poziție.

— Dacă scăpăm în tranșeuri fără să ne simtă, le-am tras chiulul!... – zâmbește Vultur, mângâindu-și mitraliera.

O clipă grea, într'adevăr, și poate mai primejdioasă chiar decât lupta. Nenorocire, dacă te prinde inamicul intrând și ieșind de pe poziție, cu unitatea strânsă. Și mai ales pe un câmp ca în palmă, cum e aici...

Coloana se strecoară liniștită printre erburii. Nu se aud decât pași fășâind ca o coasă. Negura serii ne ajută. Capul șirului se oprește la intrarea șanțului de comunicație. Coada se strânge și se înghesue înainte.

— Ce s'a întâmplat? De ce nu dau drumu'? Dă-i drumu' – 'naintel!... se aud șoapte.

Pe aliați i-a apucat însă nebunia. Nici n-au intrat ai noștri să le ia locul și ei dau năvală să iasă. Chiuie și bolborosesc în limba lor, ca într'o laie de țigani.

— Să știți că din cauza bestiilor ăstora o pățim! — scrâșnește unul printre dinți, trăgându-le o înjurătură.

— Ne stâlesc până la unul, de ne-'or prinde Nemții într'un foc de mitralieră pe drumu'ista strâmt! — răspunde altul, asudând de mânie.

Cu înghesuală, îmbrânceli și căzături, ne-am strecurat în sfârșit în șanțuri. După ce așez fiecare om la locul său și pun totul în regulă, pornesc spre postul de comandă să-l iau în primire de la Rus.

Ofițerul meu e gata de plecare. Dă din mâini, țipă, înjură. La cererea mea de a-mi preda tot ceia ce are, îmi răspunde înfuriat în rusește:

— Duceți-vă la dracu' cu rășboiu' vostru! Eu nu știu; sunt schimbat, trebuie să plec după soldați! Să-ți faci singur hartă... Eu n'am avut nevoie... – (îmi traduce lipovanul; agentul meu de legătură). Și-a plecat...

Da, ăsta e un regiment puțin atins de bolșevism!

.....

S'a sfârșit schimbarea în toiul nopții. Am rămas singur și Nemții nu ne-au simțit.

O liniște de templu. Noapte plină de vrajă, când toate lucrurile iau o înfățișare deosebită în lumina lunii. Mai dau o raită pe la posturi, repet ordinul să nu se tragă un foc de armă, pentru a nu se bănuie schimbarea, apoi o iau domol înapoi, spre postul de comandă.

A rămas cu noi numai locotenentul de rezervă, – profesorul de liceu – cu însărcinarea de a ne da, a doua zi, la fața locului, cele mai neînsemnate deslușiri... Și-a oprit ordonanța cu el – (doar printre ofițerii de rezervă mai sunt unii care se mai bucură de acest hatâr, trecut de-acum în

domeniul amintirii!) – și gospodăria i-a rămas neatinsă. Îl găsesc vorbind cu camaradul Eberwein, de asemenea ofițer de rezervă și profesor în București.

Printre sorbiturile unui ceai cu pesmeți, ne povestește Rusul scene din războiul lor, mai ales din timpul retragerii dela Lacurile-Mazuriene. Episoadele acestea, deși spuse cu un glas domol, sunt atât de vii, însă, că-ți pare că le vezi. Lipsă de munițiuni, trădare, zăpăceală, demoralizare, prizonieri cu nemiluita, toate mă fac să mă cutremur și să-mi amintesc de retragerea noastră.

Apoi revoluția, această nebunie sălbatică, care zguduie un popor de 160 milioane de oameni!

— Poporul rus nu era pregătit pentru o asemenea mișcare și mai ales acum! – ne spune el, după ce vorbește de revoluțiile din decursul vremurilor.

Om cu minte sănătoasă și cu multă judecată la cap, îți face o deosebită plăcere să stai cu el de vorbă și ai sta cine știe cât, dacă oboseala nu te-ar trimite la odihnă...

Dar el mai rămâne două-trei zile cu noi!

16 Iunie – 5 Iulie

Nemții ne-au mirosit. Știu că nu mai au în față prieteni, ci pe altcineva. Au observat-o după focurile dese de armă, cu care nu erau obișnuiți și după barca trimisă cu bunătați, pe care ai noștri au oprit-o...

Am intrat pe front cu soldați vechi, care au mai făcut război și cu recruți, care se văd pentru prima dată pe câmpul de luptă. Cei dintâi s'au dezvățat de tranșeie, cel de pe urmă n'au fost niciodată în ele. Starea lor sufletească este a omului care înfruntă pentru prima oară o primejdie mare. Deaceia, deși când am intrat pe poziție s'a dat ordin să nu se tragă nici-un foc, cu toate acestea gloanțele au început să pocniască, ca vreascurile uscate sub picioare.

— „Ba că a văzut mișcându-se iarba și a tras fiindcă i s'a părut că este inamic, ba că a auzit ceva foșnind și a fost încredințat că vrăjmașul se apropie de sârma cu ghimpi”... – înfârșit, o mulțime de asemenea prăpăstii. Adevărul este că s'au tras focuri multe – căci așa de molipsitoare sunt acestea pe front! – și că Nemții nu erau învățați să le

audă din partea Rușilor...

Începem lucrul, dar numai noaptea. Baloanele își leagănă, de dimineața până seara, bășicile lor uriașe în bătea vântului, ori își trăiesc viața prizonieră, ca un punct nemișcat în atmosfera azurie și liniștită. Se înmulțesc zi cu zi la inamic, în vreme ce aeroplanele își arată, perechi-perechi, formele arginții de păsări iscoditoare cu cruci negre sub aripi...

Rușii ne-au lăsat o moștenire proastă. Echipete noastre lucrează de zor, adâncind linia întâia și cârpindu-i surpăturile cu saci de nisip. Se fac, de asemenea, șanțuri de apropiere, căci liniile dușmane sunt la 2 – 300 m. unele de altele.

În pacea nopții nu se aude decât săpatul și din când în când câte o lovitură surdă: parii pentru sârma ghimpată. La fiecare ciocănit, un fâșăit de rachetă care, sus într'un punct, își împarte viața în mii de steluțe violete-gălbui, apoi cade învăluind tot ce are în față cu lumină. Lucrătorii se trântesc la pământ, un foc de armă și pe urmă liniște; lucrul reîncepe și în fața tranșeilor se împletește pânza cu colți. Apoi munca începe din nou mâine seară și lucrul sporește ca prin minune, așa după cum scrie noua lege de fortificație.

Dar munca de noapte este din cale-afară de istovitoare. Lucrezi ca o mașină și nu rare ori te prinde vrăjmașul în grindina unui bombardament, împrăștiindu-ți oamenii ca puii de potârniche. Noroc însă că aici pământul este slab, se lucrează ușor și, la lumina zilei, când raportezi ce-ai făcut noaptea, ești la țanc.

Ziua, nici-o mișcare. Oboseala nopții te sdrobește, trebuie să te odihnești. Cine poate... bineînțeles, căci aici, în această mare de nisip, ni se pare că suntem în pustiul Saharei. Cât vezi cu ochii, nici-un copac, soarele arde ca la equator, de fierbe apa, iar muștele, par'că s'au adunat aici de pe fața pământului întreg. Degeaba încerci să te aperi, degeaba te acoperi, căci bâzie împrejuru-ți ca pe un cadavru și înțeapă, de te înfurie până la lacrimi... Adio somn! Iar dacă se întâmplă cumva să ațipești o clipă, n'ai parte de ea, căci sari în sus, cutremurat de bufnitura vre-unei ghiulele care se sparge pe-aproape, sau de pocnituri ca în gol. Îți freci ochii înroșiți de trudă și de nesomn, apoi ieși în ușa bordeiului și te uiți la priveliștea măreață...

Întâi un sbârnăit înăbușit, sus în slăvile cerului. Șrapnelele chiue în

urcușul lor fulgerător, apoi se sparg acolo sus în pocnituri de pușcoci cu care se joacă copiii. Unul... două... trei, nenumărate, își strâng în mănunchi spargerile, din care es fâșii de fumuri. Negre, roșietice, violete, acestea se destramă încet pe fondul albastru al cerului, ca niște ațe subțiri din fumul de țigară. Apoi se pierd ca un stol de păsărele în umbrele amurgului, dar altele noi le iau locul. Privirea îți răătăcește pierdută în nemărginire până când. În sfârșit, răsuflă ușurat: – „Uite-le!...”

Acum le urmărești cu încordare. Sunt două aeroplan. Deodată un fum alb lângă ele. Inima ți se strânge și strigi cu oarecare bucurie; – „Ha!”... Dar ele se ridică și mai sus, bătându-și joc, par că, din înălțime de încercarea neputincioasă a celor de pe pământ de a le doborî. Apoi se depărtează în legănări ușoare, părând două cuișoare de argint în reflexul soarelui, care se rostogolește spre asfințit...

Și totuș, câte din ele nu sunt doborâte! Chiar zilele acestea a căzut între rețele un *Taube*, specializat în aprinsul baloanelor. Aprinsese până aci vreo două rusești și unul de-al nostru, înspre Hanul-Conachii. Se ridică până ce se pierdea printre nori, scăpând ochilor și șrapnelor artileriei. De-acolo, din înălțime, țintea balonul, se rotea de câteva ori pe deasupra lui și-apoi se repezia drept în el, împrôșcându-l cu gloanțe.

Un fum negru gros, o limbă roșie de foc, care pâlpâia o clipă, pe urmă un punct care plutea încet prin aer – (observatorul cu umbrela lui) – ... și totul s'a sfârșit, pe când avionul-bandit sfredelea văzduhul ca o sulită, mândru de isprava zilei.

Dar și cu el s'a terminat, căci „tavarășii” i-au venit de hac, rupându-i o aripă. Odată cu el însă au pierit și doi ofițeri de-ai noștri, care se repeziseră să prindă mașinistul. Au fost zdrobiți de un obuz, căci îndată ce-a căzut, Nemții au început să tragă asupra aeroplanului, pentru a-l nimici și a nu-l lăsa nevătămat în mâinile noastre.

Pilotul a fost prins tocmai când încerca să treacă la ai săi. Tânăr, ca de nouăsprezece ani, mic, bălai la față și ras de musteață, părea atât de liniștit, ca și când s'ar fi scoborât atunci de pe mașina-i blestemată să-și spună fapta grozavă, șefilor. Era un voluntar civil. N'a vrut să declare nimic. A fost trimis la divizie și de acolo mai departe...

Nemții trag regulat și la ore fixe: – „Dimineăta, după ce își beau cafeaua, după prânz, între 2–4 și seara, după ce și-au pipat liuleaua” –

cum spun soldații noștri. Apoi noaptea, când le place, sau când li se năzărește ceva.

E bucluc cu șanțurile astea, căci unde cade un proiectil, nisipul se surpă, dându-ți într'una de lucru.

Vrăjmașul trage maicuseamă asupra rezervelor și artileriei și de multe ori nu în gol, căci e potop de lume. Se spune că o armată întreagă ar fi îngrămădită în acest punct, cu scop de a începe o ofensivă în stil mare. Artileria este înșirată pe 4–5 rânduri, tun lângă tun. Cred că se ridică la 7–800 guri de foc, care așteaptă numai un glas pentru a-și dezlănțui furia. Trândăvesc însă sub frunzele verzi, care le ascund aeroplanelor. Doar câte-o baterie răsleață își încearcă puterile, regulându-și tragerea. Se zice că au ordine să nu tragă, pentru a face pe inamic să creadă că nu avem artilerie. Ce însuflețire pe infanteriștii noștri când văd ce au la spate!...

Mai zilele trecute batalionul nostru a trecut în rezervă. Nici-o bucurie însă, căci știi mai dinainte ce te așteaptă acolo: bombardament, corvezi și pe urmă dacă se întâmplă ceva, te zvârle unde este nevoia mai mare.

Am eșit din tranșele dimineața târziu. Balonul ne-a observat. De abia am ajuns la locul hotărât, că bombardamentul a și început aci pe dată. Eram la vreo 100 m. în fața unei baterii ruse. Începusem să ne săpăm șanțuri. Câteva bufnituri depărtate, vâjâituri pe deasupra-ne și cranțțț!... cranțțț!, cranțțț!...

Sunt lungi, cad în spatele tunurilor. Se adăpostește fiecare unde poate. Intru într'un bordei, fost rusesc, adică mai bine-zis în săpătura ce mai rămăsese acoperită de un butuc gros. O nimica toată, dar spiritul de conservare... Mai vine și un elev plutonier. Ne strângem unul lângă altul în gaură și ascultăm vâjâiturile și exploziile, care vin tot mai dese, tot mai aproape. Buf!! Pământul se cutremură într'un sgomot surd. În spatele nostru, dar nu s'a spart. Apoi încă una, încă una... Bateria rusă e prinsă între focuri. Numărăm ca 30 de bombe, care nu se sparg. – „Ori sunt rele, ori pământul este prea moale!” – ne facem noi socoteala când, alt trăsnet. Ni se pare că închipuirea de bordei în care stăm s'a dărâmat peste noi. Dar este o salvă, căci bateria rusă trage, însă așa de grozav, că salvile ei par o singură lovitură. Tunurile protivnice au tăcut.

Ne schimbăm locul – aici nu e chip de stat – la vre-o 3–400 sute m.

înapoi, pe linia unde stau toate rezervele. Noaptea urmăm cu lucrul, care pare a nu se mai isprăvi vreodată. Câmpul, ca o foaie de hârtie, este brăzdat de fel de fel de șanțuri, ca o coajă de copac bătrân. În spatele noastre, un post de observație își înalță trupul ca o piramidă egipteană în miniatură...

Noapte de vară, plină de taină, care te îndeamnă la vis. Casele din Nămolosa par, în bătaia lunii, ca de cretă. Biserica cea mare își ridică turnurile ca o martoră brațele spre cer, îngrozită de ceea ce se petrece în juru-i. Rachetele de pe front par că întrețin nestinsă flacăra crimei și a păcatului, când tunurile sughiță adânc, ca niște moșnegi roși de oftică...

Deodată pornește o detunătură, ca de nori grei care se ciocnesc în huruituri prelungi. Furtuna se abate asupra satului, pentru a-l nimici până la temelie. Pământul se clatină în dărdăiri puternice, văduhul huieste într'un ecou mut. Un nor de fum negru învăluie satul, biserica arde.

O priveliște înfiorătoare, care ar inspira pe *cel de-al doilea Nero*...

Tunurile își închid pe rând gura. Pacea se scoboară iarăș. Norii de fum se pierd în umbre subțiri de vedenii. Singură biserica își mistue trupul, odoarele și bogăția în flacăra focului, care își scoate și joacă limbile roșii, ca un șarpe drăcesc...

Târziu de tot începe să se audă un tocănit de roate, ca țârâitul carilor într'o scândură. Sunt chesoanele cu munițiuni, trăsuri de aprovizionare și căruțele, care aduc bombardele până aproape de tranșee. Așa umblă toată noaptea, până în zori.

Aceiași larmă se aude și la vrăjmaș.

Lucrul continuă. Dar atât de neînsemnat este ceea ce adoagi într'o noapte acestui labirint! O picătură de apă într'un ocean! Și pe urmă povestea Meșterului Manole întreagă. Ceea ce faci nopți de-a rândul, artileria inamică îți dărmă într'un ceas. Cu toate acestea lucrările primei linii sunt ca și sfârșite. Alături de noi, pionierii își au și ei partea de lucru. Muncesc acum la podurile de trecere peste șanțuri ale artileriei, căci ofensiva este hotărâtă. Sârmele de telefon se țin în toate părțile, ca o pânză de păianjen.

Ce pas mare de la începutul războiului nostru până aici!

Poziția pregătită până la cele mai neînsemnate lucruri, soldații

înarmați până în dinți; 24 mitraliere de regiment, puști-mitraliere, aruncătoare de bombe, tunuri... roată la roată, iar în aruncarea grenadelor, plugarii noștri sunt neîntrepuși. Moralul e ridicat până la entuziasm, toată lumea așteaptă cu încredere și nerăbdare numai clipa și porunca, să țâșniască afară din șanțuri!...

Germanii devin din zi în zi mai nervoși. Artileria lor bate regulat. Ba ceva mai mult, încep să încerce pe ici, colo, ca să se încredințeze de cei care stau în fața lor.

6 Iulie

În linia întâia. Dar nu în sectorul nostru, ci în al regimentului 55. Scofala de a sta în rezervă! Bine cel puțin că la dreapta facem legătură cu regimentul nostru.

Soldații se simt streini de șanțurile pe care nu le-au săpat ei. Dar omul se obișnuiește repede.

Trebuie să pun două secții de mitraliere la linia I-a. Mă duc cu ele și-mi așez postul de comandă la un loc cu oamenii, într'unul din bordeiele hotărâte lor. După ce-mi iau toate măsurile și îmi fac toată treaba, o apuc rasna prin tranșee, să-mi dau seama cum stau lucrurile.

În fața satului Gârlești. Așa dar ne găsim într'unul din cele mai apropiate puncte de pismaș. Din informațiuni și după cum se vede pe planul director, Nemții au făcut din Gârlești un puternic centru de rezistență, o îngrămădeală nemaipomenită de întărituri, cu rețele electrizate chiar, – după cum se aude.

Mă ridic puțin într'un post înaintat. În fața sârmelor cu ghimpi unduește o mare nesfârșită de iarbă. Și fiindcă aceasta înlesnește foarte mult o surprindere, inamicul a început s-o cosească. Gârleștii se pierd printre copaci; doar turnul bisericii se zărește din el. Aaaa! dar observ ceva nou de tot: zilele trecute, când am fost pe-aici, nu se zărea nici un copac pe șoseaua Gârlești-Siret, și-acum stau unul lângă altul, ca firele de păr în perie. Bine, dar frunza de ce și-a schimbat culoarea în galben? Aha! Pricep eu șiretlicul: au scos copaci de-aiurea și i-au sădit pe urmă pe marginea șoselei, pentru ca în dosul lor să-și ascundă mișcările și tunurile. Pe semne au pierdut din vedere că luna sădirii pomilor a trecut de mult!...

După ce hoinăresc mult timp așa, făcând recunoașterea întregului sector și o vizită pe la batalion, mă reîntorc acasă la mine, bordei încăpător, care adăpostește foarte bine o secție în timp de bombardament. Adâncimea-i bunișoară și lucrul destul de tare îți dau oarecare încredere. Oamenii se duc în adăposturile de soare lăsate de Ruși. Mănâncă, apoi stau de vorbă, fumându-și țigările.

Rămân numai cu Mihai – ordonanța. Tocmai gustam ceva, stând de vorbă cu el, când deodată bum, bum... și iar bum!

— Câte ceasuri sunt, Domnule Sublocotenent? – mă întreabă el, văzându-mă că mă uit. — Apoi: – bat cu ceasul boanghinii ăștia, mânca-i-ar să-i mănche holera!

Dar trag departe. Bat rezervele.

M'am lungit pe niște scânduri, cu mâinile pernă sub cap și am ațipit, deschizând ochii la fiecare bufnitură. Pe urmă am adormit deabinele...

— Închiserăți ochii oleacă – îmi spune Mihai – da numai așa ca o juma'te de oară, după ce-și făcură boierii ăia tabetu'... Patru și jumătate. E cald grozav și mirosul bordeiului, de pământ mucegăit, mă înăbușe. Aerul închis mă dă afară. Es. Oamenii se odihnesc și ei. Doar observatorii stau neclintiți la posturi, cu ochii înainte și arma în creștătură. O apuc din nou prin șanțuri.

Liniște. Masa de seară. Bucătarii au venit și împart mâncare soldaților înșirați unul în spatele altuia. Pe neașteptate, un vâjâit de vejelie pedeeasupra capetelor. Un aeroplan se învârtește glonț, de două-trei ori, la 2–300 m. înălțime.

— În adăposturi, în adăposturi! – se aude pretutindeni.

Aeroplanul este dușman; crucile de sub aripi se văd destul de bine. Cu toate acestea Nemții, ca să ne zăpăciască și să ne facă să credem că e deal nostru, trag în el, dar anapoda. Bănuim că trebuie să fie ceva la mijloc, căci multe șiretlicuri de astea am văzut noi până acum.

Oamenii s'au ascuns în bordeie, sorbindu-și liniștiți ciorba.

— Văzuși, ai dracului, măi?!... – auzi pe câte unul

Par'că noi am hi chiori. Așa s'o creadă dumghialor!... – completează altul...

Stau acum în gura adăpostului și urmăresc jocurile avionului, care, după ce s'a rotit pedeeasupra tranșeielor noastre ca un bandit, s'a ridicat

sus, urmărit și alungat de artilerie. Se lasă ca o săgeată, făcându-te să crezi că e lovit, apoi o pocnitură ca de revolver, o fâșae de fum sub pânțele și se îndreaptă spre liniile lor, pierzându-se printre fumurile șrapnelor și printre umbrele serii, care începe să se coboare.

.....

O huruitură, ca la un semnal. Bombardament! Ne cotropesc deodată cu tot ceea ce au: mine, șrapnele, obuze de toate calibrele. Nu se mai aude decât un vuiet nesfârșit, nu se mai deosebește lovitură de lovitură. Negură ca în iad. Se simte miros de pucioasă și de praf. Șanțurile se leagănă ca o barcă neputincioasă pe – mare furtunoasă, bordeiul pare că amenință să cadă pe noi.

Stau cu toți oamenii, strânși unul lângă altul. Aprind o lumânare. Pe fețele lor scăldate de sudoare se vede îngrijorarea. Nervii mei nu sunt decât un arc strâns până să refuz. Casca pare că îmi strânge capul într'un cerc de foc. Tremur... apoi o apă îmi cuprinde tot corpul. Asta înseamnă că a trecut criza.

Sunt liniștit, ca și când nu s'ar petrece nimic în juru-mi. Stau cu ceasornicul în mână și schimb observatorii din cinci în cinci minute. Flacăra lumânării s'a învelit ca într'o ceață și limbile simt ceva dulce în gură...

— „Gazele! Alarma pentru gaze! Puneți măștile 1 Să se dea foc surselelor din șanțuri!”

Iadul fierbe și mai furios. Boambe cad pe noi ca o grindină de foc. Deodată simțim un vânt năvălind înăuntru. Lumânarea se stânge.

O detunătură atât de puternică, încât bordeiul trosnește din toate încheieturile. Din tavan încep să cadă bulgări de pământ, apoi un miros de păcură arsă și peretele din dreapta intrărei se prăbușește, astupând-o. Dar am scăpat teferi. A fost o mină.

— Să știți că atacă! – își dau oamenii cu coatele.

— Atacă! – mă gândesc și eu, în timp ce intră un rănit, lovit de-o schijă!

— Să eșim la linie! Murim barem cel puțin pe rând! – le spun eu, de teamă să nu fim striviți cu toții de dărâmurile adăpostului.

Afară nu se vede nici în cer, nici în pământ.

De-acum, ce-o fi o fi!...

Proiectilele cad asupra primelor linii. Au lungit tragerea și după toate regulile trebuie să pornească la atac. Plec pe linie. Pustie, afară de câțiva observatori. Șanțurile sunt astupate de tot. Mă întorc. Încă un rănit și-un adăpost distrus de-o bombardă.

Stau gata de tras cu două mitraliere și aștept cu urechea la pământ: sgomot ca de frânghie întinsă când o lovești cu mâna. În aer o coadă de foc ca de cometă, cu fâlfâiri de păsări mari de noapte... apoi bufnitura. Este o bombardă, care dărmă tranșeia pe 8–10 m. – trimițând pe lumea cealaltă câteva suflete. Prin negură fulgeră luminile tunurilor.

— De ce nu trage artileria noastră? – mă întreb eu. Rachetele își suflă punctul lor de foc, care rămâne nemișcat o clipă în aer, ca o miniatură de bec electric, înfășurat în pânza ceții de vreme ploioasă.

Mi se pare că aud un clănțănit de foarfeci care taie sârmă. Cele două mitraliere ale mele răspund printr-un măcănit scurt. Infanteriștii noștri es la linie în pas alergător, ca niște furnicare nesfârșite. Au auzit mitraliera și cred că ne-au atacat Nemții. Linia de foc este înțesată de ei în câteva clipe.

În așteptare. Asupra noastră nu mai cad proiectile. Toată grozăvia s'a abătut acum asupra rezervelor și satului Nămolosă. Oamenilor le vine inima la loc și prind curaj când aud artileria noastră trăgând voinicește și pe cea potrivnică amuțind.

În stânga, focuri de armă, de mitraliere apoi grenade.

— Au venit! – îmi spune S. Lt. Iordăchescu. Scot și celelalte două mitraliere din adăposturi și trag câte un ropot de gloanțe.

.....

— La regimentul 55 au intrat! – trece ca fulgerul vestea pe linie, din gură în gură.

— Amu au să'ncerce și la noi!

— Au ajuns până la noi, dar au fugit! – spune gâfâind un soldat care vine de la flancul stâng. — Un *răgut* de-al nostru omorâ unul de-ai lor ș'ailalți o luară la goană! – continuă el ștergându-și sudoarea.

— Cum? Cine? Ce? – îi întreb eu apucând în partea aceia.

.....

Artileria dușmană a tăcut aproape de tot, pe când a noastră de abia acum începe să tragă cum se cuvine. Le bate grozav poziția, punând câte

o fâșie de foc, și în fața rețelelor noastre și în fața celor nemțești. Au intrat prietenii la apă! Iar cei care s'au plimbat pe la noi, adio viață!...

Apuc spre postul de comandă al batalionului. Tranșeele și șanțurile sunt așa de vrășulite, că pe unele locuri nici nu se mai cunosc. Intru în bordeiul d-lui Căpitan.

— Maica Domnului într'ajutor, Iliuță – mă întâmpină el. Șezi, dar spune-mi mai întâi, ce este la linie? De data asta fû, bre! fu tusă cu sânge! (cuvintele lui). Prăpăd, bre!... Gheorghe – (ordonanței) – dă ceva *tărie*¹ Domnului Sublocotenent!

Sorb dintr'o înghițitură cognacul, mai cer unul și în răstimp îi raportează că la linia I-a stăm bine, când apare și camaradul Filipache, zis și Corlătescu. Aud că s'a telefonat să se „aducă hoitul Neamțului omorât, care ar fi fost ofițer sau subofițer; soldat în nici un caz. Dau peste cap și-al doilea păhărel, pe care mi-l tot întinde Gheorghe.

— Fû, I-i²) ... – îmi spune și Filipache.

— Bine că scăparăm, bre! Maica Domnului într'ajutor! – continuă Domnul Căpitan, făcându-și cruce în timp ce eu, bufnind de râs, o șterg pe ușa bordeiului afară.

.....

— Da, a fost grozav! – mă gândesc înaintând prin șanț către bordeiul meu.

Începe desfundarea și cârpirea tranșeeilor, precum și dezgroparea celor apucați de ele dedesubt. Căci mulți își găsesc moartea în modul acesta idiot, îngropați de vii sub malul de nisip, doborât de un obuz ori de o bombă!...

Aierul se curăță încetul cu încetul, cerul se înseninează, apar stelele, iar luna – în lumina căreia norii de fum și praf se destramă ca niște fulgi de vată argintată – veghează la căpătâiul celor care și-au dat duhul. Liniștea se lasă iarăși peste fire, ca o zăpadă liniștită iarna, pe când tunurile îngheață unul câte unul...

¹ cognac.

² Prescurtare dela- Iliuță

N'a fost soldat, Germanul omorât, ci un cadet dintr-un regiment de granadieri din *Stettin*. Din carnetul său de identitate se vede că fusese decorat cu „Crucea de fier”, clasa I-a. Era, desigur, unul dintre cei mai curagioși, dacă a fost însărcinat cu incursiunea de-aseară. Poate că ar fi izbutit să facă ceva, dacă un pipernicit de recrutar român nu l-ar fi trimis la sânul *Gott*-ului său.

Cadavrul i-a fost înaintat apoi la comandamentul diviziei, iar soldatul și-a primit răsplata isprăvii sale.

Au fost mulți morți și răniți din bombardamentul de-aseară. Unii de schije, alții leșinați sub șanțurile dărâmate, iar la o baterie de artilerie, mai mulți de jumătate din soldați au fost prinși fără măști de gazele omorătoare.

Numai dacă n'ar veni o altă vijelie!...

Mă omoară urâtul ăsta din tranșee și ca să mai scap și de zăpușaiia bordeiului, o iau rasna pe la linia doua. Viața de război schimbă cu desăvârșire pe om... și ca să ies din asemenea idei, îmi rotesc privirea peste câmp și în aer. Dar tot acolo ajung! Ideea războiului mă urmărește ca propria-mi umbră... Cât vezi cu ochii, un câmp pustiu brădat de șanțuri și încurcat de sârmă. Ogorul, care altă dată întreținea viața atâtor suflete, azi nu le mai dă pâinea, ci le soarbe sângele. Otravă pe pământ, otravă în aer. Este câmpie, dar unde e ciocârlia, unde e pitpalacul? Nici măcar ciorile și corbii – cioclii, doritori de stârvuri – nu mai zboară pe deasupra noastră. Locul lor l-au luat alte păsări – copii mai legitimi ai morții – aeroplanelor, care bâzâie toată ziua!...

Mă întorc iarăș la bordei. Dar nici aici nu scap: soldații vorbesc despre nenorocirea de-aseară.

— Ați văzut?... – începe Vultur către sergentul Ciobotariu – bombardament ca ăl de eri n-am mai pominit, dom'le sărjant! Doar și la Argeș ne bătură cu șale de 305, da' par'că tot n-o fost așa!

— Nu e nimic, camarade! – răspunde Caporalul Plugaru, trăgându-și prin mână fuiorul musteții. — Bine că ne-o ajutat D-zău să ajungem zăua de az'...

— La șe bun? Ori amu, ori mai târziu, tot odată moare omu'! – urmează Vultur. — De n-ar hi titiunu' ista, zău c-am chéri cu tății,

dom'sărjânt... – încheie el, răsucindu-și o țigară de mahorcă.

— Apoi ște să mai zăc eu, dacă vă jăluți voi, iște mai tineri?!... – îl întâmpină Moș-Manolache, cerându-i să aprindă. – Încaltea voi sunteți sdravini și voiniși; da' eu... – sfârșește, înecându-se într'o tușă seacă.

— Mai tășeți bre, oamenilor, să-închidă Dom. Sublocotinent ochii o leacă! – intervine cu autoritate Mihai al meu.

.....

Nemții trag ca după program, iar ai noștri tac ca slova ordinului. În fiecare zi ne fac pierderi și seara, ne țin la cușcă cu artileria lor, câte o jumătate de oră, cercând să fure câte unul doi de ai noștri. Dar nu le merge.

Ațățarea lor își găsește în sfârșit capacul. Și-au ieșit ai noștri din răbdări și le trag o scuturătură, de le merge untul. Aproape jumătate din artileria noastră: grea, ușoară, de câmp, obuziere, a început să tragă. Două-trei sute de tunuri își spun acum cuvântul, că odată cu brazdele de pământ sar în aer și bucăți de lemne și de petre – pe semne din bordeile amicilor. Dar ei tac chitic. Bănuim că ai noștri trebuie să fi avut vre-un plan, căci prea au început așa deodată. Ia pisat artileria ca o jumătate de ceas, apoi pifanii noștri au sărit în șanțurile lor, dar le-au găsit pustii. Numai vre-o câțiva Poloni, care au venit bucuroși la noi, spunându-ne ca Nemții au luat-o la sănătoasa, crezând că ofensiva noastră a început.

Trei zile, care au trecut ca trei ani! Bombardamentul pe care l-am îndurat aicea, sudoarea care a curs de pe frunțile noastre, nu se pot uita. Dar câte de acestea nu vom mai avea de suferit!

9-20 Iulie

Nu cred să fie ceva mai dureros, decât să fii în țara ta, să te uiți și să te gândești că dincolo de rețelele de sârmă este tot pământ românesc, pe care nu-l poți atinge cu piciorul. Câți ostași nu sunt numai la câțiva km. de satul lor, ba poate unii își văd chiar căsuța pe deal, nevasta și copiii care îi doresc, care așteaptă clipă cu clipă să-i vadă! Și cu toate acestea... nu pot merge, căci dincolo de sârme este la inamic! Brațele le cad ca de plumb, ochii li se înrourează...

Vom porni ca uraganul. Nimic nu ne va sta în cale, căci lupta noastră este sfântă. Vom rupe lanțurile robiei în care sângeră ai noștri de

aproape un an!...

Ordinul s'a dat. În altă parte, în munții Vrancei, tunurile generalului Averescu cântă biruința. Dorobanții lui Vodă-Carol au eșit din vizuini, zidul faimoaselor armii împărătești este rupt. Mândrii Prusaci au umplut pădurile și văile, aruncând totul după ei, pentru a fi mai ușori la picior.

Prizonieri, tunuri, mitraliere, depozite de tot felul cad în mâinile alor noștri, iar *Soveja*, *Câmpurile* și alte sate respiră acum libere. Înaintarea e vijelioasă acolo... pe când noi, cei de aici, sorbim fiecare cuvânt din comunicat, ca pe niște picături de aromă dumnezeiască!

— Dar noi de ce nu pornim? – mă întreabă soldații mei.

— Fiindcă n-a sosit încă ceasul – le răspund eu, înfrânându-le nerăbdarea.

Dar clipa nu întârzie. „Recunoașteri, hrană de rezervă pentru mai multe zile pe soldați!” – spun ordinele.

Artileria va bate 48 ore neîncetat! – spune un ofițer, că a auzit.

— Are să fie un al doilea Verdun! – răspunde altul.

— Într-o săptămână suntem la Buzău! – completează al treilea.

.....

Dar nădejtile noastre se spulberă ca un vis frumos, în brațele căruia te-ai legănat o clipă! Norocul își rotește din nou aripa pe deasupra-ne. Rușii, pacostea și nenorocirea noastră, ne-o fac acum, ca totdeauna. Regimente întregi fug de pe front. Se vede că Nemții au avut cunoștințe adânci de pregătirile și gândurile noastre. Și ca să ni le zădărnicească, ne iau înainte și atacă tocmai sectorul pe care îl țineau Rușii. Nu le-a trebuit prea mare efort; în câteva zile îi dau gata. Atunci intră tot ai noștri în vâltoare. Se dau acum lupte pe viață și pe moarte!

Dar Rușii dezertează dela datorie nu numai pe frontul nostru, ci și pe al lor. La Tarnopol sufăr o înfrângere nemaipomenit de rușinoasă – dacă fuga diviziilor întregi se poate numi înfrângere. — Cauza aliaților este astfel trădată, căci nimeni nu se mai poate bizui de-acum pe ajutorul lor.

Iată cum, din cauza acestor nemernici, ofensiva noastră, în ale cărei roade pusesem atâtea speranțe, se spulberă chiar în ajun! Ofițerii și trupa stau abătuți și se uită cu durere la tunurile rusești, care es de pe poziție pentru a merge aiurea.

S'a dus nădejdea noastră!

.....

O lună și mai bine de când stăm aici. Nu ne-am mișcat decât prin pământ. Soarele nu ne-a văzut decât foarte rar. Nisipul umed ne-a amortit oasele și după atâta timp, toată lumea a împrumutat culoarea galbenă a pământului.

În spital.

Dacă ar fi numai glonțul sau schija de obuz, moartea care te pândește la fiecare pas n'ar însemna nimic. Te-ai dus și nimic mai mult! Unul mai puțin.

Cu toate că viața nu are nici un preț la războiu, totuși, dacă trebuie să ți-o dai, atunci vinde-ți-o cât mai scump.

Războiul înseamnă însă mizerie, boală și suferință, care îți strecoară clipă cu clipă otrava lor în suflet. Ajungi un ghem de nervi zdrobiți, slăbești mereu și iată-te într-o bună zi o umbră cu părul sur. Apoi bolnav, evacuat într'un spital, unde numai fericirea nu te așteaptă. Dacă la front înduri fel de fel de lipsuri, apoi aici ai și mai mult de suferit. Nu doar pentru că n-ar fi mijloace, căci toată lumea își dă obolul pentru ușurarea suferințelor celor căzuți la datorie, ci pentru că...

Am fost întâi într'un spital pus sub conducerea unui Domn Profesor. M-am mirat și totdeauna m'a durut ceea ce am văzut. Puțin îi pasă celui care își are viața asigurată și căruia nu-i lipsește nimic: automobilul, gheata de lac și mănua de mătase, ca în timpurile cele bune! Face ce vrea și cum vrea, iar administrația... Dumnezeu știe și... vreo doi-trei evrei! Bolnavii cu sutele sunt lăsați pe mâna bieților sanitari.

Pe urmă am fost în orașul Tecuci. Acelaș lucru. Spectacole înduioșetoare, scene care îți storc lacrimi. Ici, unul mort pe-o targă; colo, altul bolnav de febră tifoidă apare ca o stafie. Alături, în odaie, un ofițer răcnește ca o fiară, pradă tifosului exantematic, pe când automobilele aduc zi și noapte bolnavi de pe front, bolnavi, care n-au avut norocul și onoarea să fie răniți!!

D'apoi convalescența! Ferice de cel care a scăpat din ghiarele morții! Într'un cazan cu niște apă albă, care se numește lapte, câteva boabe de orez răslețe aleargă unele după altele la disperare, fără să se poată ajunge vreodată; iar zahărul, de abia dacă îi constată limba prezența.

Aceasta se numește orez – cu – lapte. Și cu toate acestea, spitalul are o popotă așa de bine înzestrată, că personalul doftoricesc petrece sardanapalic.

Am avut norocul să întâlnesc aici pe un tânăr doctorand, pe care, cine – înainte de intrarea noastră în războiu, – nu l-a văzut și auzit? Lua, mă rog, copita calului de pe soclu³ în brațe și entuziasmat până la delir țipa:

— Sosit-a ceasul sfânt al desrobirei! Glasul fraților ne cheamă!... etc. etc...

De ce nu văd, oare, pe front, măcar doctor de batalion, pe acest domnișor? De ce s'a învățit la un spital la zeci de km. înapoi? Că e necesar și aici e prea adevărat; dar după vorbele lui... Ce depărtare de la vorbe și până la fapte!...

Nemții bat cu artileria și orașul unde stăm cu spitalul. Într'o zi, un proiectil a căzut din întâmplare chiar în curte. Să fi văzut pe doctori cum fugiau la adăpost, cu chipiile în mână, galbeni de curaj!...

Crezi însă că poți să le spui un cuvânt? Numai decât îți răspund:

— Apoi așa sunteți Dvs,ăștia care veniți de pe front. Faceți atâta caz că stați acolo! Parcă noi...

Dar ce ușor este să spui numai din gură!

.....

Urâtul și plictiseala convalescenței te înnebunesc. Trebuie să-ți faci cu ori ce preț o ocupație. Am cetit și răscitit cele câteva cărți, căpătate nu știu dela cine. Ziua, mai merge cum mai merge: mai stai de vorbă cu un camarad, te mai iei cu una, cu alta, dar noaptea, este înspăimântător! Țipete, vaiete și multe altele, care îți cutremură carnea.

Ca să nu mai vezi și să nu mai auzi, hai iarăși pe front, căci tot mai bine este acolo!...

Plec și eu, dar mă gândesc că nu trebuie judecată toată lumea după doi-trei. Căci, câți doctori n-au căzut și câți nu vor mai cădea victime ale datoriei și mai cu seamă conștiinței lor!...

1 Septembrie

³ Statuia lui Mihai Viteazul – București.

Cosmeștii din Vale.

— Bine că a-ți venit; tare ni era teamă că ne părășiți! – mă primesc soldații mei, râzând de bucurie.

Cum puteam eu să mă despart de cei pe care i-am învățat atâtea lucruri, cu care am trăit împreună atâta amar de clipe grele? Sufletele noastre sunt legate printr'o verigă de oțel, pe care nimic n'o poate rupe. Brațul lor vânjos a oprit puhoiul flămând de a nu înghiți și bucățica ce ne mai rămăsese: Moldova.

2 Septembrie, ora 15

Bombardament viu spre N.V. de Mărășești. Inamicul încearcă o incursiune. Apoi bombardamentul slăbește și nu se aud decât arme și mitraliere, cu sunete uscate ca într'o toacă de lemn la utrenie.

Liniște. Fulgii suri ai serii plutesc peste fire ca niște funigiei, soarele adoarme după Măgura Odobeștilor și rachetele își încep iarăși jocul lor misterios de lumini.

3 Septembrie

Furia vrăjmașului n-a slăbit Zilnic zgândărește și își încearcă norocul.

Când es afară din bordei și privesc spre sat, nu știu cum, dar văd aidoma grădina cu salcâmi din spatele căsuței mele... apoi pe mama. Mama!... Cuvânt sfânt, cuvânt dulce. Dar mama este departe și Dumnezeu știe dacă n'a trecut de mult în rândurile dreptilor, după ce ochii i se vor fi uscat de lacrimile așteptării pline de friguri a singurului ei copil. Icoana ei cu chipul martirizat mi se arată atât de limpede, mă stăpânește atât de puternic, că mâna-mi tremurândă strânge și poartă pe un petec de hârtie plumbul...

Scriu, dar degeaba, căci rândurile mele nu pot ajunge la ea. Îi trimit doar gândul, pe care nimeni și nimic nu-l poate opri.

4-12 Septembrie

Zile liniștite și frumoase. Numai cerul se posomorăște din când în când și genele-i stufoase de moșneag stropesc cu lacrimi mărunte mormintele celor căzuți la Doaga și pe plaiurile Mărășeștilor. Dar vântul răscolește pătura groasă a norilor, care se urmăresc ca niște vedenii

bizare și soarele își arată iar fața.

Ne întărim poziția. Vrajmașul la fel, așa că ne dă pace, ba ceva mai mult, încearcă să fraternizeze cu noi. Camaradul Costache vorbește zilnic cu ei, bine înțeles cu aprobarea diviziei.

Nemții sunt foarte drăguți cu noi. Vor să ne împărtășiască cu ori ce preț *Kultur*-a lor și de-aceia ne trimit fel de fel de gazete și manifeste, fabricate de ei în teritoriul ocupat. Manifeste dulci și ademenitoare! Dar nu merge ușor, ca la Ruși, căci poporul românesc știe să sufere. Suferința este virtutea moștenită de la strămoșii săi.

13 Septembrie

Toamna îmbătrânește din zi în zi. Haina arămie a copacilor se zdrențărește tot mai mult și vântul rece prinde din ce în ce putere. S'a înfrigoșat chiar de-a binelea. Albia Siretului trage grozav, mai ales noaptea. Trimit să-mi aducă haine groase, căci nu mai merge cu cele pe care le am.

Primesc o scrisoare și-un pachetel. Dar dela cine? – mă întreb. Pentru mine știu că nu există nimeni pe aici. Ai mei sunt departe, nu-mi pot scrie, iar eu sunt un exilat.

Învârtesc în mâini scrisoarea, mă uit cercetător la ea și pare că nu îndrăznesc s'o desfac, îi citesc adresa, cunosc ceva-ceva după ștampila de plecare. Un scris tremurat... Am ghicit. Nu sunt atât de uitat, prin urmare; în lumea de aici și în aceste timpuri grele este cineva care se gândește și la mine?! Sau numai pentru că sunt și eu dintre cei care își primejduiesc viața pe front? Nu știu.

Citesc. Câteva cuvinte prin care îmi spune că îmi trimite alăturatul pachetel cu batiste, o pereche de mănuși, ceva de-ale mâncării și că se gândește la mine.

Deschid pachetul. Între batiste o fotografie. –, în semn de..." și jos, numele. O inimă care bate... un suflet care se gândește...

14 Septembrie

Ziua Crucii. Dar pentru noi nu mai există calendar. Calendarul nostru este al neamului și sărbătorile lui le scriem noi cu roșul sângelui!...

Moș Manolache! Îl întâlnesc prin șanț, când vine de la schimb. Se

reazemă de marginea tranșei, la doi-trei pași de mine și tușește adânc, apoi pornește mai departe, împleticindu-se ca un om beat. E bolnav, sărmanul! Îl urmăresc de aproape, apoi îl chem la postul de comandă. Vine încet, legănându-se.

Bătrân – cel mai în vârstă dintre soldații mei – moș Manolache este blând și ascultător ca un copil. În civilie, meseria lui este hamalâcul, din care hrănește șase guri. Mic, slab, a început să se îndoiaie sub greutatea cutiilor cu munițiuni ce poartă, căci moș Manolache este împrăștiat la o mitralieră. Vinele gâtului i se îngroașă și fața lui neagră, arsă de amar și de suferință, se scaldă în sudoare. Numai ochii îi lucesc ca doi bulgări de jar sub casca, tuciurie ca și fața.

Iată-l înaintea-mi. Un simțământ de milă îmi răscolește toată ființa. Vorbește încet, dar răspicat. Din timp în timp îl întrerupe tusa, care veșnic îi sfârâie în piept.

— Ei, moș Manolache – îi spun eu – bucură-te! Ai să te duci sus la cai și-n locu-ți are să vină unul mai tânăr.

— Să vă trăiască Dumnezeu, domnule locotinent! Patru copii... bătrân... bolnav... – îngână el depărtându-se, după ce a băut un păhărel de rom și a băgat în buzunar un pachet de tutun.

15 – 16 Septembrie

Cârduri, cârduri, cocoarele spintecă văzduhul cu unghiul lor, îndreptându-se în fâlfâiri leneșe către țara soarelui. Pe aripile celor care vor trece pedesupra căsuței mele trimit mamei veste bună: că trăiesc.

Nu știu cum, dar toamna are o deosebită vrajă pentru mine. Poate că între sufletul meu și duișia și tristețea ei este vreo asemănare. Unora le place primăvara, cu covorul ei de floricele în mii și mii de colori, cu cântecele, în sfârșit cu dorul de viață pe care li-l strecoară în suflet odată cu venirea ei. Mie unuia îmi place toamna. Atunci mă simt în elementul meu, căci o iubesc ca pe o fecioară pe patul de moarte, cu obrazul palid, de pe a cărei buză viața își ia ultimul sărut.

Dar nopțile de toamnă! Ce farmec nespus găsești în ele! Cerul pare mai albastru, stelele par că sclipesc mai stăruitoare, iar luna tristă împrășteie o lumină mai blândă și mai rece... și toată făptura plutește într-o liniște plină de neînțeles.

Vrajă, vis, poezie... dar steaua care cade colo departe se întretae în drumu-i vertiginos cu lumina unei rachete. Visezi, trăiești din amintiri, departe de toate. Lumea ta este alta, s'a schimbat...

Un pocnet de armă, sau un bubuit de tun tulbură pacea sfântă prin vâjăitul sinistru al glonțului care duce cu el moartea.

Oare când se va isprăvi?...

17 Septembrie

Cer înourat și bate vânt. Mă uit cum își pierde copacii podoaba, încetul cu încetul. Fără să vreau mi-aduc aminte de altă dată când, din odăița caldă, priviam prin geam afară, urmărind frunza îngălbenită cum se desprindea de pe ram. Plutia câțva timp în aer, apoi se învârtea de câteva ori în cercuri line și când atingea pământul par'că suspina: „Omul ca frunza!...”

Începe ploae mărunță. Trecutul defilează tablouri, tablouri. Scăpa-voi teafăr din această urgie? Vedeam-mă-voi vreodată lângă cei dragi?...

Mitraliera mă cheamă la realitate. E război! Brrr! Mi-e frig și Mihai n'a venit cu hainele.

Intru în bordei și scriu până noaptea târziu. Ițez într'una picioarele-mi amorțite de reumatism, îmi frec mâinile mereu, căci adăpostul meu e cam umed și trage. Mă gândesc la cei fericiți, la învârtiți; la viața lor și la a noastră, cei de aici, și nu mă pot stăpâni să nu scriu cele de mai jos:

Bordeiul meu.

Dedicație învârtiților de război.

Vouă, celor care vă lăfăiți în lux și nepăsare în timpurile triste care sguđuesc neamul; vouă, celor care vă purtați fără rușine cărarea la ceafă, curtând refugiatele galante; vouă, celor suferinzi de... miocardite improvizate, vă adresez aceste rânduri, în care veți vedea aieva – căci aicea vă este rușine să veniți – imaginea locuinței în care stă mulțumit un... nepriceput, care n-a știut să se învârtească ca voi, cei inteligenți.

Bordeiul meu – dacă știți, ce-i acela bordei – este mic și scund; nu, are nici cel puțin un parter și un subsol, ci numai pe cel din urmă. Nu e lucrat în nici unul din stilurile Renașterei, ori moderne, ci după modelul impus de înfricoșătorul război. Bordeiul meu nu'și înalță mândru și sfidător

turnuri gotice, nu oferă estetică și nu are măcar fața spre soare, conform principiilor de igienă. – (Un caz, când asemenea principii sănătoase nu se pot respecta!).

Scumpa mea locuință-bordei nu îndrăznește să-și arate nici măcar locul... (avioanelor inamice). Pentru a intra înăuntru nu este nevoie să urci trepte de marmoră, nici să deschizi uși grele, strejuite de vreo *marchiză*-fantezie; din contră, trebuie să scobori 7–8 trepte acoperite de o tindă de scânduri, cu pământ pe ele, căci este săpat la vreo patru metri adâncime. Ușa este înlocuită cu o scumpă foaie de cort, care ține loc totodată și de draperii...

Nu are ferestre mari, lucrate artistic, căci fereastra supărată pe mine că aici n'aș putea-o împodobi cu transperante și perdele cu horbotă, s'a învoit – fără știrea mea – cu ușa, să-i țină și ei locul. Nu este acoperit ca tablă zincuită, nici cu țiglă, roșie ca buzele „naturale” ale dulcineielor voastre, ci cu patru rânduri de lemne groase de stejar, altercate cu vreo trei metri de pământ.

Interiorul: Nu te speria, camarade – (pardon! amice, camarad fiind termen militar) – că nu-ți trebuie firul Ariadnei! Nu te vei rătăci într'un labirint de încăperi, care de care mai somptuoase și mai luxos mobilate. Scoboară-ți fără teamă bogata-ți fantazie – de care, slavă Domnului! știu că dispui – și vei vedea că este foarte simplu: O singură încăpere de 2,50/1,75/1,20 metri. — Și aici, dacă m'ar vizita vreun architect întovărășit de vreun doctor, aș da de bucluc, că n'am metrii cubi de aer, necesari vețuirii unui individ! Dar ce să-i faci? Șagalnicile... obuze: torpilă, mină etc.de 75, 77, 105, 120, 210 m/m. – pătrund prea mult. — O, desigur, gama scoborătoare a *fortissime* spre basa acestor calibre te va înfiora puțin, lovind cam tare delicatu-ți timpan, obișnuit cu farmecul unei muzici ușoare, dulce, de salon. Linștește-te, căci ești departe de front!... A lor e vina și iată de ce noi,ăștia neînvârțiții, trăim o viață de soboli și nu respectăm nici principiile cele mai sfinte.

Patru pereți tapetați cu scânduri de zăplaz, aduse din satul pustiu, închid singurătatea celui care vă închină aceste rânduri în frumoasele și emoționantele clipe de amor. Pardon, bombardament. Uitasem unde mă

găsesc și mă transplantasem în locul Domniilor – Voastre.

Dar ceea ce m'a costat mai scump este parchetul tot de... scânduri și, deși am cheltuit atâta cu dânsul, bordeiul meu este cam ingrat, căci îmi oferă o umezeală, care-mi sporește acuitatea reumatismelor câștigate toamna trecută.

Mobila interiorului este cam simplă. Deci să nu te mire faptul că un ofițer, pe care îl vedeai, la plimbare, în vizite ori la vreo serată, atât de spilcuit și galant, locuiește aici. Lipsit de canapele, paturi cu somiere, etc. etc... Patul este cam sumar făcut: patru pari bătuți în pământ – și bine că este și așa! – îmi odichnește destul de bine truditele-mi oase, bineînțeles, fără cămașa de noapte, pantofi și fes, căci dorm totdeauna îmbrăcat, gata oricând de a întâmpina pe *Kamerazii* de... vis-à-vis. Somiera înseamnă cele două scânduri, peste care Mihai al meu a avut grija să pună câteva brațe de pae, a căror goliciune o acopere un ciarciaf de... foaie de cort. Pernă n'am, căci m'am dezvățat să mai dorm pe moale și-apoi urăsc din principiu puful; am în schimb manta de ploaie. Am și plapomă de... pătură cazonă și pe deasupra blana.

Altă mobilă... mai am o măsuță de brad, apoi garderoba-cuier, din cuie bătute în grindă și, ca un creștin evlavios ce sunt, o iconiță și o candelă, care-mi străjuiește la cap în nopțile acestea lungi de toamnă tristă, învăluindu-mă într'o mistică lumină de templu.

Iată mobila și bibelourile de ornament care împodobesc somptuosul meu budoar-birou-bordei.

Dar, trecusem cu vederea pe amicul meu credincios, șoricelul, care în fiecare noapte îmi face muzică și curse peste mine, dând atâta de lucru lui *Mimi*. Să nu credeți că am și eu vre-o... „prietenă”. Nu. Mimi e pisicuța care s'a aciuiat pe lângă mine după ce a rămas singură, scumpii ei stăpâni părăsindu-și casa și apucând drumul pribegiei! Ea este singurul meu tovarăș în aceste zile grele; și când vântul rece își spune afară nesfârșita și strania-i poveste, împrăștiind picăturile dese, pe care negura cerului le cerne, Mimi se strânge tot mai lângă mine și reîncepe a toarce firul povestei întreruptă o clipă.

Aceasta este locuința mea, în care v-am plimbat închipuirea – căci știu că n'are să vă calce piciorul pe-aici – și vă rog să ertați dacă nu corespunde cerințelor de confort modern, necesar, indispensabil unui...

miocardit... învârtit, care-și plimbă cu neobrăzare luxul și cărarea la ceafă, curtând refugiatele galante, făcând pe strategul și eroul zilei...

Acesta este somptuosul meu budoar-bir ou-bordei, care mă apără de vânt și ploaie, dar mai cu seamă de vizita șagălnicilor... obuze!

18 Septembrie

Ochii mi se pironesc pe fotografia de pe măsuță.

Un zâmbet de nevinovăție, care mă impresionează.

— Ești departe de mine tu, al cărei chip împodobește un bordei pe front, înseninează clipele și descrețește fruntea unui luptător! O, de ce nu am și chipul scumpei mele mame!...

Azi primim iarăși manifeste și gazete de la Nemți. Sunt primele pe care le citesc. Pun mâna pe ele cu setea curiosului de a ști ce se petrece dincolo, în teritoriul ocupat de vitezele armate ale Kaiserului și cu dezgustul celui care le cunoaște minciunile.

Manifeste, gazete: încă o armă de luptă. Fraternizare și dezertare! Cum pot, oare, să creadă că acei cărora li s'a luat ultima bucată de la gura copiilor, li s'au necinstit nevestele și copilele, li s'au prefăcut bisericile în grajduri, se vor lăsa orbiți și momiți de minciunile lor otrăvitoare și vor dezerta? Se înșală amar...

Lumina, Gazeta Bucureștilor: Nume de scriitori români, care par că și-au vândut sufletul pe treizeci de arginți. Contra acestei cete de rătăciți și se strecoară în suflet ura și scârba.

Preamăresc și binecuvântează „blânda stăpânire”, scuipându-și veninul balelor asupra șnapanilor, care au făcut războiul și au condus destinele neamului lor, aducându-l la starea de față (ruină) ...

Oricât și-ar pune în joc talentul ca să acopere cu un vâl trandafiriu doliul de acolo, adevărul se întrevește; „Populația este foarte mulțumită, Se găsesc de toate, nu lipsește nimic!” – zic ei înt'o parte. Dar amenzile curg potop, conform ordonanțelor Generalului Guvernator, von Tuellf: „Una sută lei lăptăresei X, pentru că a fost găsită fără *ausweis*, două sute lei precupețului I, pentru că a introdus struguri în oraș, și-așa mai departe. Așa dar populația trăiește ca în sânul lui Avram!

Cu asemenea minciuni sunt pline ziarele care apar la București. Minciuni, care înveninează pe cei rămași la căminurile lor, minciuni, care

ne umplu de scârbă pe noi cei de dincoace.

Într'unul din numere se descrie starea soldatului român: zdrențaros, murdar, slab, prăpădit, etc. În altul se vorbește de „vitejii noștri, ale căror soții și copilași au rămas fără nici-un ajutor, deci ajutați-i cu ce puteți!” (Apelul unei doamne). — Se vede prin urmare cât de fericită este lumea acolo.

Se mai vorbește de vizita Înălțatului Împărat, cuceritor al atâtor ținuturi și popoare, întru întâmpinarea căruia es cu flori în mâini copilași, cântându-i cu glasuri de înger. Oare, nu i se va fi înduioșat inima, nu i se va fi muiat sufletul în fața unor astfel de lucruri? Milioane de oameni sângeră și mor în cele patru vânturi ale lumii, zvânturați de furtuna pe care numai el a dezlănțuit-o.

A fost la București, a fost și la Curtea de Argeș, unde a îngenuncheat, poate, pe mormintele foștilor Domnitori. Apoi s'a dus în terenurile petrolifere, pe care vizitându-le va fi scrâșnit printre dinți: „Gott strafe England!” A inspectat și frontul românesc, să vadă Mărășeștii, locul înfrângerei genialului său mareșal, von Mackensen, apoi a plecat, urzind mai departe visul: „Deutschland über alles!”...

Va veni odată ziua răfuelilor când, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, în fața celor care și-au vărsat sângele și au rămas pe câmpuri pentru înfăptuirea unui ideal sfânt, toți rătăciții aceștia de gazetari, fii pierduți ai neamului, își vor da socoteala. Scârba și disprețul nostru până atunci.

19 Septembrie

Cerul s'a îmbrobodit în cenușiu-negru și stă gata de ploaie. Soarele și-a pus par'că mâinile la ochi, oprindu-și lacrimile ce i se leagănă în ei, din cauza durerii căzute pe raiul unde razele lui se jucau atâta.

Vântul aleargă prin cotloane, ca un copil care plânge la toate ușile, blestemat să nu-și găsească nicăirea loc. Apoi pornește mai departe cu același chiuit de jale în glas, luând cu el și gândurile-ți apucate de un dor nebun de pribegie.

Așa cutreer pustiul trecutului, al viitorului, iar când să pășesc în prezent mă înfior. Am trăit o viață, azi trăiesc alta. Ce deosebire între ele!...

Iată de ce încerc să descriu viața de tranșeie, una ca să-mi întrebuițez

timpul pe care nu-l pot trece altfel, apoi pentru ca și cei care n-au fost pe aici să aibă o idee de ce înseamnă această viață.

.....

Noi nu trăim aici decât în așteptarea fiorului clipei supreme: moartea. Dacă am scăpat în clipa prezentă, așteptăm să ne-o aducă cea viitoare; până atunci, trăim între aceste două, dar nu pe pământ, ci sub el.

S'ar crede că nu avem nimic de făcut aici și, totuș, atât de mult! Nu avem gând de îmbogățire, e drept, nici necazul corăbiilor înecate și nici grija zilei de mâine nu ne stăpânește. În schimb avem și noi gospodăriile noastre: tranșeele și bordeiele. Nu ne aduc câștig sunător, dar prin pavăza lor trăim noi cei mulți și chiar dacă au murit câțiva tot le îngrijim.

O poziție înseamnă un număr nesfârșit de șanțuri, fel și fel, fiecare cu forma și întrebuințarea sa. Dacă le-ai privi de sus, de la o înălțime mare, le-ai vedea ca împletitura unei pânze de sârme. Cum să le așezăm și cum să le lucrăm ne învață arta și știința fortificației.

A descrie în amănunt o poziție, găsesc că nu este potrivit.

În acest labirint viața este ca într'un arsenal: fiecare om își are locul și partea sa de lucru, hotărâte de șef.

Ziua nu se vede și nu se aude nimic. Toată lumea asta de soboli se odihnește de munca istovitoare a nopții. În zadar caută avioanele să descopere ceva, căci, afară de șanțuri, nu văd nimic. Doar vreun agent de legătură care se întâlnește cu un telefonist în controlul firului.

Și-au băut ceaiul dis-de-dimineață, când au venit de la lucru, ori din serviciu, și-acum dorm. În șanțuri, liniște de mormânt. Te oprești lângă un bordei. Ai auzit un nume. Te apropii, te uiți înăuntru. Pe fața unuia – arșă de vântul grijilor și necazurilor – un zâmbet de durere. Ghicești. El a șoptit numele unui copil, pe care l-a visat, desigur.

Priveliște duioasă până la lacrimi. Și câte altele nu vezi, care nu fac altceva decât să te adâncească în gânduri, să te poarte în alte lumi.

Timpul curge între vis și viață, soarele se ridică fără să simți pe cer și deodată te pomenești cu el la amiază. Atunci apar și bucătarii, în fruntea convoaelor care aduc cazanele cu mâncarea.

Un bucătar este totdeauna mândru, fiindcă i se pare lui că e superior tuturor camarazilor. Toată ființa-i, în primul rând – deși cam smolită de fum, cenușă și negreală de pe cazan – par'că cere celorlalți respect, dar

maicuseamă recunoștință, de oarece el le dă mâncare și fără el nu se poate face nimic, știut fiind de toată lumea că „inamicul cel mai de temut este stomacul gol”. Apoi nimeni nu știe ceea ce știe el! Bucătarul este un fel de birou de informațiuni și, dacă vrei să-ți șoptească vreo noutate, trebuie să umbli binișor pe lângă dânsul. Are dreptate, căci cine – dacă nu el – este mai aproape de *mărim*? Și unde se vorbește mai mult ca la bucătărie.

Ca armă de luptă are polonicul cu care împărțește mâncarea și lovește peste mâna care îndrăznește „să se amestece în ciorba lui”. O poartă cum își purtau tamburii pe vremuri bastonul.

Câți nu râvnesc, în timp de război, la postul de bucătar; și cu toate acestea câți dintre ei nu sunt omorâți de obuzul care de multeori cade chiar în cazan!...

— La masă! strigă cineva. Șirul se formează numaidecât în fața fiecărui adăpost. Își primesc, unul câte unul, hrana, iar marmida pleacă mai departe, în timp ce ei se așază liniștiți la masă.

Aci este locul să spun că nu știu dacă mai există pe lume vreun ostaș, care să se mulțumească cu atât de puțin, ca ostașul român.

— Atâta are țara, atât îmi dă! – sunt vorbele lui.

După ce au isprăvit de mâncat, se adună la taifas, grupuri-grupuri. Își aprind țigările și încep să povestească. Nu de puține ori vezi câte unul care n'are *tiutun* cum își trece mâna pe sub nas, mai tușește, își tot udă vârful degetului în gură, până când este observat de un altul, care îi întinde tabachera, zâmbind. Se ajută unul pe altul, căci la greu sufletele se contopesc.

Deabia când au ieșit toți la sfat poți să-ți dai seama ce amestecătură de oameni ascund aceste șanțuri. — Leaturi vechi, oameni bătrâni cu capul colilie, porecliți „boșorogi”, apoi cei de vrâsta mijlocie, căroră li se spune „bădle” și în sfârșit imberbii sau „răguții”, totdeauna veseli. Aci formează cu toți un fel de familie și-ți este mai mare dragul să vezi pe moșnegi îngrijind și luând apărarea copiilor.

Ei nu fac teoria revoluției, ca tavarășii-aliați. Vorbesc de greutatea de-acasă și totul este în legătură cu războiul. Subiectul lor obișnuit este gospodăria cu nevasta copiii și boulenii, căci țăranul nostru își iubește boul ca și pe soție și copilul lui crește alături de „ghițâl”.

De-o parte, doi-trei recruți își amintesc de drăguțele care le-au dat la plecare ba un inel, ba o pereche de bete, sau cine știe ce talisman.

— Strașnic o învărteam la bătută, măi fârtate! Avea niște ochi, bată-i ghina, de-ai fi făcut moarte de om pentru ei! – povestește unul.

— Ia treci mai bine la schimb! – îl ia de guler sergentul.

.....

— Sufletul acestor oameni este gingaș ca o floare. De aceia trebuie să te apropii de el și să-l aperi. Dacă vezi pe unul necăjit, spune-i o vorbă bună, o glumă potrivită și fața lui se înseninează; altuia ticluiește-i o epistoală; în sfârșit, grija vădită de neajunsurile fiecăruia, sunt lucruri care te apropie de ei, ridică moralul și strâng legătura dintre ofițeri și trupă, legătură fără de care nu te poți aștepta la nici o jertfă din partea soldatului.

Soarele se lasă încet spre scăpătat, oamenii își curăță armele, își așază și își pregătesc totul pentru noapte.

.....

Dar adevărata viață a tranșeiilor nu începe decar odată cu venirea nopții. Ca să ai siguranță și liniște trebuie să fii tare. Și pentru a avea o adevărată poziție îți trebuie mult lucru. Prin urmare, odată cu venirea nopții începe și treaba.

Te îngropi mai întâi în pământ sub scutul unei pânze de patrulare și de santinele. Întunericul îți dă cel mai neprețuit ajutor, îți este cel mai credincios aliat. Deabia după ce ai urzit câteva rânduri de sârmă înainte, începe adevărata organizare. Aci intră iarăși în joc ofițerul. El este un inginer și trebuie să arate că este un împărțitor priceput al lucrului. Astfel: o secție bate pari pentru rețele, alta întinde sârma ghimpată. Ici se sapă tranșeiea din prima linie, sau se face prichiciul de pus picioarele la tras, dincolo se sapă un șanț de comunicație, un post înaintat sau groapa unui adăpost. O grupă de lemnari așază scheletul unui bordei, alta gratiile pe fundul șanțurilor, pentru noroi, și fiecare își execută pârțica sa de lucru.

Dar războiul își are și ciudățeniile lui, de necrezut la primul auz. Așa de pildă: Se poate ca doi adversari să stea față în față liniștiți, fără să tragă foc unul în altul? Da, se poate și iată de ce:

Dacă dușmanul a fost mai vrednic decât tine, apoi greu de tot să te

organizezi. La cel mai mic sgomot, o rachetă, un tocănit de mitralieră și chiar o vijelie de artilerie. Dar dacă și el se găsește tot în aceeași stare, atunci lucrăm amândoi, ne supraveghem unul pe altul și ne lăsăm în pace, chiar dacă este lună ca ziua. Dacă mă lasă el în pace, de ce să nu-l las și eu pe el? La acestea se mai adaugă și graba pe care o are fiecare de a se întări cât mai repede.

Noaptea trece liniștită, luna luminează munca istovitoare a acestor oameni, lucrul sporește; zorile prind – să se arate la răsărit, în timp ce pentru noi începe noaptea!...

20 Septembrie

Nemții stau cuminte. Totuș, gândurile mele rătăcesc ca niște porumbei speriați de o pisică furișată în pățulașul lor. Mama!! Cuvântul acesta îl șoptesc de mii de ori într-o zi și-o noapte.

Stau în ușa bordeiului. Privirile-mi se pierd în domeniul necuprins al toamnei, apoi se pironesc deodată asupra Cosmeștilor.

Nu știu cine m'a pus să-mi însemnez zilnic viața, și impresiile de aici. Dacă voi scăpa cu zile din acest foc poate le voi publica. Dar ce va spune lumea, când în loc de fapte extraordinare de ceva arme, va citi mai mult alte lucruri? Nu sunt eu de vină, ci firea mea.

Acum privesc satul pustiu și mă gândesc la clipele grozave ale evacuării lui.

.....

Cea mai sfâșietoare durere, emoțiunile cele mai puternice sunt acelea prin care trece populația dintr-un sat de lângă front, când este silită să-l părăsească.

Zi și noapte, fără încetare, artileria vrăjmașă bate satul cu ghiulele de toate neamurile, bănuind că în el sunt ascunse rezervele. Casele cad una câte una. Numărul victimelor sporește. Bătrâni, femei, copilași nevinovați sunt omorâți, ori numai sfâșiați, de schije otrăvite ale dușmanului. Gazele înăbușitoare plutesc în nori, se strecoară în ascunzătorile tainice și adânci unde s'au băgat, pentru ca la urma-urmelor să-i scoată din ele și să-i silească să părăsească satul.

Clipe grozave, priveliști care îți rup inima și îți răscolesc, până în cele

mai ascunse cute, sufletul! Vaiete țipete, urlete, alergări în neștiință, o spaimă înfricoșătoare – într'un cuvânt –! O mamă cu pieptul gol, cu părul vâlvoi și cu ochii ieșiți din orbite, fugă de colo până colo înnebunită, strângând la sân un copilăș leșinat, pe când ceilalți scâncesc în urma ei, înspăimântați.

Câinii urlă, tunurile bubue, caii nechează, boii mugesc, pisicile miaună. Un fel de sfârșit de lume cart îți face părul măciucă! Iar bieții oameni își încarcă în zăpăceală ceea ce se poate lua într'un car sau căruță. – Își părăsesc avutul, casa și satul și pleacă în pribegie.

Toți blestemă cu ochii plini de lacrimi, în timp ce pe uliți, una câte una, es carele și căruțele, intrând în șirul nesfârșit.

Apoi pornesc. Carele scârție, bătrânii își îndeamnă vitele cu glas răgușit, iar femeile, fetele și copiii pășesc agale în coadă, ca în urma unui mort pe care-l duc la groapă.

Câinii urlă, tunurile bubue, convoiul se pierde în zare... Și satul rămâne pustiu. Doar pisicuțele, după ce și-au petrecut stăpânii, se întorc pe cuptorul – rece de – acum –, unde se jucau cu copilașii casei.

Cine știe dacă cei plecați, scăpând de ghiulelele tunurilor, vor scăpa și de bombele aeroplanelor, acolo, în barăcile și colibele înfiripate în mijlocul câmpului, în care se vor adăposti de frigul aspru al iernei!

Cine știe câți din acești copilași vor mai ajunge să vadă zâmbetul soarelui de Mai și câți din acești refugiați nu se vor stinge în frig și mizerie, cu ultimul cuvânt pe buze: ca-să!

De câte ori – de când stau aici – gândul meu nu se îndreaptă spre acești nenorociți!

.....

Cosmeștii trebuie să fi fost un sat bogat, cu viață multă și voie bună. Ulițe curate, case mari, biserici frumoase, grădini fermecătoare, făceau din el un colțișor de rai.

— A fost odată, dom'le ofițieri! – îmi spuneau mai zilele trecute vreo doi-trei moșnegi, veniți să vadă ce-a mai rămas din gospodăriile lor. Așa este. A fost odată! Căci azi *Cosmeștii* sunt ruină. Casele stau într'o rână, rănite de obuzele tunurilor, fără uși și fără ferestre; drumurile și grădinile brăzdate lungiș și curmeziș și de tranșee și de rețele de sârmă. Dintr-un cuib de fericire, astăzi este o fortăreață de război.

Și dacă cumva inamicul va încerca s'o ia, va trebui să verse mult sânge, căci românul își iubește ogorul; palma de glie pe care i-o fură vrăjmașul este plătită cu mii și mii de vieți!

21-26 Septembrie

Nimic mai de seamă, afară de frigurile îndrăcite care m'au scuturat vreo două nopți de-arândul și de aeroplanul inamic venit fără de veste să ne spioneze. Mi-aduc aminte de același fapt petrecut la Nămolosa și-mi vine să cred că amicii de dincolo de rețele pun ceva nou la cale. Căci nu de geaba e geniu Mackensen. Răsbunare! Vrea răsbunare pentru hapul înghițit la Mărășești.

În orice caz noi suntem gata.

27 Septembrie

Dar ce aud? Aaa! Mă chiamă logodnica. Hai să-i fac portretul.

.....

Mă deștept cam târziu și cum afară suflă un vânt rece, nu mă îndur să-mi părăsesc culcușul, căci bordeiul meu a început să se usuce și să țină cald și cum stau așa, cuprins de toropeală, slobozând în rotocoale câte un fum de națională, prin albastrul căruia întrevăd tot trecutu-mi de berbant, aud glasul iubitei mele logodnice. Ea s'a sculat mai de dimineață, căci este mai vrednică decât mine și, ca să-și arate activitatea, face multă gălăgie prin curtea din dosul bordeiului.

Dar mă veți întreba mirați: – Ce, ești nebun? Ai uitat că ești în război, ce vorbești de logodnică? Se poate să-ți vină ea aci, în tranșeele din prima linie? Taci, să nu te pomenești la Curtea Marțială! Și pe urmă, nici nu te știam logodit.

Da, m'am logodit și logodnica este aci, lângă mine. „Asta est fabula!” – îmi spunea un instructor al meu când eram boboc; și ca să-l talmăcesc: am făcut-o, am făcut-o! Sunt mulțumit, cel puțin, că este tare de gură.

Dar poate că sunteți prea intrigati să cunoașteți pe noua mea logodnică și, ca să nu vă pun curiozitatea la grea încercare, hai să v'o prezint.

Știți că eram însurat cu o nemțoaică; dar pentru că era germană și fiindcă noi intrarăm în război contra alor ei, de îndată ce ajunserăm pe

zona de refacere, divorțai de ea și-o și dădui la reformă. N-am de ce mă plânge contra ei, căci și ea declama bine; dar mi-era teamă ca nu cumva să înceapă toată lumea a zice că: – „Deși militar de meserie, dar dacă nevastă-sa e nemțoaică, desigur că și el este neamțofil!” Iată, deci, că numai motive de înalte sentimente mă determinară să mă despart de consoarta, de care mă îndrăgostisem odată cu îmbrăcarea hainei ofițerești. (De alt fel, atunci eram în bune relații cu Nemții).

Și devenit iarăși berbant, mai ales că eram pe zona de refacere, începui să fiu și mai crai ca înainte de însurătoare. Astfel cunoscuți într-o zi o franțuzoaică – căci erau multe pe acolo – și imediat începui s-o studiez, căci îmi căzuse cu tronc. Și află dl. colonel de asta și chemându-mă la el îmi zise:

— Te-am prins... ia-o dacă ți-e dragă. E cât se poate de solidă... Ascultă-mă pe mine, că sunt mai vechi în dealdeastea. Și pe urmă, tot ai divorțat tu de nemțoaică; faci un act frumos, căci Franțujii sunt aliații noștri. Mai studiaz-o și dacă-ți va plăcea, vino și-mi raportează și ți-oi da cuvenita deslegare...

Mi-a plăcut și după o lună și jumătate am făcut logodna. Hei... dar m-am luat cu vorba și vă plictisesc cu prologul noiei mele logodne. Ia să vă arăt pe scumpa mea franțuzoaică în carne și oase.

E înaltă și subțire; de o delicateță cum numai Franțujii pot fi. În perioada de dragoste, când îi făceam într'una curte prin pajiștile înverzite, unii dintre camarazi mă tanchinau, poreclind-o *barză*. Deși franțuzcă de origine, s'a adaptat de minune pământului românesc și vorbește tot așa de bine românește, ca și franțuzește. Are educație și maniere alese și maicuseamă multă grație. Câtă deosebire între nemțoaică și ea! Nemțoaica, scundă, greoaie și brunetă, pe când ea zveltă, delicată și îți face impresia că umblă totdeauna pudrată. Deabia acum, după atâta vreme, a început să-și zvârle pudra de pe ea și să rămână cu tenul natural. Este așa de mlădioasă și are atâta eleganță și elasticitate în mișcări, că pare a fi articulată. Este dotată cu multă elocvență și pare că ar fi făcut conservatorul de dramă. Vorbea germanca răspicat și cu patos,

dar fiind că tot timpul umbla cu *mâinile la ochi*⁴, părea tot supărată; iar îmbrăcămintea neagră face să plutească în juru-i o atmosferă de doliu. Când începe însă franțuzoaica să declame câte o scenă, apoi să te ții!... Vorbele-i curg potop și așa de des îi toacă gurița, că se întâmplă câteodată să se înece⁵. Se oprește atunci câteva clipe și, venindu-și în fire, zâmbetul îi îmbujorează iar fața și o ia crescendo, de la lento până la *allegriissime*. Dar cu cât scena și rolul din dramă sunt mai importante, cu atât și arta ei este mai fermecătoare! Își strecoară și își mlădiază corpul suplu printre decorurile scenii și își schimbă așa des pozițiile, de pare a fi cea mai grozavă dansatoare de balet!

Dar „obrazul subțire cu cheltuială se ține!” cum ziceau bătrânii noștri. De, franțuzul este franțuz!... E drept că pretențiunile ei sunt cam mari și câte odată este cam șugubeață. Ce-că să n'o ajungă ploaia, vântul, să nu o ardă soarele, să nu sufere cel mai fin praf. Pentru asta sunt nevoit ca acolo unde mă duc să-i caut loc bun, adăpost de soare, vânt și mai ales de vederea Kammerazilor. Ce-că e învățată din familie cu servanți și îmi pare bine că oamenii mei sunt ascultători și i-au învățat pe de rost apucăturile și capriciile. La început se cam supăra pe ei, ba chiar îmi făcea mult necaz; acum însă, – slavă Domnului! – se înțeleg de minune.

Urăște grozav – ca orice franțuzoaică de altfel, — pe Kammeradele-i nemțoaice și așa de mult se teme de fetele Bertei⁶, că stă toată ziua în bordei.

Întrebuințează frizele cremele și unquentele cele mai fine și dau de bucluc dacă nu i le procur.

Ce răi sunt camarazi mei! Mă invidiază că am o logodnică tinerică, o copilă sburdalnică și dragălașă, cu rochița până sub genunchi. Așa e; căci pe când nemțoaica îmi cerea rochii de „250 cm,”⁷ de lungi, asta pretinde

⁴ scuturile de oțel.

⁵ întreruperi în tragere

⁶ tunurile mici.

⁷ banda de 250 cartușe la mitraliera Maxim

numai de „25”⁸.

Ceea ce nu-mi place la ea este că prea-i gâlcevoasă câteodată și atunci ar face impresia unei mahalagioaice rău crescută și de... e de origine așa de nobilă! Așa de pildă: acum o lună regimentul meu primi într-o noapte ordinul să se prezinte numaidecât într'un alt punct al frontului⁹. Ei, bine, ce să mai spun? Aci s'a certat până la sânge cu Maximoaiele¹⁰ de vis-à-vis, scuipând potop de vorbe usturătoare asupra celor care o insultaseră.

Și de atunci, deși lucrurile s'au liniștit, tot îi mai vine poftă de răsbunare din când în când și, cu atitudinea ei țațoșă și trufașă, ar vrea să se repeadă peste gardul de sârmă, cu care mi-am închis ograda. O stăpânesc însă, căci încă nu s'a dat ordin de... înaintare.

Nici vecina din stânga noastră, o hazaică¹¹ zdravănă, nu scapă de persiflările ei. O liniștesc însă făcându-i teoria, căutând s-o conving, că Rușii sunt scumpii și neprețuiții noștri tavarăși și că rusca, ca și ea, are aceiași menire în această lume cuprinsă de nebunia... morții. Ea, nu!... că prea seamănă cu fata cea mică a Maximoaiei și că prea mult îi place să se plimbe cu trăsura!¹²

Aceasta e logodnica mea și deși servanții îmi raportează că le face muștră din când în când, mai ales când își face toaleta, eu, fiindcă îmi este foarte dragă, le dau poruncă și mai aspră ca, atunci când ea vine în bordei și cere să fie grijită, ei să se supună și cu cea mai mare atențiune să-i șteargă... țeava, să-i curețe... cremaliera și mai cu seamă mecanismul de distribuție și chiar camera de explozie a.. gazelor, căci logodnica mea este mitraliera, și-mi dați voie să v-o prezint cu numele ei de familie:

„Mitralleuse St. Étienne”.

Iată, deci, că vorbindu-vă de logodnică nu-s nici nebun, nici de război

⁸ banda de 25 cartușe la mitraliera franceză.

⁹ Cosmești-Mărășești

¹⁰ Mitralierele germane Mod. Maxim.

¹¹ Mitraliera rusă Mod. Maxim.

¹² Căruciorul pe care se transportă.

n'am uitat și nici la Curtea Marțială n-am s'ajung, că mi-am adus-o aici!...
Și dacă vă vorbii de ea, este să fac și eu haz de necaz, fiindcă îi auzii glasul
și pentru că mi-e dragă!.....

.....
De-ar ține visul mult; dacă aș putea să mă legăn la infinit în brațele
lui!... Însă cât de dureroasă e trezirea. Iarăș bombardament...

Casele din Mărășești și Panciu strălucesc în bătaia soarelui. În zare,
munții își încovoiază spinările cenușii, pe care veghează ca un punct
negru, nemișcat, un balon. Biserica din Mărășești își înalță sfioasă crucea
către cer, ca niște brațe spre rugăciune. Dar simbolul suferințelor
Aceluia, care s'a jertfit pentru omenire, pare că ațâță din nou furia
inamicului; asupra ei se dezlănțuie o ploaie de obuze. Mă gândesc fără să
vreau la catedrala din Reims și la alte capo-d'opere de artă, pe care nu le-
au cruțat. Mă gândesc că și ei au un Dumnezeu, dar pe semne Gott-ul lor
nu mai cunoaște mila.

Apoi se face iar liniște. Sus zbârnâie două aeroplanе vrăjmașe.
Artileria noastră trage, trage până când doboară unul.

Cine știe dacă poporul acesta, care azi amenință întreaga omenire, nu
se va prăbuși mâine ca și aeroplanul său, azi!

Primesc scrisori. Domnul Colonel Milcu, își aduce cu drag aminte de
timpurile petrecute împreună în Transilvania, pe Ilva și pe Mureș.
Scrisoarea lui însă îmi strecoară în suflet și plăcere, dar și-o umbră de
păreră de rău.

Azi se împlinește un an de când am părăsit acele ținuturi pline de
vrajă și de poezie, lăsate moștenire cu limbă de moarte de moși-strămoși,
acel pământ sfânt care geme sub stăpânire nelegiuită.

Pe cea de-a doua mi-o scrie un prieten de copilărie din satul meu.
Nimeni nu-și poate închipui bucuria ce simt cetind-o! Mă face să
retrăiesc niște timpuri îndepărtate și senine. Și cât de străin mă găsesc
aici! Patrusprezece luni de când am plecat de lângă mama, de când n'am
mai văzut pe nimeni din satul meu.

Aș vrea ca ochii mei să tălmăcească această epistolă dintr-o privire.
Citesc:

— „Numai zece am mai rămas din cei care plecarăm la război din
comuna noastră” ... O, Doamne, de ce nu sunt în mijlocul lor!?...

Le trimit la toți o îmbrățișare de frate.

28 Septembrie

Douăzeci și opt de zile tocmai de când stau în linia întâia. Mi-a venit rândul la schimb, și mie și oamenilor. Zece zile de repaus nu e lucru prost și de lăpădat. Cam cu greu părăsesc locul unde m'am obișnuit; dar trebuie să mai es și eu pe pământ, să mă mai îmbrățișeze o leacă soarele.

Iată-ne în rezervă. Oo! Bordei cu geamuri și cu ușă! Răsuflu mai liber, dorm – după aproape o lună – desbrăcat și cu mai puțină grijă. De asemenea și soldații. E bine la rezervă; dar când este liniște și nu mai e nimic de lucru.

29 Septembrie.

Întâlnesc camarazi pe care nu i-am mai văzut de atâta timp. O vioară pe front!... Notele din *Lucia* și *Carmen* se desprind ca niște suspine și se destramă ca niște șoapte parfumate, care îți răcoresc cu balsamul lor ceresc sufletul.

30 Septembrie

Dela începutul războiului port cu mine chipurile celor scumpi. Azi le răsfoesc din nou și văd și pe a ta, Alexandre. Te privesc mult, neprețuitul meu prieten. Dar cu cât mă uit mai adânc la tine, cu atâta văd mai limpede viața petrecută împreună. Dulci, duioase și scumpe clipe!

1-2 Octombrie

Capăt și eu învoirea să merg în sat, la trenul regimentar. Duminică. Toată lumea e îmbrăcată în strae de sărbătoare.

Poporul! Deși război și necazuri, el își respectă obiceiurile și credința, mai ales credința, care îi susține nădejdea zilelor mai bune.

Întâlnesc un prieten(?), care totdeauna a făcut un obiect de studiu pentru mine.

L-am cunoscut iarna trecută, jucând poker într'o odăiță caldă. Focul își mistuia cu lăcomie prada, jocul urma liniștit. D-atunci atențiunea mea s'a îndreptat asupra acestei ființe, în care zilnic descoperi ceva nou, pe care

niciodată nu poți spune că o cunoști îndeajuns.

Înalt, slab, puțin încovoiat de spate, ca un? Fața prelungă, suptă și veștejită... semnele exterioare ale unei boli ascunse, care îl roade pe încetul. Gura mare cu buzele pitulate sub o musteață neagră, tăiată englezește și îngălbenită de țigară, lasă să se vadă, când se deschide, două șiruri de dinți înnegriți. Nas potrivit, încălecat de-o pereche de ochelari ieftini, înapoia cărora clipește o pereche de ochi, care foarte rar privesc sus și drept. Frunte comună. Ei, bine, toate acestea nu arată nimic extraordinar, ba din contra, îți fac impresia unui consumat, care și-a cheltuit cu dispreț tinerețea și sănătatea prin localurile de noapte, ori la masa vre-unei cafenele de mâna a treia, în a cărei atmosferă îmbăxită se inspira.

Nu știi dacă pana talentului său a dat ceva de seamă, dar el se crede ilustru. De două ori licențiat; dar nu cunosc nici orașul unde face avocatură și nici catedra pe care o ocupă. A citit grozav de mult, aprofundează și desbate cu îndemânare ori ce chestiune. Ba, mai mult, de când este militar, a pătruns și tainele acestei arte-științe, încât ar fi în stare să conducă armate întregi. Ca diplomat? Fără pereche! Pacea ar fi gata în doi timpi și trei mișcări, dacă i s'ar da un loc la masa verde.

Reporter, redactor... encicloped, are aerul a-ți spune convins:

— „Je suis tout!”

Vorbește rar și niciodată nu-i poți pătrunde în intimitate. E tăcut și numai alcoolul îi dezleagă limba. Atunci e în vervă, pe care o împinge până la înjurături; dar după *Larousse*! Educație aleasă, făcută prin „sine-însuș!”

Te inițiază tainic în arta scrisului și clipind des din ochi îți spune:

„Autorul trebuie să-se deprindă integru din opera sa!”.

Vorbește foarte des de cinste și este revoltat mai ales contra celor din slujba inamicului.

— „Auzi dumniata, Domnule... S'au vândut, canaliile, ca Iscariotul pe trei zeci de arginți!”. Și cine știe, poate că...

De modest, este modestia întruchipată. „Deși cel mai înjositor lucru e să te lauzi singur” – cum spune el – totuș, ca să-și arate faptele într'o lumină mai strălucitoare, începe:

— „Trebuia să fiu decorat cu toate ordinele, monșer; căci de mine a

fost salvată cutare și cutare situațiune"!...

Și cu toate acestea, după cum am auzit, în prima parte a campaniei n-a fost decât vreo două luni, după care a intrat în eclipsă, ca să nu mai apară decât pe zona de refacere, unde, natural, era absolută nevoie de spiritul lui organizator.

Dar învățaiți! de război! Cel mai mare dispreț pentru ei. Și totuș, dacă ar îndrăzni cineva să-l știrbească în autoritatea lui de comandant, nimeni nu l-ar mai vedea în vre-un regiment din armată. Căci are atâtea și, atâtea motive și dacă stă pe front, o face numai datorită sentimentelor sale patriotice.

E filantrop și darnic. Dar vai de ordonanță, dacă nu i-a ieșit până la unul ouăle de la găinile domnului! (Am uitat să spun că și aici se ocupă cu un asemenea sport) – Îl așteaptă corecțiunea cea mai grozavă.

Este milos, dar nu-l prea impresionează mângâierile de dragoste (sic) aplicate iubiților săi subalterni.

Posedă eleganța și manierele saloanelor frecventate. Posedă arta meseriei, de a intra cu ușurință în tainele și intimul altuia. Știe să se facă iubit de camarazi și superiori și să se pună bine cu ei printr'un păhăruț de vin *extra*, sau altceva rar de tot, strecurându-le în șoapte la ureche, clipind tainic, vre-o noutate...

E bun camarad, dar mie, nu știu cum, îmi face impresia unui cameleon, care își scoate limba lungă și lipicioasă ca să-și prindă prada. Iar când îl văd îmbrăcat cazon de sus până jos, mai cu seamă capela cu moțurile ascuțite scoase, îmi pare un... recrut, stors de boala neiertătoare a ftisiei...

3-9 Octombrie

Căpitanul francez pleacă. Îi pare și bine, fiindcă se duce la ai lui, îi pare și rău, fiindcă se departe de noi, între care a trăit atât. Câți din ai lor, doctori și ofițeri, n'au căzut alături de ai noștri, stropind cu sânge brazda românească, ori dormindu-și somnul de veci sub aceeași modestă cruce cu dorobanțul!

Fie sigură Franța că România, sora ei mezină, îi cântărește aceste jertfe, pentru cari îi va fi de-a pururea recunoscătoare!...

10-17 Octombrie

Din nou la linie; dar zilele sunt triste și morocănoase, copacii au rămas

aproape goi, iar cele vreo câteva frunze arămii se hârjonesc cu vântul prin aier.

Artileria vrășmașă a început să-și reia treaba. Bate mai ales satul și de multe ori suntem nevoiți să intrăm în adăposturi.

18 Octombrie

Șapte zile permisie! Și când mă gândesc că este singura, dela începutul războiului! Dar unde să mă duc, când n'am pe nimeni? Ori unde. Pentru mine este tot una, numai să schimb puțin locul. Mă hotărâsc pentru Piatra-Neamț.

Sus la căruțe, întâlnesc într-o casă pe Alecu Costăchescu, – plecat de la noi într'un batalion de debarcare – stând la un pahar de vin cu vre-o câțiva din vechii lui camarazi.

— Ce-o – mai fi însemnând și asta? – mă întrebam eu, când el mă lămurește scurt:

— Dacă e vorba de debarcare, nu pricepi, măi dobitocule, că e chestie de marină?...

— Ura! trăiască Alecu marinarul! – strigă ceilalți în clingăte de pahare pline.

— Bine-ai nimerit-o, frate Alecule! Cel puțin mori ud! – îi spun, luându-mi rămas bun de la toți.

În gara Pufești. Nenorocire! Trenul pleacă pe sub nasul meu...

19-25 Octombrie

Zile libere într'un oraș. N'am nici-o grijă și nici teamă de moarte. Stau la bătrânul funcționar, care m'a găzduit acum un an, când veneam de la Brateș.

Par'c'aș fi copilul lor! Dar nepoțica! Îi râd ochii de bucurie că mă vede teafăr.

Greu de tot o duc târgoveții, maicuseamă în ceia ce privește ale mâncării. Au puțința, însă, să-și mai uite necazurile într-o seară de cinematograf, de vizite, etc. În sfârșit viața lor are oarecare variație, pe când noi, în tranșeie...

Scumpii noștri aliați, Rușii, cu toate se îndeletnicesc, numai de front

nu vor să audă. Pleacă fiecare când vrea și hoțiile vestiților Muscali sunt în toi. Multe au de îndurat de pe urma lor bieții orășeni!

Au fugit de pe front de pretutindeni, ne-au lăsat singuri. I-a cuprins nebunia, fac revoluție. Sovietele soldaților sunt atotputernice. Ce bătaie de joc, ce nenorocire! Își degradează, își umilesc ofițerii în mijlocul străzii.

Numai Dumnezeu singur știe cum vor ieși!

26 Octombrie

Regimentul nostru a fost scos de pe front și-acum se găăsește la Pufești, pentru odihnă.

— „De data asta vom ședea trei luni!” – este vestea pe care o șoptește cu bucurie fiecare gură.

— Ni se cade! – răspunde altul; – destul am stat pe front, cinci luni încheiate...

Hei, așa este; un repaos de câteva zile nu poate să-ți facă decât bucurie. Când te gândești însă în ce foc ardeam, astăzi un an, te-apucă fiorii. Argeșul... Sfântul Dumitru... Începutul dezastrului nostru!...

Miile de vieți înțepenite sub Poina-Spinului, camarazii Vasile Popescu, Goleșcu și mulți alți necunoscuți, care se stinseră în acea încăierare nebună, ne cheamă stăruiitor amintirea spre ei, ne cer să-i răsbunăm... Și cum faptele lor trebuie să fie soarele care să ne lumineze mintea și sufletele, izvorul din care bând să ne renaștem cu puteri noi, datori suntem să le spunem și celor care nu le cunosc, pentru că numai acest foc sacru, numai asemenea pilde vii pot ridica sufletele la sublima datorie a sacrificiului de sine...

.....

Era în ziua de Sfântul Dumitru, acum un an, – încep eu să povestesc soldaților adunați într'o odaie. — Regimentul nostru primise poruncă să atace pe vrăjmașul adânc înfipt în brazda noastră și să-l scoată cu ori ce preț din tranșeele de pe Poiana-Spinului și munții Argeșului. Începurăm lupta pe la două ceasuri după prânz. Și fu grea de tot bătaia!

Pământul se sguduia din temelie de bufniturile tunurilor, mitralierele împrôșcau foc și coasa morții tăia din plin în rândurile voinicilor noștri. Dar nu se lăsau flăcări, căci Românul știe să-și apere pământul

strămoșesc...

Compania l-a ajunsese la baionetă. În fruntea ei sublocotenentul Goleescu strigă: „*Înainte bă*”... Și când să sfârșească vorba, un glonț vrăjmaș îl izbi drept în frunte. Se prăvăli ca un brad doborât de furtună și printre horcăituri se mai auzi un... „*eti*”... slab, apoi „Pentru ța”... și-și dădu sfârșitul.

Era primul ofițer din regiment, mort în acea luptă.

Tranșeele trecură din mână în mână până seara, când ai noștri rămaseră la zece pași în fața dușmanului. Focul era omorător. Nu puteai să faci o mișcare, să ridici capul, că glonțul era gata. Goleescu zăcea fără viață între linii, fără ca cineva să se poată apropia de el, să-l ridice și să-i facă cele după legea noastră creștinească, să-l îngroape.

Plângeau camarazii lui, ofițerii, plângeau soldații din companie, dar ordonanța, soldatul Gheorghe Ion, vărsa lacrimi de sânge și se tânguia...

Două zile rămase stăpănu-său acolo, două zile încercă el să-l scoată, până când, a treia noapte, văzând că alt chip nu este, își făcu dintr'o creangă un cârlig lung, se târî pe coate, cât se putu mai aproape, băjbâi prin besna nopții mult până ce vârful ascuțit se agăță în straie și încet, îl trase până în rândurile noastre... Apoi, trăgându-se pe pânțele, îl târă înapoi până ce scăpă de gloanțele care-l urmăreau, – căci Nemți auzeau foșnind frunza uscată, – lăsându-se într'o vâlcea.

Aci se odihni puțin, apoi luă cadavrul în spate și se îndreptă spre Sălătruc, unde erau trăsurile regimentului.

Și cele dintâi licăriri de lumină ale zilei îl găsiră răzimat de un copac, ștergându-și sudoara trudei. Apoi îngenunchind lângă trupul neînsuflețit, sărută picătura de sânge închegată pe fruntea palidă și rece...

Ajuns la ambulanță, i-a făcut o raclă și cu doi preoți l-a dus la cimitirul satului, să-și doarmă liniștit somnul de veci. Apoi a înfipt la capul mormântului crucea de mestecăn în care crestase cu cuțitașul:

„Aici odihnește Sublt. de rezervă Goleescu”

... s'a închinat, a sărutat crucea și-a plecat...

.....

Așa se stânse un odor din bătrâna familie boierească a Goleștilor, dar sângele vlăstarului ei va străluci în lacrimi de diamante în cununa României-Mari, pentru care s'a jertfit.

Iar voi, dragi ostași, trageți singuri învățământul din povestea pe care v-o spusei, pilda să vă fie vie în minte și când nevoia va cere să faceți și voi la fell!...

27–30 Octombrie

Toți ofițerii de mitralieră vor face o școală nouă! – spune ordinul. Nenorocire, nu altceva! Nu e chip să te odihnești nici măcar o clipă; cum ești din tranșele, te-așteaptă numaidecât altceva nou. Dar mai este timp până la începerea școlii. Până atunci să ne îngrijim de adăpostirea oamenilor și a cailor, căci iarna bate la ușă.

Stăm cam prost, deși în sat. Acelaș urât, ca totdeauna. Și ca să mai scapi de el, hai la camaradul Manea, ori la Filipache. Se mai joacă o carte, se mai bea un păhăruț de vin, mai stai o leacă de vorbă, și fără să bagi de seamă te pomeniești seara, apoi dimineața și iar seara și timpul trece...

Cele mai grozave chefuri însă le trage Conu' Vasilică. Nimeni nu petrece ca el. După tipic, mă rog. Și cum din cele trei lucruri bune îi lipsește cântecul, nu mă pot descotorosi cu nici-un preț de el. Petreceri sardanapalice, în hatârul unei fetișcane cu ochii negri, de care s'a îndrăgostit lulea, nebunul! Pentru el, legendara Helenă e fleac de frumusețe pe lângă Maria lui!

1–16 Noiembrie

Ziua școală, noaptea danț și veselie. N'aș face asemenea lucruri, dacă ar fi alte timpuri; dar *aici și acum*, când stau cu zilele în mână, fie, treacă!

Satul, alături de care facem noi școala, geme de Ruși. Nu fac altceva, bestiile, de cât mănâncă și se plimbă toată ziua cântând, cu moțul cârlionțat, cât pumnul, scos la o parte de sub căciulă. Pradă și jefuiesc ca niște bandiți de codru. Mai ieri au furat vaca unei biete femei, al cărei bărbat stă pe front la datorie.

Cine știe când și cum vom scăpa noi de această râie?!...

Frontul a intrat într'o perioadă de liniște. Nimic de seamă, afară de zvonul că Rușii, sătui de război, vor face pace separată.

17 – 20 Noiembrie

Iarnă aspră fără zăpadă, când crivățul vâjâie furios și crengile

copacilor înghețați sună ca oasele uscate. În cadrul acesta, *monstrul* se pare că a intrat într-o stare de amortire, ridicându-și numai capul din când în când și vărsând suliți de sânge pe nări.

Aseară a fost spre Răzoare un bombardament viu, de-aproape o jumătate de oră. Cerul, ca un ochi colosal, clipia sub o geană roșie, în scăpărări scurte, lumina tunurilor. A fost ceva, dar nu știu dacă din partea Nemților, sau dintr-a noastră. În orice caz, noi – ca rezervă – am stat gata de plecare.

S'au făcut înaintări de ofițeri. Toți vor să-și sărbătorească noul grad și pentru ca totul să fie în regulă, se dă o masă, la care sunt poftiți și *divizionarii*. Se vorbesc multe, se desbat fel de fel de chestiuni, între care și aceia că Rușii vor încheia cu Germanii o pace separată, sau, în cel mai rău caz, un armistițiu de lungă durată. Vestea a căzut ca un trăsnet, toți se întunecă la față căci soarta noastră este legată de Ruși. Ne-au trădat, ne-au părăsit în clipele cele mai grele, iar acum, tot din cauza lor, viața țării noastre este pusă în cumpănă.

21 Noiembrie

S'a adevărit: Rușii au semnat armistițiul; și cum noi facem parte din frontul lor, trebuie să trimitem delegat: în același scop, la Focșani.

— „*Mir, mir! Mir trebuie! Niet rășbooi!*” – sunt cuvintele care stau acum pe buzele tavarășilor, care bat în palme și aruncă în sus cu căciulile, de bucurie. S'au săturat de război, nu mai vor să lupte, vor pace. Dar pace nu vor avea cine știe cât timp, căci în Rusia este un adevărat iad, care clocotește furios smoala prostie și nebuniei unei turme de o sută șazeci de milioane.

Își alungă Țarul, Kerenski se zbate neputincios în guvernarea sa, anarhia rânjește. Kerenski reîntronează voința poporului și vrea să impună regimul de „libertate, fraternitate”.

Dar cui vrea el să dea asemenea drepturi? Fiarei închisă până acum în cușca țarismului, căreia, eliberată îi dă drumul în arena revoluției! Ofițerii nu mai au nici-o putere asupra soldaților, care se conduc cu sfaturi alese dintre ei. Aceștia dezbat toate chestiunile, țin întruniri politice și nu vor să mai știe de nimeni și de nimic. Într'un cuvânt, sunt atot-puternici, căci reprezintă doar voința mulțimei, a tavarășilor. Pentru

ei disciplina și ordinea sunt cuvinte de tristă amintire. Soldatul este egal cu ofițerul, ba auzim chiar de cazuri când colonei și generali bătrâni sunt puși de foștii lor soldați să facă pe bucătarii, ori pe ordonanțele de cai.

Maximaliștii amenință și poporul acesta, care a fost totdeauna o pacoste pentru noi, se sbate azi în ghiarele nebuniei...

22 Noiembrie

Delegații noștri au semnat și ei armistițiul, dar cu drept de prelungire. Lucrurile se încurcă și mintea omenească nu mai poate răsbate în tainele viitorului. Pare că o furtună năprasnică ne întunecă din nou orizontul. Cântecul biruinței de-o clipă a amuțit pe buzele noastre și fețele posomorâte, ce întâlnești la fiecare pas, arată gravitatea momentului. Am rămas singuri, căci prin dezertarea Rușilor ne-am rupt completamente de aliații noștri adevărați. Nici-un ajutor, nimic nu mai putem aștepta de la ei de-acum. Viața noastră este în mâinile lui Dumnezeu!

23 Noiembrie 5 Decembrie

Zile de neliniște, ca atunci când aștepți ceva neobișnuit. Toată lumea se învârteste abătută, mai ales că se aude că vom intra din nou pe poziție. Iarna a venit și e grozav s'o petreci în mijlocul câmpului.

Comandantul ne părăsește și el. Cu greu te desparți de un șef, care ți-a fost ca un părinte, ca un frate. Pare că îl văd apărând în ușa bordeiului: înalt, slab, rezemat în bastonul său lung. Adevărat soldat, n-a cunoscut frica, nici oboseala. A primit botezul de sânge alături de ofițerii și soldații cu care a luptat cot la cot, trăind viața lor.

— „Cu toate stăruințele ce am pus, ca să rămân la regimentul meu, nu s'a putut. Trebuie să vă părăsesc. Plec cu părere de rău, dar trebuie să plec. Datoria!” Și s'a dus Domnul Colonel Solomon...

6 Decembrie

Ziua Sf. Nicolae. Plecăm spre front. De baloane și de aeroplanе nu ne temem, căci după prevederile armistițiului nu au voie să zboare și artileria nu va mai bate când vom intra pe poziție. Mergem așadar fără nici o grijă și odată cu noaptea suntem lângă front.

7 Decembrie

Am intrat pe poziție, dar nu cu fiorii de altă dată, căci tunul nu mai urlă acum, mitraliera nu mai latră, lumina rachetelor nu mai străbunge zăbranicul virgin al nopții. Doar lumina pâlpâitoare a unui foc arată din loc în loc unde este frontul.

Cei pe care îi schimbăm ard de nerăbdare să plece mai degrabă la odihnă. Dar nu ne lasă decât șanțuri goale; n'au lucrat nici bordeie, nici adăposturi. Am noroc că ofițerul, căruia îi iau locul, a avut poate cel mai bun bordei din tot sectorul. Altfel, ar fi greu de tot cu frigul care s'a lăsat.

8 Decembrie

Linște desăvârșită. Soldații sunt curioși să știe unde se află și, cum nu este nici-o primejdie, încep să iasă deasupra tranșeiilor. Dar ordinele opresc aceasta.

— Vrem să vedem și noi „fruntu” – așa pi deasupra – căci suntem doar în *armistiț!*... – spun ei.

Pământul a înghețat tun și vântul suflă pe câmpia întinsă, ca într'o stepă. Cerul cenușiu stă să fulguiască. Deși e frig afară, es să mă orientez, să văd unde și cum ne găsim. Nemții umblă pedeeupra tranșeiilor grupuri-grupuri, care se văd în zare ca niște linii negre.

Pe-aici au fost lupte grele, după cum se vede. Câmpul semănat cu proiectile, unele explodate, altele nu; găurile-adăpost, rânduri, rânduri arată cum s'a înaintat, sub ploaia de foc a obuzelor, care au arat pământul ca un plug, pas cu pas.

Odată cu încheierea armistițiului, Germanii au început să-și îngroape morții rămași pe câmp. Deși a trecut atâta timp, se văd și azi cum cutreieră, ca să-i adune.

Cadavre nemțești au rămas și de partea noastră și, deși descompuse, tot se vede cum au căzut în toiul luptei. Căștile lor ciuruite de gloanțe stau răzlețe printre oasele presărate pe lanurile rămase nesecerate.

Suntem la Răzoare, în viile lui Apostoleanu. Avere de milioane nimicite până la temelie: fabrica, casele, instalațiile, zac prăbușite la pământ. Căci războiul nu se hrănește numai cu sânge și carne, el distruge într'o clipă munca de zeci de ani, cum împrăștie o furtună năprasnică un nor de fum!...

.....

9 Decembrie

S'a început schimbul de ostatici între noi și inamic, care se face prin punctul Mărășești. Se aude că în curând va începe și cel de prizonieri-invalizi. Sărmanii! Deși ciunțiți, se vor vedea scăpați de robie și umilire și, reîntorși în colțul de pământ românesc, vor respira libertatea...

Mă gândesc asupra știrea pe care ne-o aduc gazetele, că Rușii au început dezbaterile păcii cu Germanii... Sunt încredințat că Neamțul nu va veni nici de data asta cu gânduri curate, căci el, ori ce face, face cu socoteală. Vor căuta să tragă foloase cât mai mari de pe urma stării atât de tulbure, în care se zbate Rusia.

Dar cu noi, ce va fi, oare? Mă tem că, după cum am fost nevoiți să semnăm armistițiul, vom fi siliți să facem și pace!...

10-15 Decembrie

Deși s'a vorbit de-atâtea ori soldaților că n'au voie să se atingă de obuzele, focoasele și de grenadele de care e plin câmpul, cu toate acestea, împinși de ispita de a vedea *cum e aia*, le sucesc, le ciocănesc, până când își găsesc moartea, ori rămân schilozi...

Armistițiul poate fi rupt și lupta să înceapă și mai crâncenă!...

16 Decembrie în timpul armistițiului.

Gerul s'a muiat puțin, așa, ca noroiul dezghețat să se prindă de cizmă. Oamenii stau în bordeie, strânși roată împrejurul focului. Vorbesc și ei despre pace. Fiecare își dă părerea după cum îl ajută capul, când, deodată, se aude o lovitură de tun.

— La ieși unul până afară, de vezi ce s'aude! – strigă sergentul.

— Poate c'au început-o din nou, mânca-i-ar câinii! — răspunde un soldat.

— Nu e nimic; îi liniștesc eu, intrând pe ușă. — Nemții fac școală în dosul frontului! Și sfatul urmează mai departe între ei:

— Numai Rușii ne-au nenorocit pe noi, domnule Locotinent!

— Dar în satele în care stau?! Au făcut jaf și bătae de joc, nu alta! Am primit carte de la nevastă, că mi-au giunghiat ghițica cea mare și-au mâncat-o. Acum m'am hotărât, că dacă m-oi duce acasă de Crăciun, să-
'ngiunghii și eu un Rus... Așa, de necaz, ca să mă răcoresc... Căci prea au

făcut răs și bagiocoră din noi!... – spune întunecat un căprar cu mustețile sburlite de mânie.

— Ba să nu-ți mai pângărăști sufletul! – îl sfătuiesc eu. — Destul de bătuți de Dumnezeu sunt ei în țara lor. Se omoară ca niște câni, frate pe frate!...

.....

Brest-Litowskul Rușilor este un fel de iarmaroc, în care Centralii își expun marfa lor strălucitoare, fără ca ei să poată observa falșul și să țină socoteală de pecetea pusă pe ea de Aliți: „Made in Germany.”

Contele Czernin strigă sus și tare: „Fără anexiuni și despăgubiri de război!” iar Rușii, orbiți de patima și nebunia care i-a cuprins, se uită îndobitociți la el și îl cred. Pacea pe care le-o oferă este ca și bomboana svârlită din aeroplanul nemțesc: întâi îți lasă dulce în gură și pe urmă te otrăvește. Știe Neamțul ce face! Socoteală și iară socoteală...

Dar noi?! Azi nu suntem decât foaia dintre ciocan și nicovală!...

.....

Negura s'a mai ridicat și viața tranșeiilor, moartă până acum, începe să se însuflețiască. Deodată se aude o goarnă nemțească. Santinela își îndreaptă ochii și urechile într'acolo. Un grup de Germani apare cu un steag alb. Ori vreo comisiune, ori parlamentari.

Trec prin fâșia neutră dintre rețele și se apropie de noi încet și cu băgare de seamă. Santinela strigă să se opriască, vestind înapoi la companie...

— Sind Sie Ofizier? – întreabă Neamțul pe ofițerul nostru.

— Ja, mein Herr. Aber was wünschen Sie? îl întreabă acesta la rându-i.

— Ein Brief der Division zu übergeben! – răspunde el, întinzându-i plicul. Și se depărtează.

17–21 Decembrie

Tictacul ceasornicului îți spune că timpul curge liniștit, ca o apă care își mână de mii de ani pe aceiași albie valurile. Viața de aci se deapănă și ea fără nici-un sgomot, pe aceiași vârtelniță obișnuită. Nimic schimbat, nimic care să te facă să simți deosebit!...

Aproape de noi este un sat, acum pustiu. Am fost în el mai eri-alaltăeri – bineînțeles, cu treabă. — Am găsit acolo oameni străini de regimentul

nostru.

Stăteam într'o odăiță caldă. Visam. Îmi retrăiam trecutul, când mă deșteaptă un sunet de clopot. Am eșit afară. Era semnalul care chema la mâncare pe bieții copii orfani, de care armata are grijă acum.

Băeți și fete, de-a valma, vin în fugă să-și primiască porția. Sunt îmbrăcați în hăinuțe de toate stofele și colorile, prea mari pentru ei. Poartă capele soldățești, ori căciuli rusești, care le acopăr în întregime căpșoarele și își aliniază ca soldații picioarele desculțe și înghețate. Și câți din ei nu poartă urma unei schije din vremea când pasărea hrăpăreață le-a spart cuibușorul lor cald!

Înduioșetor tablou! Trist carnaval!... Dar ei sunt veseli, mulțumiți și râd, căci nu-și pot da seama de grozăvia clipelor ce trăesc!...

Citesc. Retrăiesc, dar rana trecutului se deschide și sufletul meu sângeră. Mă doare, dar îmi place, căci sângele se scurge picătură cu picătură, cald, fierbinte, iar prezentul se duce, ca un râu nestăvilit, să se piardă în marea necunoscutului, clipă cu clipă...

22 Decembrie

Ucraina s'ar fi împăcat cu social-revoluționarii și maximaliții, așa că vor face neapărat pace.

Negocierile de la Brest-Litowsk s'au întrerupt pentru zece zile, pentru ca delegații Centralilor să supună aprobării guvernelor respective punctele de vedere ale Rușilor.

Bulgarii țipă sălbatic să li se dea Dobrogea și Macedonia, ceia ce un sfat din Stockholm ar fi și aprobat.

Ententa nici nu vrea să audă propunerile de pace. *Unchiul Sam* vrea continuarea războiului, până când se va ajunge la o pace durabilă, intervențiile Germaniei i se par jucării.

23 Decembrie

Azi urma să fie denunțat armistițiul: dar cum nu s'a făcut, continuă automat. Această stare de lucruri va dura multă vreme. Nenorocirea noastră este că suntem cuprinși în frontul rusesc, apoi, oricare ar fi răspunsurile Aliatilor la invitațiunile ce li se fac, de a-și trimite delegați pentru pace, Rușii vor continua desbaterile, căci ei vor să scape

numaidecât de rășboi.

Kerenski se clatină pe scaunul prezidențial. La locul lui țințesc alți membri...

O parte din soldați pleacă în permisie pentru Crăciun, iar altă parte rămân să-l facă în tranșeie.

24 Decembrie

Ajunul Crăciunului. Zi frumoasă și soare strălucitor, care te face să-ți aduci aminte de timpurile copilăriei...

Satul răsună de guițaturile porcilor, așa cum răsună aici vâsduhul de tipătul obuzelor. Bietul animal era junghiat și focul îi nimicea haina de păr în câteva clipe.

Unde sunt „porcii” de-altădată? S’au dus timpurile! Facem ajunul în bordei și nimic nu arată că mâine este Nașterea Domnului. Dar așa cere țara, așa facem!...

Azi am cutreierat tot câmpul. M’am oprit într’un punct, unde tranșeiele erau aproape și m-am uitat mult timp la Nemți. Santinelele, înșirate ca parii în gard, ne supraveghează cu cea mai mare atențiune mișcările. Stau în bătaia vântului, ca niște statui neclintite. Fiecare își are binoclul său, așa că nu-i scapă nimic neobservat...

Toate santinelele se neliniștesc deodată. Văd mișcare la noi. Sunt soldații care pleacă acasă, grupuri, grupuri, pedeeasupra tranșeielor. Nemții se leagănă, pun binoclul la ochi și se uită după ei, până ce nu-i mai văd...

O întâmplare, neobișnuit de veselă pentru aceste timpuri, îmi descrețește pentru câteva clipe fruntea.

S’au dat ordine să se adune de pe câmp toate proiectilele, ca astfel să se pună capăt nenorocirilor care se țin lanț de câtva timp. În acest scop, soldații noștri înaintează în trăgători spre linia întâia, culegându-le și făcându-le grămezi. Văzându-i, Nemții cred că merg asupra lor... Goarna sună alarma și iată-i pe toți gata de luptă.

Strașnică păcăleală. Ai noștri se împrăștie, iar ei rămân bosumflați!...

25 Decembrie 1917

Crăciunul! Îl facem pentru a doua oară în tranșeie. Unde sunt „stelele”,

unde sunt irozii de odinioară? Unde sunt copilașii care le cântau cu glasuri de argint?... De abia văd aceste zile nevinovate prin pânda cețoasă a trecutului!

Împrejurări grele și triste! Cu toate acestea frontul pare că are o înfățișare de sărbătoare.

Ziua este senină și soarele clipește vesel. Liniștea dimineții e tulburată de notele unui marș, cântat de o muzică militară undeva, într'un sat din spatele frontului, în timp ce Nemții ne completează mărșia sărbătorii prin lovituri de tun.

Fiecare soldat are pe față un aer deosebit, o altă expresie. A uitat par'că de război, a uitat unde se găsește și numai Crăciunul îl preocupă. Numai că e departe de ai lui și că aici nu i se pare-așa de gustoasă carnea tradiționalului porc!

Marmidele împânzesc câmpul, apucând fiecare drumul ei.

În ce stare sufletească ne simțim noi, cei de dincolo, care nu știm nimic de ai noștri, când vedem pe cei de-aici – din Moldova – că se duc pe la casele lor?! Ce bucurie pe ei! Merg să-și petreacă sărbătorile în mijlocul alor lor, care îi așteaptă cu atâta dor și nerăbdare. Pe când noi... Unde să ne ducem?

— Gândul îmi rătăcește fără hotare, când soldatul mă trezește:

— Masa e gata, domnule locotinent!...

.....

Iubite Mihai, ai fost și ești singurul meu tovarăș; în suferințe, ca și în bucurii. Tu ești viață din viața mea acum și fără tine n'aș putea trăi. Prea au fost grozave chinurile și suferințele ce-am îndurat împreună, ca veriga ce unește azi sufletele noastre să se poată rupe!...

Pe la patru după masă aerul răsună de chiote și strigături de horă. Au prins vitejii noștri o horă ca în timpurile cele bune și, în ciuda Nemților ieșiți pe tranșee, se încinge o „bătuță” bună, de se aprinde pământul...

O fac și ei ca să-și mai uite de cele necazuri!

Iar soarele se scoboară încet spre asfințit, înroșind cu purpura-i însângărată zdrențele norilor spânzurați pe frânghia orizontului. Firea se acopere încet cu năframa liniștei și totul intră în taina stelelor, care scânteiază feeric pe bolta necuprinsă a cerului...

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	7
CAPITOLUL I ÎN ARDEAL	9
CAPITOLUL II. LA ARGEȘ.....	45
CAPITOLUL III. RETRAGEREA ÎN MOLDOVA.....	50
CAPITOLUL IV. REFACEREA.	59
CAPITOLUL V. SPRE BIRUINȚĂ!.....	63

Notă: Volumul II va cuprinde Mărășeștii, armistițiul și pacea de la Buftea.